

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Instrumente Structurale
2007-2013

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
OIRPOSDRU REGIUNEA VEST

Nr. 5 / 2012

Revistă bilingvă • Vol. II

Revista de Economie Socială

Journal of Social Economy

INVESTEȘTE ÎN OAMENI!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Asociația Alternative Sociale

Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Academia de Studii
Economice, București

România
Programul
Națiunilor Unite pentru
Dezvoltare România

Vol. II / Nr. 5

Decembrie 2012/December 2012

**Revista
de Economie Socială**

**Journal
of Social Economy**

Editura
Stamangiu
2012

REVISTA DE ECONOMIE SOCIALĂ

ISSN print: 2248 – 0560; ISSN online 2248 – 3667

ISSN-L = 2248 – 0560

Revista este editată în parteneriat de către Asociația Alternative Sociale, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Academia de Studii Economice, București și UNDP/Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare România, în cadrul proiectului „Modelul economiei sociale în România”, la Editura Hamangiu, București.

Scop:

Revista de Economie socială se dorește a fi un cadru de promovare, reflecție și dezbateră a temelor de interes pentru domeniul economiei sociale. Articolele și studiile publicate vor reflecta aspecte teoretice, practice și experiențe locale, naționale și transnaționale. Sunt încurajate abordările inovatoare pentru dezvoltarea economiei sociale, reunind perspective teoretice din mediul academic și de cercetare cu perspectivele practice ale organizațiilor profit și non-profit, ale experților din întreprinderile sociale și administrație.

Toate articolele trimise vor fi supuse unui proces de recenzare (peer-group review). Revista apare de cinci ori pe an, în 500 de exemplare/număr.

Copyright:

Responsabilitatea conținutului articolelor revine, în întregime, autorului (autorilor). Autorul care trimite un manuscris (care este indicat pentru corespondență, în cazul semnării de către mai mulți autori) are responsabilitatea de a se asigura că trimiterea spre publicare / publicarea a fost încuviințată de toți autorii. Este, de asemenea, responsabilitatea autorului de a primi acceptul instituției de proveniență pentru publicare, dacă acesta îi este solicitat. Corespondența legată de un manuscris va fi purtată cu autorul care va trimite textul, dacă nu există specificată, de la început, o altă solicitare din partea semnatarilor articolului.

Autorii vor avea în vedere audiența interdisciplinară și multinațională atunci când își redactează contribuția. Trebuie avute în vedere implicațiile analizei pentru cititorii din alte domenii, alte țări și alte discipline. Prezentarea stereotipă a indivizilor și a grupurilor sociale va fi evitată.

Articolele vor conține numărul specificat de cuvinte, inclusiv rezumatul, cuvintele cheie, notele și bibliografia, în funcție de tipul articolului: studii teoretice și empirice: 5000-7000 cuvinte; descrieri de experiențe și bune practici: 1800-2200 cuvinte; recenzii: 800-1200 cuvinte.

Este de dorit ca textul să nu mai fi fost publicat sau trimis spre publicare în altă parte. Dacă autorul are un articol înrudit publicat, va specifica acest lucru.

JOURNAL OF SOCIAL ECONOMY

ISSN print: 2248 – 0560; ISSN online 2248 – 3667

ISSN-L = 2248 – 0560

The journal is edited in partnership by Alternative Sociale Association, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iași, The Bucharest Academy of Economic Studies and United Nations Development Programme Romania, in the project: „Social Economy model in Romania”, Hamangiu Publishing House, Bucharest.

Aims:

The Journal of Social Economy is intended as an opportunity for promoting, reflecting upon and debating various topics in the area of social economy. The articles and studies published here reflect theoretical and practical issues, as well as instances of local, national and transnational experience. Our journal encourages innovative interdisciplinary and cross-disciplinary approaches to social economy development, connecting the theoretical views of the academic and research world with the practical outlook offered by for-profit and non-profit organizations, social enterprises and administration experts.

All submissions will undergo a peer-group review process. The journal is published five times per year. Number of copies / issue: 500 copies. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of the editors or publishing house.

Copyright:

Submission of a manuscript implies that the work described has not been published before (except in the form of an abstract or as part of a published lecture, or thesis), that it is not under consideration for publication elsewhere. The author (authors) has (have) the full responsibility of the articles' content. The submitting (Corresponding) author is responsible for ensuring that the article's publication has been approved by all the other coauthors. It is also the authors' responsibility to ensure that the articles emanating from a particular institution are submitted with the approval of the necessary institution. Only an acknowledgment from the editorial office officially establishes the date of receipt. Further correspondence and proofs will be sent to the corresponding author(s) before publication unless otherwise indicated.

The authors should take into consideration the interdisciplinary and multinational addressability when they write their works. They should also take into consideration the implications of the analysis for the readers from other study areas, other countries and other subjects. The stereotypical presentation of individuals and social groups should be avoided.

The articles will contain the specified number of words including the abstract, key-words, notes and references: theoretical studies: 5000-7000 words; empirical studies: 5000-7000 words; described experiences and best practices: 1800-2200 words; book reviews: 800-1200 words.

The text should not have already been published or sent to another publication. If the author has a similar article published, he/she should specify this.

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC ȘI EDITORIAL

Michael Cernea, Universitatea George Washington, SUA;
Nicu Gavriluță, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România;
Cătălin Ghinăraru, INCSMPS, București, România;
Silviu Neaguț, Academia de Studii Economice, București, România;
Mariana Iovițu, Academia de Studii Economice, București, România;
Vasile Ișan, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România;
Pobeda Loukanova, Institutul de Cercetări Economice, Veliko Turnovo University, Bulgaria;
Cătălin Luca, Asociația Alternative Sociale, România;
Antonio Maturo, Universitatea `Gabriele D`Annuzio` Chieti-Pascara, Italia;
Mona Maria Pivniceru, Ministerul Justiției, România;
Marius Cristian Neacșu, Academia de Studii Economice, București, România;
Nadji Rahmania, Universitatea Lille I, Franța;
Adina Rebeleanu, Universitatea Babeș Bolyai, Cluj Napoca, România
Simona Stănescu, Academia Română/ICCV; Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, România
Conțiu Tiberiu Șoitu, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România;
Daniela Vîrjan, Academia de Studii Economice, București, România.

Editor Șef

Daniela-Tatiana Șoitu, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România

Membri

Adriana Doboș, Asociația Alternative Sociale, România;
Victoria Canțîr, Asociația Alternative Sociale, România;
Geta Mitrea, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași, România;
Adrian Kanovici, Academia de Studii Economice, București, România.

Adresa redacției: Asociația Alternative Sociale, Str. Cuza Vodă nr. 8A, Iași 700036, România, jse@alternativesociale.ro; Tel: 0332/405.475/ Fax: 0332/405.477; Web: <http://profitpentruoameni.ro>

Adresa Editurii: *Hamangiu*, Str. Colonel Corneliu Popeia, Nr. 36, Sector 5, București; www.hamangiu.ro

Datele limită de trimitere a articolelor/studiilor:

15 ianuarie, 01 aprilie, 15 iunie, 15 septembrie și 01 noiembrie.

SCIENTIFIC AND EDITORIAL BOARD

Michael Cernea, The George Washington University, USA;
Nicu Gavriluță, Alexandru Ioan Cuza University Iasi, Romania;
Cătălin Ghinăraru, INCSMPS, Bucharest, Romania;
Silviu Neaguț, The Bucharest Academy of Economic Studies, Romania;
Mariana Iovițu, The Bucharest Academy of Economic Studies, Romania;
Vasile Ișan, Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, Romania;
Pobeda Loukanova, Institut for Economic Research, Veliko Turnovo University,
Bulgary;
Cătălin Luca, Alternative Sociale Association, Romania;
Antonio Maturo, University `Gabriele D`Annuzio` Chieti-Pascara, Italy;
Mona Maria Pivniceru, Ministry of Justice, Romania;
Marius Cristian Neacșu, The Bucharest Academy of Economic Studies,
România;
Nadji Rahmania, l'Université de Lille I, France;
Adina Rebeleanu, Babeș Bolyai University, Cluj Napoca, România
Simona Stănescu, Romanian Academy/RIQL; United Nations Development
Programme Romania
Conțiu Tiberiu Șoitu, Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, Romania;
Daniela Vîrjan, The Bucharest Academy of Economic Studies, România.

Editor in Chief

Daniela-Tatiana Șoitu, Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, Romania

Members

Adriana Doboș, Alternative Sociale Association, Romania;
Victoria Canțîr, Alternative Sociale Association, Romania;
Geta Mitrea, Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, Romania;
Adrian Kanovici, The Bucharest Academy of Economic Studies, Romania.

Address: Alternative Sociale Association, no.8A Cuza Voda Street, Iasi 700036,
Romania, jse@alternativesociale.ro; Phone: 0332/405475; Fax: 0332/405477; Web:
<http://profitpentruoameni.ro>

Publishing house: *Hamangiu*, Colonel Corneliu Popeia Str., No. 36, District 5,
Bucuresti; www.hamangiu.ro

The authors should respect the deadlines for papers submissions:
15th January, 01th April, 15th June, 15th September and 01th November.

CUPRINS

ECONOMIA SOCIALĂ. PERSPECTIVE TEORETICE

Democrația participativă – condiție pentru economia socială

Dina Loghin _____ 3

Inegalitățile sociale și descentralizarea. Considerații teoretice și evidențe din reforma sistemului de sănătate din România

Doru Botezat _____ 30

Fața văzută și nevăzută a codurilor de etică în sistemul de îngrijire a sănătății

Daniela Tatiana Agheorghiesei (Corodeanu) _____ 85

Familia în învățătura socială a Papei Leon al XIII-lea

Nadia-Elena Văcaru _____ 114

ECONOMIA SOCIALĂ. PERSPECTIVE EMPIRICE

Performări actuale în strategii politice și civice consacrate

Ștefania Bejan _____ 147

ECONOMIA SOCIALĂ. EXPERIENȚE ȘI INTERVIURI

Interviu cu doamna Éva Györki, administrator al unității protejate S.C. TIMURAL GROUP S.R.L.

Mihaela Pitea _____ 182

ECONOMIA SOCIALĂ. ORGANIZAȚII ȘI PRACTICI

**Eficientizarea activității economice a structurilor
de economie socială și acumularea de experiență
prin evenimente dedicate**

Mihaela Steliana Munteanu _____ 198

RECENZIE

**Recenzie. Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale
tranziției în România**

Traian Rotariu și Vergil Voineagu (coord.)

Alexandru Ovidiu Bufnilă _____ 223

RECOMANDĂRI PENTRU AUTORI _____ 233

SUMMARY

SOCIAL ECONOMY. THEORETICAL PERSPECTIVES

Participative democracy - a precondition for social economy

Dina Loghin _____ 16

Social inequalities and decentralization. Theoretical viewpoints and evidences from the health system reform in Romania

Doru Botezat _____ 57

The seen and unseen face of ethical codes within the health care system

Daniela Tatiana Agheorghiesei (Corodeanu) _____ 99

Family in the social teachings of Pople Leon XIII

Nadia-Elena Văcaru _____ 129

SOCIAL ECONOMY. EMPIRICAL PERSPECTIVES

Current performances in consacrated political and civic strategies

Ştefania Bejan _____ 163

SOCIAL ECONOMY. EXPERIENCES AND INTERVIEWS

Interview with Mrs. ÉVA GYÖRKI, administrator of the protected unit S.C. TIMURAL GROUP S.R.L.

Mihaela Pitea _____ 189

SOCIAL ECONOMY. ORGANISATIONS AND PRACTICES

**Improving the economical activities of social economy
structures and gathering experience through dedicated
events**

Mihaela Steliana Munteanu _____ 209

BOOK REVIEW

**Book review. Inertia and change. The social dimensions
of transition in Romania**

Traian Rotariu și Vergil Voineagu (coord.)

Alexandru Ovidiu Bufnilă _____ 228

RECOMMENDATIONS FOR AUTHORS _____ 237

**Economia socială.
Perspective teoretice**

**Social economy.
Theoretical perspectives**

DEMOCRAȚIA PARTICIPATIVĂ – PRECONDIȚIE PENTRU ECONOMIA SOCIALĂ

Dina Loghin^[1]

Rezumat

Economia socială funcționează pe baza unor principii, procesul democratic de luare a deciziilor fiind unul dintre cele definitorii. Încât se pune problema dacă pot fi luate decizii democratice în organizații în absența unei culturi a democrației la nivel de societate. În același timp, solidaritatea și participarea socială – condiții de bază ale promovării și dezvoltării economiei sociale – rămân o provocare pentru România, având în vedere conotația lor negativă dată de asocierea cu experiențele din perioada comunismului. Pornind de la esența și beneficiile democrației, articolul de față face o trecere în revistă a economiei sociale din perspectiva practicii în promovarea și consolidarea democrației. Articolul urmărește importanța democrației participative ca o condiție pentru dezvoltarea economiei sociale în România.

Cuvinte cheie: *conomie socială, democrație, cultură civică, leadership comunitar, dezvoltare comunitară, democrație participativă*

Introducere

Atât economia socială cât și democrația pot avea anumite cauze ale apariției și dezvoltării, se pot manifesta în anumite condiții și sub diverse forme, respectă anumite principii și valori, necesită o anumită infrastructură, au un anumit tip de relație cu piața și implică un grad înalt de responsabilitate individuală și coresponsabilitate socială. Dacă avem în vedere istoricul apariției și dezvoltării economiei sociale în România, întrebarea firească este dacă democrația participativă ar putea fi o condiție a succesului acesteia în țara noastră.

Sfârșitul anului 2012 aduce în atenția specialiștilor din multe domenii de activitate, societății civile și publicului larg, poate mai mult și

^[1] Președinte executiv Fundația „Șanse Egale pentru Femei” (SEF), Str. Împăcării/Petre Țuțea, nr. 19, Iași, e-mail: dina.loghin@sef.ro.

mai puternic ca până acum, dezbaterile și proiectele de economie socială și economie solidară. Pe fondul crizei economice, cu impact sensibil apropiat dar cu reacții populare și politici diferențiate în țările membre ale Uniunii Europene, ar trebui menționate, în primul rând, Strategia Europei 2020^[1] – proiecție pentru viitorul ciclu de dezvoltare pe continent pentru intervalul 2014-2020 – și Proiectul Cartei Europene a Coresponsabilității Sociale^[2], document inovator în domeniul coeziunii sociale. Strategia Europei 2020 stabilește trei repere esențiale ca jaloane ale progresului: creștere economică inteligentă (consolidarea cunoașterii, inovație, educație, societate digitală), creștere durabilă (creșterea eficienței în producție și a competitivității) și creștere economică incluzivă (participare sporită pe piețele muncii, dobândirea de noi abilități profesionale, diminuarea sărăciei), în timp ce Proiectul Cartei Europene a Coresponsabilității Sociale promovează atitudini pro-active, responsabile și asumate în scopul reducerii sărăciei, insecurității, inegalităților sociale și economice, discriminării de orice fel și stagnării. Rolul economiei sociale în atingerea obiectivelor ce decurg din documentele menționate este mai mult decât evident.

Cauze posibile ale apariției și dezvoltării economiei sociale

Organizații ce pot fi încadrate în economia socială au fost inițiate și dezvoltate în România din mai multe cauze, nu toate fiind rezultatul acțiunii unor persoane cu nivel redus de studii și competențe minime, și nu toate având neapărat ca scop integrarea socială a grupurilor vulnerabile.

Economia socială este definită în țara noastră ca fiind „tipul de economie care îmbină în mod eficient responsabilitatea individuală cu cea colectivă în vederea producerii de bunuri și/sau furnizării de servicii, care urmărește dezvoltarea economică și socială a unei comunități și al

^[1] Disponibil online la http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_en.htm, accesat la 19.10.2012.

^[2] Disponibil online la <http://www.socialjustice.ie/sites/default/files/file/EU/2011-03-01%20-%20Draft%20European%20charter%20on%20shared%20social%20responsibility%20ENG.pdf>, accesat la 19.10.2012.

cărei scop principal este beneficiul social” (Asiminei, 2012, p. 10). Dacă ceea ce urmărim este dezvoltarea comunității, atunci ar trebui să aminorăm aici nevoia de cunoștințe și abilități sociale și civice, pe de o parte pentru a putea fi integrați în aceasta, iar pe de altă parte pentru a contribui la dezvoltarea și sustenabilitatea ei pe termen lung. Democrația participativă ar putea fi un răspuns la satisfacerea acestei nevoi.

Apariția economiei sociale în România are mai multe cauze, cel mai adesea menționate fiind: ignorarea sau incompleta acoperire de către piață sau de către stat a nevoilor indivizilor și necesitatea supraviețuirii – fie a oamenilor, fie a organizațiilor – într-un context nou. În foarte multe cazuri, cel puțin la începutul anilor '90, corelarea ignorării sau incompletei acoperiri a nevoilor cu necesitatea supraviețuirii individuale a dus la apariția organizațiilor neguvernamentale *la firul ierbii* (grassroots). Acestea au fost înființate, pe de o parte, de cei care, pierzându-și locul de muncă dar având un grad înalt de instruire (cum ar fi inginerii), au văzut oportunitatea de a se ajuta pe ei înșiși ajutându-i pe alții – eventual să înțeleagă democrația și să se implice în consolidarea ei. Pe de altă parte, absolvenții facultăților de științe umane aplicate, fără șanse de angajare în domeniul lor, s-au asociat în vederea inițierii de servicii sociale sau sociomedicale în beneficiul unor grupuri defavorizate. Reprezentanții ambelor grupe s-au mobilizat, de regulă, după parcurgerea unui traseu educațional furnizat de experții americani și europeni în domeniile respective, inclusiv în structurarea și managementul organizațiilor neguvernamentale (așa menționa aici în special organizațiile din Statele Unite ale Americii și Marea Britanie) și beneficiind de asistență tehnică și sprijin financiar extern.

O altă cauză a apariției și/sau dezvoltării economiei sociale ar putea fi oportunitatea de a beneficia de un context favorabil fie pentru apariția și dezvoltarea economiei sociale (prin politici naționale și/sau locale) fie „pentru dezvoltarea adecvată a indivizilor, grupurilor și comunităților” în scopul câștigării independenței față de ajutorul extern (Zabratanska K, Szadowska-Ciezka A și Krosniak P, 2012, p. 182). În acest sens trebuie menționat aici, în ciuda problemelor create în implementarea sa, cadrul favorabil oferit de finanțarea prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane (POS DRU).

Nu în ultimul rând, inițiative de antreprenoriat social, finalizate de apariția economiei sociale și/sau a celei solidare, pot fi generate și de un grad înalt de organizare și dezvoltare comunitară.

Condiții

Există anumite condiții necesare dezvoltării economiei sociale și, printre acestea, se numără solidaritatea și participarea socială (Asiminei, 2012, p. 20) pe de o parte, și cultura antreprenorială (Pascaru, Gh. și Doboș, A., 2012, p. 142) pe de altă parte.

O altă condiție de dezvoltare a economiei sociale este însă și cultura civică. Subliniind că „...este nevoie de o implicare a întregii societăți pentru dezvoltarea acestui domeniu al întreprinderilor sociale”, doamna Marieke Huysentruyt^[1] menționează, în interviul acordat, printre domeniile de interes pentru cercetare, „nivelul de angajare al oamenilor” (Pitea M, 2012, p. 126). Angajamentul civic este un aspect al culturii civice, iar importanța acesteia pentru ca democrația să funcționeze este subliniată de Wiliam M. Sullivan^[2] în articolul *Infrastructura democrației: De la Societatea Civilă la Comunitatea Civilă*. Autorul prezintă concluziile studiului făcut de Robert Putnam privind guvernarea regională în Italia (Myers, 1996, p. 11).

Putnam a analizat patru aspecte ale culturilor civice în regiuni de succes ale Italiei, în care guvernarea democratică a funcționat foarte bine, și anume (Myers, 1996, p. 7):

1. angajamentul civic, așteptările că indivizii și grupurile sunt „animate de interesele celorlalți”;
2. gradul înalt de egalitate politică, definit ca un context social în care „relațiile orizontale ale reciprocității și cooperării” predomină asupra relațiilor „verticale ale autorității și dependenței”;
3. nivelele înalte de solidaritate, încredere și toleranță;
4. faptul că regiunile civice erau locuri de viață asociativă intensă, ceea ce a dezvoltat abilități de cooperare și responsabilitate împărtășită.

^[1] Coordonator academic SELUSI - proiect care pune accent pe perspectivele economice, manageriale și pe metodologiile teoretice, experimentale și empirice.

^[2] Profesor de filosofie la La Salle University, la data editării volumului.

Concluzia studiului a fost că forța normelor civice și a așteptărilor au determinat dezvoltarea toleranței sociale, încrederii și cooperării. În mod surprinzător, forța normelor civice „s-a dovedit, de asemenea, a fi și cel mai bun prezicător al vitalității economice”. Ar mai trebui precizat aici că egalitatea politică, scop fundamental al democrației, „are mari șanse de a se impune în absența marilor inegalități economice” (Lijphart, 1999, p. 258).

Pe lângă cultura civică, cultura locală privind elitele ar putea fi, de asemenea, o condiție de dezvoltare a economiei sociale, dacă avem în vedere *Leadership-ul comunitar*. *Leadership* înseamnă în primul rând conducere (în sens de activitate de conducere), dar în același timp și capacitatea, abilitatea de a conduce, în cazul nostru o comunitate. Conceptul de *leadership comunitar* are și se concentrează pe un domeniu aparte și poate fi definit ca „tendința unei comunități de a colabora între sectoare într-o manieră susținută, orientată către intensificarea performanțelor acelei comunități” (Botezat, 2012, p. 52). Sferele sale de activitate pot include o organizație, o arie de interes, o instituție, un oraș, un județ sau o regiune. *Leadership-ul comunitar* presupune ca persoana care îl exercită să aibă influență și să exercite putere, având rol decisiv în procesul de decizie din comunitatea respectivă – fie doar într-o anumită sferă de activitate a comunității, fie în mai multe – spre binele comunității respective.

În cadrul unei comunități, incluziunea și participarea sunt la fel de importante. Dar, chiar și în comunități restrânse, este imposibil ca toți membrii săi să aibă același rol. Atunci când unii dezvoltă abilități și capacități de lideri și în măsura în care activitatea acestora va fi recunoscută de către membrii comunității și va întruni adevărata lor, atunci avem *Leadership comunitar*. Întrucât membrii comunității nu sunt pasivi, ci se informează cu privire la treburile comunității și intervin activ pentru informarea liderilor privind problemele comunitare, putem spune că cele două noțiuni, participare și conducere, sunt corelative, sunt legate și nu pot fi discutate una separat de cealaltă. Rolurile liderului, fie el formal sau informal, și ale participanților sunt complementare, iar *leadership-ul comunitar* nu poate fi exercitat într-un regim autoritar, ci doar într-unul democratic. De altfel, *leadership-ul*

comunitar este expresia spiritului democratic și a valorilor fundamentale ale democrației liberale: libertate, egalitate, comunitate.

Democrație înseamnă forma de guvernare în care puterea și responsabilitățile civice sunt exercitate de toți cetățenii, direct sau prin reprezentanții lor liber aleși și este, totodată, forma de instituționalizare a libertății. Democrația participativă înseamnă participarea individuală a cetățenilor la luarea deciziilor politice și la dezvoltarea politicilor ce le afectează viața, în special direct și nu prin reprezentanții lor aleși. Cetățenia activă, generată de cultura civică, și democrația participativă organizează principiile revendicării și asigurării drepturilor de către cei săraci și cei excluși. Cu alte cuvinte, necesitățile simțite vor fi schimbate în acțiune, devenind necesități exprimate. În acest fel, creșterea și lărgirea ariei participării cetățeanului îi educă pe indivizi să fie cetățeni eficienți și democratici și, totodată, le valorizează propriile puteri (empower). Democrația participativă îl poate astfel transforma pe individ din cetățean privat, preocupat doar de problemele sale, în cetățean public, atent, grijuliu, căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în jurul său.

Democrația participativă a devenit parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetățenesc. Consacrarea complementarității dintre democrația reprezentativă și democrația participativă sunt menționate în Tratatul de la Lisabona^[1] care confirmă și cele trei principii care stau la baza guvernantei democratice în Europa:

- Egalitatea democratică – cetățenii trebuie să se bucure de atenție egală din partea instituțiilor europene;
- Democrația reprezentativă – acordarea unui rol mai important Parlamentului European și o mai mare implicare a parlamentelor naționale;
- Democrația participativă – noi mecanisme de interacțiune între cetățeni și instituții, printre care se numără, de exemplu, inițiativa cetățenilor.

În plus, Tratatul de la Lisabona clarifică natura relațiilor dintre statele membre și Uniunea Europeană.

[1] Informații disponibile la http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/democracy/index_ro.htm, accesat la 25.10.2012.

Forme de manifestare

Economia socială se manifestă prin două modele principale: de integrare socială a grupurilor vulnerabile și de dezvoltare comunitară (Asiminei, 2012, p. 6). Definim aici comunitatea ca fiind „acea populație care posedă în comun caracteristici speciale atribuite acelu teritoriu pe care îl ocupă, caracteristici ce sunt asumate de membrii comunității ca fiind identitare” (Botezat, 2012, p. 41), iar ca definire a *dezvoltării comunitare* ne oprim la cea dată de Organizația Națiunilor Unite în 1955: „un proces menit să creeze condițiile de progres economic și social pentru întreaga comunitate, cu participarea activă a acesteia și cu totala încredere posibilă în inițiativa comunităților”.

Orice comunitate este caracterizată de o anumită capacitate, și aceasta poate fi definită în două moduri^[1], prin:

a) acea caracteristică care afectează abilitatea comunității de a identifica, mobiliza și pune probleme sociale și de sănătate;

b) modalitatea de cultivare și folosire a cunoștințelor transferabile și abilităților, ca și a sistemelor și resurselor care afectează nivelul de schimbări ale comunității și ale individului, compatibile cu scopurile și obiectivele sociale sau/și de sănătate publică.

Capacitatea comunitară depinde de participare și de conducere, de abilități, resurse, rețele sociale și interorganizaționale, de un simț comunitar, de înțelegerea istoriei comunității, de puterea comunitară, de valorile comunitare și de reflecția critică. Încă o dată realizăm că *leadership-ul comunitar* nu poate fi exercitat fără participarea comunității și că există o interdependență între membrii comunității – fie ei lideri sau simpli membri participanți – care afectează însăși capacitatea comunității de a face față problemelor comune. Atât participanții cât și liderii trebuie să asigure capacitatea comunității de a pune probleme locale, de a crea planuri de calitate, de a obține acces la abilitățile necesare, de a evalua nevoile comunității și de a implementa programe adecvate acestor nevoi comunitare. Ei trebuie să lucreze împreună pentru schimbare comunitară, de reglementare și/sau organizațională.

[1] Goodman et al. (1998), Dimensions of Community Capacity în *Health Education & Behavior*, Vol. 25 (3), p. 259; disponibil online la http://141.213.232.243/bitstream/2027.42/67070/2/10.1177_109019819802500303.pdf, accesat la 20.02.2011.

Schimbare organizațională ar putea însemna și dezvoltarea unei sub-unități de economie socială în cadrul unei organizații existente.

Ar mai trebui să amintim aici că există patru ținte morale ale conducerii^[1]:

- eliberarea potențialului uman al celorlalți;
- realizarea echilibrului dintre nevoile individuale și cele ale comunității;
- apărarea valorilor fundamentale ale comunității;
- inducerea în indivizi a sensului inițiativei și responsabilității.

Dezvoltare comunitară înseamnă *empowerment-ul* comunităților și se referă, în principal, la crearea și/sau refacerea condițiilor comunitare care ar putea să facă posibilă reintegrarea comunității în circuitul global al unei bunăstări dezirabile și neapărat colective. Totodată, dezvoltarea comunitară se referă și la constituirea unor mecanisme de mobilizare a resurselor comunitare în scopul rezolvării problemelor pe care comunitatea le poate avea la un moment dat. În acest sens s-a dezvoltat *organizarea comunitară*, „proces democratic, de lungă durată, prin care oamenii sunt încurajați: să se reunească în jurul unor interese și probleme comune, să identifice potențiale soluții la problemele din comunitate și să acționeze pentru ca factorii de decizie să le transpună în realitate”^[2].

Abordarea intereselor și problemelor comune este participativă, întrucât se acordă prioritate rolului activ al beneficiarilor care își asumă responsabilitatea pentru desfășurarea activităților și vor avea, de altfel, o voce în luarea deciziilor. Putem considera procesul ca fiind de *participare socială* deoarece este vorba de „acțiunea indivizilor integrați într-un grup, mai mare sau mai mic, confruntat cu o anumită situație, problemă, sarcină” (Asiminei, 2012, p. 17). Dar putem avea în vedere și aspectul ce ține de *democrația participativă*. În primul rând, participarea socială a fost posibilă deoarece au fost create oportunități pentru toți membrii comunității să-și aducă contribuția la luarea deciziilor. Exercițiul democratic a devenit un exercițiu de exercitare a puterii de către cetățeni, care stabilesc prioritățile pentru ceea ce este important

^[1] Loghin, D. coord. (2010), *Povestea mea, succesul nostru. Manual participant*, Vol. I, Editura și Tipografia PIM, Iași, p. 19.

^[2] Extras și adaptare din *POVEȘTI DE ORGANIZARE COMUNITARĂ – sau cum oamenii obișnuiți fac lucrurile să se întâmple*, Centrul de Resurse pentru participare publică, București, 2011.

pentru ei, în loc de a se lăsa pe mâna reprezentanților lor aleși să rezolve problemele și să hotărască ce este important. Deciziile se iau prin construirea *consensului*, considerat a fi realizat când fiecare parte este de acord că *va putea trăi cu soluția propusă, chiar dacă aceasta nu este soluția lor preferată*. Mai mult, procesul are la bază „încredere, bunăvoință și idealism democratic” care sunt „imperative democratice” (Myers, 1996, p. 1) și ar putea fi considerate „resurse practice cheie” și în economia socială.

Relație cu piața

Relația economiei sociale cu piața reiese din prezentarea celor două sub-sectoare ale economiei sociale așa cum se regăsesc în Carta Principiilor Economiei Sociale din 2002: cel comercial (de afaceri) și cel necomercial. Astfel, sub-sectorul necomercial este format „din toate organizațiile economiei sociale pe care criteriile conturilor naționale le consideră producători necomerciali, adică cei care furnizează majoritatea producției lor gratuit sau la prețuri ne semnificative din punct de vedere economic” (Asiminei, 2012, p. 7).

Democrația are, la rândul ei, relație cu piața. Pe de o parte, așa cum menționează Benjamin R. Barber^[1] în introducerea la capitolul al VI-lea *Democrația și piața liberă*, „capitalismul are nevoie de democrație dar nu știe cum să o creeze sau să o susțină și adesea produce circumstanțe care o pot submina” (Myers, 1996, p. 32). Caracteristica principală rămâne faptul că „piețele sunt mai curând contractuale decât comunitare”, în sensul că nu ne oferă „o identitate comună sau calitatea de membru al unui grup”. În același timp, piața generează un „discurs mai curând privat decât public”, și ne împiedică – în calitate de simpli consumatori – „să vorbim ca de la cetățean la cetățean despre consecințele sociale ale alegerilor noastre legate de piață”. Astfel, în timp ce „consumatorii alunecă spre retorica elementară a lui «eu»”, cetățenii „creează limbajul comun al lui «noi»”. Efectele globalizării și crizei susțin în continuare concluziile autorului: „Nu numai că noi avem nevoie de democrație dincolo de piață, dar și piețele noastre au nevoie de demo-

^[1] Director, Centrul Walt Whitman pentru Cultura și Politicile Democrației, Universitatea Rutgers din New Jersey, la data editării volumului.

crație dacă vor să supraviețuiască”. Vorbim acum din ce în ce mai mult de comerț echitabil (*fair trade*), astfel de produse începând să apară din ce în ce mai mult pe piață, iar produsele și serviciile unor ONG-uri românești (cum ar fi Fundația Alături de Voi de Iași, dar nu numai) încep să concureze cu sectorul comercial (de afaceri).

În același timp trebuie să amintim că piețele au introdus un anumit dinamism relațiilor sociale și economice, iar evoluția economiei de piață aduce continuu provocări. Dacă ținem cont de evoluția tehnologiei, observăm că economia de piață poate fi mai dinamică decât democrația, cu implicații profunde asupra acesteia. Și, așa cum menționa William M. Sullivan în introducerea la Capitolul 3. – *Crearea Sistemelor Economice în Piața Globală*, „beneficiile fundamentale ale democrației, cum ar fi siguranța drepturilor individuale, pot exista doar atâta vreme cât cei mai mulți cetățeni împărtășesc sentimentul solidarității și al destinului comun” (Myers, 1998, p. 14). Demersurile civice de educație pentru respectarea principiilor și valorilor democrației, ca și campaniile de conștientizare (*awareness raising*) a problemelor cu care se confruntă anumite grupuri de persoane pot duce la responsabilizarea întregii comunități, la coresponsabilitate și la crearea unui mediu favorabil dezvoltării solidarității și participării, deci la crearea condițiilor favorabile economiei sociale.

Responsabilitate individuală, socială și coresponsabilitate socială

Ținând cont de ceea ce spunea filosoful Jean Jacques Rousseau, și anume că oamenii s-au născut liberi, William A. Galston^[1], în introducerea la capitolul al II-lea – *Rolul cetățenilor: drepturi și responsabilități*, subliniază că „poate cea mai importantă responsabilitate a cetățenilor este să-și folosească în cel mai potrivit mod libertatea și să respecte drepturile celorlalți” (Myers, 1996, p. 7). Prin libertate înțelegem aici, pe de o parte, absența barierelor în calea acțiunii membrilor comunității, pe de altă parte, libertate înseamnă și capacitatea oamenilor de

^[1] Director, Institutul pentru Filosofie și Politici Publice, University of Maryland, la data editării volumului.

a-și conduce singuri viața. Dacă viața fiecăruia dintre noi este legată de viața comunității în care trăim, a fi liber înseamnă a participa la conducerea treburilor acesteia. Cu alte cuvinte, libertate înseamnă și participarea la viața comunității, implicarea în leadership-ul comunitar.

O participare constructivă la viața oricărei comunități ține de capacitatea noastră de reflectare critică și creativă și de dorința noastră de a fi activi și responsabili. Participarea unei persoane la viața unei comunități depinde de nivelul educației civice, rezultatele procesului de învățare socială, nevoia demonstrării atât a spiritului de responsabilitate cât și a înțelegerii și manifestării respectului pentru valori împărtășite. Dar participarea mai depinde și de dorința de implicare socială și interpersonală plină de succes. Chiar și în aceste condiții, probleme personale și/sau de familie pot împiedica o persoană să fie activă și responsabilă în comunitate, cu consecințe pe termen lung mai puțin vizibile și/sau mai dificil de anticipat la momentul respectiv. În aceste situații, lipsa justificată a responsabilității individuale poate fi suplinită fie de responsabilitatea socială, fie de coresponsabilitatea socială.

Ar mai trebui să ținem cont aici de faptul că libertățile specifice politice ale democrației – cum ar fi libertatea de asociere – pot fi văzute atât ca un obiectiv principal de dezvoltare, cât și ca un instrument esențial prin care alte ținte ale dezvoltării (ca de ex. bunăstarea, creșterea economică, îmbunătățirea sănătății etc.) ar putea fi atinse în cel mai eficient mod. Acesta ar putea fi unul dintre motivele pentru care, în ultimul timp, aspectele politice ale participării s-au reconectat la dimensiunea ei de dezvoltare în cadrul democrației și cetățeniei. Modelul de democrație participativă, printre altele, permite cetățenilor să prioritizeze ceea ce este important pentru ei. Astfel, dacă există nevoi nesatisfăcute de către piață sau de către stat și „dacă interesele care leagă comunitatea nu sunt momentane, șansele dezvoltării sunt sustenabile” (Botezat, 2012, p. 47).

Așa cum susține John Dewey, democrația nu este numai o formă de guvernare, ci și un mod de viață, „ideea vieții proprii a comunității” (Myers, 1998, p. 22). Responsabilitate individuală, socială și coresponsabilitate socială se pot naște doar în comunități și doar într-o cultură care să le favorizeze apariția și dezvoltarea. Atât Montesquieu

cât și Rousseau, în prezentarea viziunii lor asupra democrației, au subliniat de la început prioritatea culturii asupra politicului, arătând că numai obiceiurile vitale unui grup social (*mores*) și condițiile culturale au alimentat spiritul democratic. Acest spirit democratic permite structurarea independentă și de jos în sus a organizațiilor societății civile. Iar aceste organizații, după cum a spus Vaclav Havel, „dau oamenilor posibilitatea să fie ei înșiși”, „inclusiv să fie creaturi sociale care doresc, în mii de feluri, să participe la viața comunității în care trăiesc” (Myers, 1998, p. 28).

Concluzii

Moștenirea noastră comunistă aduce în primul rând atenției, ca obstacole ale dezvoltării sectorului economiei sociale, problemele legate de solidaritate și participare socială. Colectivizarea și munca patriotică rămân asociate experiențelor negative din cauza impunerii lor de sus în jos, iar cuvinte ca *voluntariat* și *consens* au încă o conotație negativă după mai bine de 20 ani de democrație în România.

Comunitățile și participarea membrilor comunității la treburile publice au început să fie valorizate de organizațiile neguvernamentale prin activități de organizare comunitară și *leadership* comunitar, în contextul unei democrații participative.

Criza economică și cea socială pot oferi oportunități dezvoltării economiei sociale, dar este nevoie de un demers participativ, numit și ascendent sau de tip „de jos în sus”, care să pornească de la percepția nevoilor și transformarea lor în inițiative ale cetățeanului. În această direcție, democrația participativă ar putea fi o precondiție a succesului promovării și dezvoltării economiei sociale, cel puțin în țara noastră.

Bibliografie

1. Asiminei, R. (2012), Economia socială – delimitări conceptuale, *Revista de Economie Socială Nr. 1/2012*, Vol. II, Iași.
 2. Botezat, D. (2012), Instituțiile și dezvoltarea socioeconomică a comunității, *Revista de Economie Socială Nr. 1/2012*, Vol. II, Iași.
 3. Goodman, R. M., Speers, M. A., McLeroy, K., Fawcett, S., Kegler, M., Parker, E., Smith, S. R., Sterling, T.D., Wallerstein, N. (1998), Dimensions of Community Capacity in *Health Education & Behavior*, Vol. 25 (3), 258-278.
 4. Lijphart, A. (1999), *Modele ale Democrației. Forme de Guvernare și Funcționare în Treizeci și Șase de Țări*, Polirom, Iași, 2000.
 5. Loghin, D. coord. (2010), Povestea mea, succesul nostru. Manual participant, Vol. I, Editura și Tipografia PIM, Iași.
 6. Myers, S. (1996), *Democracy is a Discussion. Civic Engagement in Old and New Democracies. The Handbook*, Connecticut College.
 7. Myers, S. (1998), *Democracy is a Discussion II. The Challenges and Promise of a New Democratic Era. A Handbook*, Connecticut College.
 8. Neculau, A. și Ferreol, G. (1999), *Aspecte Psihosociale ale Sărăciei*, Polirom, Iași, 1999.
 9. Neculăesei, A.N., Prodan, A., Manolescu, I.T. (2012), Fundamentele sociale ale antreprenoriatului, *Revista de Economie Socială Nr. 3/2012*, Vol. II, Iași.
 10. Pascaru, Gh. și Doboș, A. (2012), Interviu cu Roxana Damaschin-Țecu, enterprise development director la NESST Europe, *Revista de Economie Socială*, Nr. 1/2012, Vol. II, Iași.
 11. Pitea, M. (2012), Interviu cu doamna Marieke Huysentruyt, coordonator academic SELUSI, *Revista de Economie Socială*, Nr. 1/2012, Vol. II, Iași.
 12. Zabratanska, K., Szadowska-Cieźka, A. și Krosniak, P. (2012), Inovații în economia socială poloneză. Bune practici: „Cooperativa” Cafe-Bookstore, *Revista de Economie Socială*, Nr. 1/2012, Vol. II, Iași.
- *** Centrul de Resurse pentru participare publică (2011), *Povești de Organizare Comunitară – sau cum oamenii obișnuiți fac lucrurile să se întâmple*, București.

PARTICIPATIVE DEMOCRACY – A PRECONDITION FOR SOCIAL ECONOMY

Dina Loghin^[1]

Abstract

Social economy functions based on some principles, the decision making process being one of the definitive processes. Because the question is whether some democratic decisions can be taken within organizations in the absence of a democracy culture at the level of society. In the same time, solidarity and social participation- basic conditions for promoting and developing social economy – remain a challenge for Romania, having in view their negative connotation given by the association with the experiences during the communist period. Starting with the essence and the benefits of democracy, this article makes a review of social economy from the perspective of practice in the promotion and consolidation of democracy. The article looks into the importance of participative democracy as a precondition for the development of social economy in Romania.

Key words: *social economy, democracy, civic culture, community leadership, community development, participative democracy*

Introduction

Both social economy and democracy can have certain cases of occurrence and development, they can manifest in certain conditions and in different forms, they comply with certain principles and values, they require a certain infrastructure, they have certain type of relationship with the market and imply a high degree of individual responsibility and social co-responsibility. If we consider the history of the occurrence and the development of social economy in Romania, a normal question is whether participative democracy might be a precondition of its success in our country.

^[1] Executive President of Foundation “Equal Opportunities for Women” (ŞEF), 19, Împăcării/Petre Țuțea, Street, Iași, e-mail: dina.loghin@sef.ro.

The end of 2012 brings into the attention of the specialists from many activity areas, from civil society and from the large public, maybe more and stronger than before, the debates and the projects of social economy and solidary economy. Against the economical crisis, with a close sensitive impact but with popular reactions and differentiated policies within the European Union's member countries, we should mention, first of all, the Strategy of Europe 2020^[1] – a projection for the future development cycle on the continent for the period 2014-2020 – and the Project of the European Carta of Social Co-responsibility^[2], an innovating document in the field of social cohesion. The European Strategy 2020 sets out three basic benches as landmarks of progress: intelligent economical increase (consolidation of knowledge, innovation, education, digital society), sustainable increase (increase of efficiency in production and of competitiveness) and inclusive economical increase (a greater participation on the labor market, acquiring new professional skills, decrease of poverty), while the Project European Carta Social Co-responsibility promotes pro-active, responsible and assumed attitudes with the purpose to reduce poverty, social and economical inequalities, discrimination of any kind and stagnation. The role of social economy in reaching the objectives resulted from the documents mentioned is more than obvious.

Possible causes of occurrence and development of social economy

The organizations that can come under social economy were started and developed in Romania because of several reasons, not all being the result of the action of a person with a reduced level of studies and minimum competencies, and not all having necessarily as a purpose to socially integrate vulnerable groups.

^[1] Available online at http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_en.htm, visited on 19.10.2012.

^[2] Available online la <http://www.socialjustice.ie/sites/default/files/file/EU/2011-03-01%20-%20Draft%20European%20charter%20on%20shared%20social%20responsibility%20ENG.pdf>, visited on 19.10.2012.

Social economy is defined in our country as “the type of economy that efficiently combines individual responsibility with collective responsibility in order to produce goods and/or service supplies, that desires the economical and social development of a community and whose main purpose is the social benefit.” (Asiminei, 2012, p. 10). If what we desire is to develop the community, then we should remind here the need for knowledge and social and civic skills, on one hand to be able to be included in this, and on the other hand to contribute to its long-term development and sustainability. Participative democracy could be an answer that meets this need.

The occurrence of social economy in Romania has several causes, the most mentioned are: market or the state ignoring or incompletely covering the needs of the individuals and the necessity either of the people, or of the organizations – to survive- in a new context. In many cases, at least at the beginning of the 90s, the correlation between ignoring and incompletely covering the individual survival led to the occurrence of non-governmental organizations at the grassroots. These were set-up on one hand, by those who, after losing their jobs but having a high level of education (for example engineers), have seen the opportunity to help themselves by helping each other – and maybe to understand democracy and get involved in its consolidation. On the other hand, the graduates of applied human sciences universities, without employment opportunities in their field, have associated in order to initiate social or socio-medical services in the benefit of the disadvantaged groups. The representatives of both groups have called up, usually, after going on an educational route provided by the American and European experts in the field, including the structuring and the management of non-governmental organizations (I would specify here especially the organizations from the United States of America and Great Britain) and benefiting from technical assistance and external financial support.

Another cause for the occurrence and/or the development of social economy might be the opportunity to benefit of a favorable context either for the occurrence and development of social economy (through

national and/local policies) either for “the adequate development of the individuals, groups and communities” with the purpose of winning independence from external support (Zabratanska K, Szadowska-Ciezka A and Krosniak P, 2012, p. 182). In this sense we must mention here, despite the problems created in its implementation, the favorable framework offered by the financing through the Operational Sectorial Programme the Development of Human Resources (POSDRU)

Last but not least, the social entrepreneurial initiatives, completed after the occurrence of social economy and/or solidary economy, can be generated also by a high degree of organization and community development.

Conditions

There are some conditions which are necessary for the development of social economy and among these, there is solidarity and social participation (Asiminei, 2012, p. 20) on one hand and entrepreneurial culture (Pascaru, Gh. and Doboş, A., 2012, p. 142) on the other hand.

But another condition for the development of social economy is civic culture. Emphasizing the fact that „...it is necessary to involve the entire society for the development of this field of social enterprises”, Mrs. Marieke Huysentruyt^[1] mentions, in the interview given, among the fields of interest for research, “the level of people`s employment” (Pitea M, 2012, p. 126). Civic commitment is an aspect of civic culture, and its importance so that democracy functions is emphasized by Wiliam M. Sullivan^[2] in the article *The infrastructure of democracy: From Civil Society to Civil Community*. The author presents the conclusion of the study made by Robert Putnam regarding regional governing in Italy (Myers, 1996, p. 11).

^[1] Academic coordinator SELUSI – project that emphasized the economical, management perspectives and the theoretical, experimental and empiric methodologies

^[2] Philosophy professor at La Salle University, at the date of publishing.

Putnam has analyzed four aspects of civic cultures in the successful regions of Italy where democratic governing has functioned very well, and that are (Myers, 1996, p. 7):

1. Civic commitment, the expectations that the individuals and the groups are “spirited by the interest of others”;
2. The high degree of political equality, defined as a social context where “horizontal relationships of reciprocity and cooperation” prevail on the “vertical relationships of authority and dependence”;
3. The high levels of solidarity, trust and tolerance;
4. The fact that civic regions were places of intense associative life, which developed cooperation skills and the shared responsibility.

The conclusion of the study was that the force of the civic norms and of the expectations has determined the development of social tolerance, trust and cooperation. Surprisingly, the force of civic norms “has proved, also, to be the best predictor of economical vitality”. We should also specify here that political equality, the fundamental purpose of democracy “have greater chances to enforce respect in the absence of the great economical inequalities” (Lijphart, 1999, p. 258).

Besides a civic culture, the local culture regarding elites could be, also a condition of the social economy development, if we have in view the *Community leadership*. *Leadership* means first of all to lead (in the sense of a leading activity), but in the same time the capacity, ability to lead, in our case a community. The concept of *community leadership* has and focuses on a special field and can be defined as “the tendency of a community to collaborate between the sectors in a way that is sustained, orientated towards the intensification of the performances of that community” (Botezat, 2012, p. 52). Its spheres of activity may include an organization, an area of interest, an institution, a city, a county or a region. *Community leadership* implies that the person exerting it has an influence and exerts power – either in just one sphere of activity within the community, or in several – to the good of that community.

Within a community, inclusion and participation are equally important. But, even in small communities, it is impossible that all the members have the same role. When some develop leadership skills and

capacities and in the extent that their activity shall be recognized by the members of a community and shall meet their adhesion, then we have *Community leadership*. Because the members of a community are not passive, but they get information on the community affairs and actively intervene to inform the leaders regarding community issues, we can say that the two concepts, participation and leadership, are correlated and linked and cannot be discussed separately one from the other. The roles of the leader, either a formal or an informal leader, and of the participants are complementary and *community leadership* cannot be exerted in an authoritarian regime, but only in a democratic one. Besides, *community leadership* is the expression of the democratic spirit and of the fundamental values of liberal democracy: freedom, equality, community.

Democracy means the governing form where power and civic responsibilities are exercised by all citizens, directly or through their free elected representatives and is, at the same time, the institutionalized form of freedom. Participative democracy means the individual participation of citizens in the political decision making process and in the development of policies that affect their life, especially in a direct way and not through their elected representatives. Active citizenship, generated by civic culture, and participative democracy organized the principles of the claiming and ensuring the rights by the poor and the excluded ones. In other words, the felt necessities shall be changed into actions, becoming expressed necessities. In this way, the increase and the expansion of the citizen participation area educates the individuals to be efficient and democratic citizens and, at the same time, empowers them. Participative democracy can therefore transform the individual from private citizen, concerned only by its problems, in a public citizen, attentive, considerate, who cares of what happens around him.

Participative democracy has become an integral part of the European model of society, participation becoming a civic right. The dedication of the complementarity between representative democracy and participative democracy are mentioned in the Treaty of Lisbon^[1] which

[1] Information available at http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/democracy/index_ro.htm, visited on 25.10.2012.

confirms the three principles that are the base of the democratic government in Europe:

- Democratic equality – the citizen must enjoy the equal attention from the part of the European institutions;
- Representative democracy – assigning a more important role to the European Parliament and a greater involvement of the national parliaments;
- Participative democracy – new mechanisms of interaction between citizens and institutions, of which we have, for example, the initiative of the citizens.

Plus, the Treaty of Lisbon clarifies the nature of the relationships between the member states and the European Union.

Display forms

Social economy is displayed through two main models: the social integration of the vulnerable groups and the community development (Asiminei, 2012, p. 6). We define here the community as being “that population that commonly owns characteristics there are assumed by the members of the community as being identity” (Botezat, 2012, p. 41), while for the definition of the *community development* we choose the one given by the United Nations Organization in 1955: „a process meant to create the conditions of economical and social progress for the entire community, with its active participation and with the total possible faith in the initiative of communities”.

Any community is characterized by a certain capacity, and this can be defined in two ways^[1], by:

- a) that characteristic that affects the ability of a community to identify, call up and discuss the social and health issues;
- b) the way to cultivate and use the transferrable knowledge and abilities, and also the systems and resources that affect the change level of the community and of the individual, compatible with the social and/or public health purposes and objectives.

^[1] Goodman et al. (1998), Dimensions of Community Capacity in *Health Education & Behavior*, Vol. 25 (3), p. 259; available online la http://141.213.232.243/bitstream/2027.42/67070/2/10.1177_109019819802500303.pdf, visited on 20.02.2011.

The community capacity depends on the participation and on the management, abilities, resources, social and inter-organizational networks, on the community sense, on the understanding of the community history, the community power, the community values and on the critical consideration. Once more we realize that *community leadership* cannot be exerted by the participation of the community and that there is interdependence between the members of the community – either leaders or simple participant members- that affect exactly the capacity of the community to face the common problems. Both participants and leaders must ensure the capacity of the community to discuss local issues, to create quality plans, to obtain access to the necessary skills, to assess the needs of the community and to implement adequate programs for these community needs. They must work together for a community change, in terms of regulation and/or organization. Organizational change could mean also the development of a sub-unit of social economy within an existing organization.

We should also remind here that there are four moral targets of the management^[1]:

- to release the human potential of others;
- to achieve balance between the individual needs and the community needs;
- to protect the fundamental values of the community;
- to induce in the individuals the sense of initiative and responsibility.

Community development means the *empowerment* of communities and refers to, mainly, to the creation and/or the remaking of the community conditions that could make possible the reintegration of the community in the global circuit of a desirable welfare and by all means collective. At the same time, community development refers to the formation of some calling up mechanisms that the community can have at a certain time. For this purpose, *community organization* was developed, “a democratic process, of long term, by which people are encouraged to: gather around some common interests and problems,

^[1] Loghin, D. coord. (2010), *My story, our success, Participant manual*, Vol. I, Printing House and Typography PIM, Iași, p. 19.

identify the potential solutions of the community problems and to act so that the decision factors transpose them to reality”^[1].

The approach of the common interests and problems is participative, because it is given priority to the active role of the beneficiaries that assume responsibility for the performance of activities and shall have, in fact, a voice in the decision making process. We can consider the process as a *social participation*, because we are talking about the “action of the individuals integrated in a group, greater or smaller, confronted by a certain situation, problem or task” (Asiminei, 2012, p. 17). But we can also have in view the issue concerning *participative democracy*. First of all, social participation was possible because there were created opportunities so that all the members of the community bring their contribution in the decision making process. The democratic exercise became an exercise for the citizens to use their power, for them to set out the priorities of what is important, instead of letting these issues be dealt by the elected representatives and to resolve the problems and decide what is important. The decisions are taken by building *consensus*, considered to be achieved when each part agrees that *they can live with the suggested solution, even if it is not their favorite solution*. More than that, the process has at its base “trust, goodwill and democratic idealism” which are “the democratic imperatives” (Myers, 1996, p. 1) and could be considered “the key practical resources” in social economy.

The relationship with the market

The relationship of social economy with the market is resulted from the presentation of the two sub-sectors of social economy as they are found in the Carta of Social Economical Principles from 2002: the commercial one (business) and the non-commercial one. Therefore, the non-commercial sub-sector is formed of “all the organizations of social economy that the criteria of the national accounts consider non-commercial producers, meaning the ones that supply most of their pro-

^[1] Extracted and adapted from *STORIES OF COMMUNITY ORGANIZATION – or how ordinary people make things happen* Center for Resources for public participation, Bucharest, 2011.

duction free of charge or at prices which are insignificant from the economical point of view” (Asiminei, 2012, p. 7).

Democracy has in its turn, a relationship with the market. On one hand, as Benjamin R. Barber^[1] mentions in the introduction of chapter VI *Democracy and the free market*, “capitalism needs democracy but doesn’t know how to create it or to support it and often produces circumstances that can undermine it” (Myers, 1996, p. 32). The main characteristics remains the fact that “the markets are rather contractual than community markets”, in the sense that they don’t offer “a common identity or the quality of group member”. At the same time, the market generated a “speech which is rather private than public”, and stops us – as simple consumers- “to talk from citizen to citizen about the social consequences of our choices within the market”. Thus, while “consumers slide towards the elementary rhetoric of the «I»”, citizens “create the common language of the «us»”. The effects of globalization and of the crises support hereinafter the conclusions of the author: “We do not only need democracy beyond the market, but also our markets need democracy if they want to survive”. We talk now more and more about *fair trade*, such products started to increasingly appear on the market, and the products and the services of some Romanian NGOs (such as the Foundation Alături de Voi from Iași, but not only) start to compete with the commercial sector (the businesses).

In the same time we must remind that the markets have introduced a certain dynamics of the social and economical relationships, and the evolution of market economy continuously brings challenges. If we take into account the evolution of technology, we observe that market economy can be more dynamic than democracy, with profound implications on this. And as William M. Sullivan was mentioning in the introduction of Chapter 3 – *The Creation of Economical Systems on the Global Market* “the fundamental benefits of democracy, such as the security of individual rights, can only exist as long as most citizens share the feeling of solidarity and common destiny” (Myers, 1998, p. 14). The civic measures for the compliance with the principles and the values of democracy, like the awareness raising campaigns for the issues that

^[1] Director, Centre Walt Whitman for Culture and the Policies of Democracy. University Rutgers from New Jersey, at the date of publishing.

some group of persons are facing, can make the whole community responsible, can lead to co-responsibility and to the creation of a favorable environment for the development of solidarity and participation, therefore to the creation of the conditions favorable for social economy.

Individual, social responsibility and social co-responsibility

Taking into account what philosopher Jean Jacques Rousseau said, that people were born free, William A. Galston^[1], in the introduction of chapter II – *The role of the citizens: rights and responsibilities*, highlights that “maybe the most important responsibility of the citizens is to use their freedom in the most adequate way and to respect the rights of others” (Myers, 1996, p. 7). By freedom we understand here, on one hand, the absence of barriers in the way of the community members` action, on the other hand, freedom means also the capacity of people to lead their own lives. If the life of each of us is connected with the life of the community we live in, to be free means to participate in the management of the community affairs. In other words, freedom means also to participate in the life of the community, to be involved in the community leadership.

A constructive participation in the life of any community depends on our capacity to critically and creatively reflect and on our desire to be active and responsible. The participation of a person in the life of a community depends on the level of civic education, on the results of the social learning process, on the need to prove both the responsibility spirit and the understanding and the expression of respect for the shared values. But participation also depends on the desire of successful social and interpersonal involvement. Even in these conditions, the personal and/or the family problems can hinder a person from being active and responsible in the community, with long term consequences which are less visible and/or more difficult to anticipate at that time. In

^[1] Director, Institute for Philosophy and Public Policies., University of Maryland, at the publishing date.

these situations, the justified lack of individual responsibility can be replaced either by social responsibility or social co-responsibility.

We should also bear in mind here the fact that the specific political freedoms of democracy – such as the freedom of association – can be seen both as a main development objective, and as an essential tool through which other targets for development (e.g. welfare, economical increase, improvement of health, etc.) can be reached in the most efficient way. This can be one of the reasons for which, lately, the political aspects of participation have reconnected to its dimension of development within democracy and citizenship. The model of participative democracy, among others, allows citizens to prioritize what is important for them. Therefore, if there are needs which are unmet by the market or by the state and “if the interests that connect the community are not momentary, the chances for development are sustainable” (Botezat, 2012, p. 47).

As John Dewey states, democracy is not just a form of governing, but a life style, “the idea of the community’s own life” (Myers, 1998, p. 22). Individual, social responsibility and social co-responsibility can be born only within communities and only in a culture that favors their appearance and development. Both Montesquieu and Rousseau, when presenting their vision on democracy, have emphasized from the beginning the priority of culture on the political, showing that not only the vital customs of a social group (*mores*) and the cultural conditions have fed the democratic spirit. This democratic spirit allows the independent and the bottom-up structuring of the civil society organizations. And these organizations, as Vaclav Havel said, „give the people the opportunity to be themselves”, “including to be social creatures that desire, in thousand of ways, to participate in the life of the community they live in” (Myers, 1998, p. 28).

Conclusions

Our communist inheritance brings first of all to into attention, as obstacles for the development of the social economy sector, the problems linked to solidarity and social participation. Collectivization and patriotic work remain associated with the negative experiences

because they were imposed from up to bottom, and words such as *volunteer* and *consensus* still have a negative connotation after more than 20 years of democracy in Romania.

Communities and the participation of the members of the community in the public affairs have started to be rendered valuable by the non-governmental organizations through community organization activities and *community leadership*, in the context of a participative democracy.

The economical crisis and the social crisis can offer opportunities to develop social economy, but it is needed to have a participative process, named ascendant or “from bottom to up” type, that starts from the perception of needs and their transformation in citizen initiatives. In this direction, participative democracy could be a precondition of success in the promotion and development of social economy, at least in our country.

Bibliography

1. Asiminei, R. (2012), Social economy – Conceptual demarcations, *Social Economy Magazine Nr. 1/2012*, Vol. II, Iași.
2. Botezat, D. (2012), Institutions and the socio-economical development of the community, *Social Economy Magazine Nr. 1/2012*, Vol. II, Iași.
3. Goodman, R. M., Speers, M. A., McLeroy, K., Fawcett, S., Kegler, M., Parker, E., Smith, S. R., Sterling, T.D., Wallerstein, N. (1998), Dimensions of Community Capacity in *Health Education & Behavior*, Vol. 25 (3), 258-278.
4. Lijphart, A. (1999), *Models of Democracy. Forms of Government and Performance in Thirty six Countries*, Polirom, Iași, 2000.
5. Loghin, D. coord. (2010), *My story, our success. Participant manual*, Vol. I, Publishing House and Typography PIM, Iași.
6. Myers, S. (1996), *Democracy is a Discussion. Civic Engagement in Old and New Democracies. The Handbook*, Connecticut College.
7. Myers, S. (1998), *Democracy is a Discussion II. The Challenges and Promise of a New Democratic Era. A Handbook*, Connecticut College.

8. Neculau, A. and Ferreol, G. (1999), *Psycho-social Aspects of Poverty*, Polirom, Iaand, 1999.

9. Neculăesei, A.N., Prodan, A., Manolescu, I.T. (2012), The social fundaments of entrepreneurship, *Social Economy Magazine Nr. 3/2012*, Vol. II, Iași.

10. Pascaru, Gh. and Doboș, A. (2012), Interview with Roxana Damaschin-Țecu, enterprise development director at NESST Europe, *Social Economy Magazine*, Nr. 1/2012, Vol. II, Iași.

11. Pitea, M. (2012), Interview with Mrs. Marieke Huysentruyt, academical coordinator, *Social Economy Magazine*, Nr. 1/2012, Vol. II, Iași.

12. Zabratanska, K., Szadowska-Ciezkka, A. and Krosniak, P. (2012), Innovations in the Polish social economy. Good practices: "The cooperative" Cafe-Bookstore, *Social Economy Magazine*, Nr. 1/2012, Vol. II, Iași.

*** Centre of Resources for public participation (2011), *Stories of Community Organization – or how ordinary people make things happen*, Bucharest.

INEGALITĂȚILE SOCIALE ȘI DESCENTRALIZAREA. CONSIDERAȚII TEORETICE ȘI EVIDENȚE DIN REFORMA SISTEMULUI DE SĂNĂTATE DIN ROMÂNIA

Doru Botezat^[1]

Rezumat

Articolul de față prezintă o serie de argumente teoretice din perspectiva economiei sociale care pun în discuție oportunitatea și structura proiectelor care vizează guvernarea descentralizată în sistemul de sănătate. Având în vedere particularitățile acestui tip de sistem și filtrele de etică și echitate care restricționează deciziile de politică din acest domeniu, articolul converge către ideea că o reformă ținând de descentralizarea necesită mai întâi acomodarea sistemului. Descentralizarea poate duce la rezultatele preconizate numai dacă anumite precondiții necesare unei bune implementări sunt îndeplinite. Premergător acestui proces, statul trebuie să parcurgă mai multe etape. În acest sens, articolul relevă câteva erori de proiectare în reforma care se derulează în prezent în sistemul medical românesc.

Ca **metodologie** de studiu s-a utilizat analiza critică din perspectiva teoriilor economiei sociale a literaturii de specialitate și a diverselor cadre reglementative din țări care au experimentat sau implementat procese de descentralizare.

Cuvinte cheie: *descentralizare, reformă, ierarhii de acces, echitate în domeniul sănătății*

Clarificări conceptuale

Dacă privim doar într-un spectru european, modelele de descentralizare sunt bine înrădăcinate în anumite părți ale continentului (în general în țările anglosaxone, în special în țările nordice) unde, invariabil, s-au adoptat tipuri de sisteme de sănătate bazate pe asigurarea socială de sănătate. Aici, chiar și recente tendințe în descentralizare

^[1] Doctor în Economie - Cercetător post-doctoral la Centrul de Bioetică și Politici de Sănătate - Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” Iași. E-mail: do_botezat@yahoo.com, Tel: 004 0749.319.471.

sunt originare în decenii sau chiar secole de experiență organizațională și managerială. În celelalte părți (țările mediteraneene și Estul Europei) descentralizarea poate fi considerată o dezvoltare recentă, menită să remedieze inadecvările modelelor decizionale naționale și centralizate din sănătate. (Bankauskaite ș.a., 2004). În cazul țărilor Europei Centrale și de Est problematica este diferită și din altă perspectivă. Acestea, deși aderate pe sistemul vechi, trebuie să se racordeze direct la noua organizare de tip regional (descentralizat). Or, în aceste țări, chiar și acolo unde există deja formate structuri regionale cu puteri formale, nu există „reflexele” regionale/locale care să determine entitățile regionale să se comporte ca „actori” în procesele economico-sociale. Statele Europei de est se confruntă astfel cu o dublă presiune: pe de-o parte, una din partea Uniunii pentru integrare, pe de altă parte, una din zona structurilor spațiale socialiste sau tradiționale. La acestease adaugă și alte constrângeri precum: economiile sunt orientate sectorial și nu teritorial (regional), ceea ce provoacă dependențe și decalaje mari; există un deficit de teorie și de „expertiză”; statele nu au timp pentru evoluții de jos în sus și, prin urmare, caută „modele” mai mult sau mai puțin „transportabile” și, în fine, există și așa-numita „problemă de mentalitate”. În ciuda acestor limitări, sau poate din cauza lor, regionalismul și descentralizarea sunt un subiect foarte popular. Oricum, în cele mai multe din țările Europei, descentralizarea este văzută tot mai mult ca un cadru atractiv de organizare și management a sistemelor publice (Porto, 2009).

Există o amplă literatură dedicată definirii și formelor pe care le poate îmbrăca descentralizarea. (Collins, 1994, Smith, 1997, Rubinchik-Pessach, 2005, Levaggi și Smith, 2004, Porto, 2009). Ca esențial al diverselor forme identificate de literatură, Collins (1994) propune trei clase majore de procese implicate: deconcentrare, devoluție și delegare. Între ceea ce poate fi delimitat ca federalism pur și unitaritate totală, organizarea și administrația pot lua forme pe un spectru foarte larg, glisând pe o scară a autonomiei sau a transferului de putere către componente substatale. Deosebiriile sunt mai mult de natură „juridică” decât de manifestare practică. De exemplu, la extrem, federalismul este un proces radical mai puțin flexibil și cvasi-ireversibil, operând schimbări și implanturi profunde în sistemul de organizare al societății;

descentralizarea este un proces nuanțat de *transfer de competențe* către unitățile administrative care se poate opera pe o geometrie variabilă, poate fi renegociat mai ușor și, implicit, este mai suplu și mai flexibil. Totuși, realitatea descentralizării poate fi complicată printr-un mixaj al diverselor ei forme (Collins, 1994). Dar nu definirea și clarificarea conceptului face obiectul acestui articol, ci implicațiile transformărilor asupra sistemului medical pornind de la atributele comune oricărui tip de descentralizare. Nu trebuie, totuși, abandonate fără analiză formele descentralizării pentru că opțiunea pentru aceste forme poate furniza imaginea structurii finale.

Ceea ce totuși nu există în literatură și nici în administrație, este o accepțiune standardizată în ce privește *dimensiunea optimă* ca teritoriu și populație a jurisdicțiilor pe care se poate aplica descentralizarea. Pe de altă parte, tot literatura de specialitate economică statuează că serviciile publice au grade diferite de optim între furnizarea lor centralizată și opțiunea pentru descentralizare (Oates, 1999). De exemplu, la un teritoriu cu suprafață foarte mare, un serviciu precum dezșăpezirea nu poate avea același optim de descentralizare ca și serviciile de sănătate. La rândul lor, ariile jurisdicțiilor nu pot fi determinate fără a se considera alocarea de putere destinată fiecărui nivel. Specificarea funcțiilor pe diversele nivele presupune, iarăși, anumite asumări și delegări de putere. Aceste chestiuni nu pot fi separate, iar configurarea acestor funcțiuni și puteri trebuie predeterminată în cazul operării unei descentralizări. În aceste condiții, trebuie analizat și spectrul situațiilor politice. Oricare ar fi instituțiile implicate în descentralizare, alegerea structurilor existente și procesul consecutiv de luare a deciziilor va avea o puternică încărcătură politică (Enikolopov și Zhuravskaya, 2007). Cu alte cuvinte, contrar scopului ei de tehnocratizare a managementului, descentralizarea este asociată adesea unui proces de suprapolitizare, indiferent de formele instituționale alese. De asemenea, nici efectul presupus de ameliorare a participării (subsidiaritate) nu va fi cel scontat prin descentralizare, mai ales când sunt vizate țările în curs de dezvoltare unde se prezumă că democratizarea ajută la eliminarea inechităților, dependențelor, sărăciei, asimetriei informaționale, etc. Comunitățile nu sunt omogene social, iar „apropierea deciziei de cetățean” poate amplifica neînțelegerile. Cu cât este mai mare inegalitatea, cu atât

mai dificilă este participativitatea. De exemplu, programele destinate săracilor pot exacerba conflictele între elitele naționale și locale, fapt care provoacă insuccesul acelor programe (Rubinchik-Pessach, 2005). Dimensiunea politică poate fi mai întâi explicitată pe o componentă structurală: *cum poate fi descentralizarea influențată sau cum poate ea influența instituțiile existente*. A doua direcție de explicitare a dimensiunii politice este aceea a spectrului de valori politice sub care se subsumează. Împreună, acești doi factori sunt referiți ca ce se constituie în așa-numitul context al descentralizării. (Bankauskaite și Saltman, 2007).

Descentralizarea poate fi și stare și proces, fiecare dimensiune cerând o abordare diferită. Decentralizarea, ca stare, poate implica două unități de măsură: nivelul și gradul. Ca nivel, descentralizarea poate cuprinde sistemul sau organizarea. Mintzberg (1979) observă că din diferite combinații de nivel și de grad pot rezulta în sisteme și organizări diferite. Pe de altă parte, ca proces, aceste dimensiuni devin obiect de decizie și pot fi presetate, sau, dacă e vorba de procese naturale, (evoluții sociale, cum este de exemplu considerat procesul de regionalizare) definirea ca atare semnaleză că nu pot fi influențate (sau nu este oportun a se interveni asupra lor) substanțial, prin politici. Un set consecutiv de chestiuni care privesc interfața între descentralizare și guvernare poate fi numit cel al chestiunilor directive: structura reglementativă, cadrul legal și procedurile de implementare (ca negociere între structuri și instituții etc.) (Levaggi și Smith, 2004).

Indiferent de definire sau măsurare, asupra cărora nu insistăm, mai important este de subliniat că există o dimensiune politică și una financiară în descentralizare, pentru care este necesară utilizarea instrumentelor de cercetare din cele două științe (politice și economice) pentru analiza spectrală și identificarea unor politici adecvate de guvernare.

Descentralizarea ca reformă (proces)

În sistemul medical, indiferent de evoluțiile istorice, cert este că dificultățile de comandă de la centru au făcut ca multe sisteme să exploreze potențialul de descentralizare al puterilor către nivele mai joase de guvernare. Decidenții politici au început să promoveze, cel puțin la nivel retoric, tot mai multă descentralizare în guvernare. În literatură nu s-a

găsit însă o schemă teoretică fundamentală, rețetă sau model universal (Porto, 2009). Chiar economia recunoaște că există nivele de optim diferite între jurisdicții centrale și locale pe diferite sectoare. Cu alte cuvinte, fiecare sector are optimul propriu între centralism și descentralizare. Multe țări nici n-au experimentat descentralizarea în absența unor rezultate clare ale cercetărilor premergătoare. Cu alte cuvinte, descentralizarea este un proces necesar, dar necesită unele calcule de implementare.

În România subiectul este un „fetiș” pentru clasa politică, dar este utilizat fără o fundamentare teoretică. Este mai mult un demers inerțial, consecutiv unor declarații de intenție decât bazat pe un cadru concret și coerent de politici. Principiul sub care este abordat este unul corect, subsidiaritatea, dar în cazul sistemului de sănătate această apropiere a deciziei poate crea inegalități între regiuni care generează o dezbateră etică. De exemplu, dacă o jurisdicție, devine finanțator pentru rezidenții proprii, poate limita legitim accesul non-rezidenților la servicii pe care le deține printr-un avantaj de localizare?

În realitate, în România descentralizarea și reforma sistemului de finanțare s-au făcut fără o analiză serioasă a consecințelor asupra populației în termeni de inechitate teritorială și disponibilitate a infrastructurii și implicit a serviciilor. Nu este necesară o analiză amănunțită pe toată succesiunea de acte normative care conturează acest proces de descentralizare demarat în 2002 (H.G. 866/2002) câtă vreme inadverențele instituționale sunt manifeste și vizibile în societate (Guvernul României, 2010). Există evident o inadecvare între noile jurisdicții sub care se configurează sistemul medical prin această reformă și designul regional al teritoriului. Bunăoară, există unități de sănătate definite formal cu atribut „regional” pentru care nu există nici măcar autorități publice opozabile aceluiași nivel subsidiar. În România singurele unități administrative care sunt înzestrate cu putere formală sunt județele și respectiv localitățile, nu există regiuni în sens administrativ. Astfel, s-a trecut la o autonomie pe bază regională și locală a gestiunii serviciilor medicale în condițiile în care nu există un design instituțional regional care să preia managementul acestui sistem, nu există reflexe de autonomie ale autorităților locale care să le abilitaze în adaptarea la o situație care altminteri le poate fi favorabilă. Ele au fost

nevoite să preia din mers activități pentru care nu dispun de resurse și de instruire suficiente pentru a acoperi serviciile cel puțin la nivelul anterior. Un exemplu concludent al eșecului primei operațiuni este măsura luată în 2010 de desființare a unor spitale din diverse localități care deserveau arii suficiente de populate și aflate oricum în deficit de servicii (atât la nivelul asistenței primare, cât și a celei secundare). În fapt, desființarea s-a realizat prin retragerea avizelor de funcționare, ceea ce nu implica automat închiderea definitivă, ci permitea autorităților locale să găsească soluții de finanțare și transformare a unităților în centre de servicii care să compenseze anumite nevoi din teritoriu. În lipsa unei pregătiri adecvate, a reflexelor, a resorturilor politice și cu deficite acute de resurse, autoritățile locale au fost complet inapte să absoarbă șocul provocat, așa încât sistemul medical a suferit prin descentralizare o contracție majoră în termeni reali. Fapt este că, bazat pe principiul dependenței de parcurs (de evoluția istorică) autoritățile locale/județene nu numai că nu au reflexele adaptative la preluarea unui serviciu nou în portofoliu, dar nici nu au sănătatea printre priorități (cum se va vedea în secțiunea următoare, există explicații științifice pentru acest comportament). Deși cadrul legislativ al descentralizării face referire la un „cadru operațional pentru realizarea descentralizării”, la „transferul competențelor către autoritățile administrației publice locale sau județene” precum și la „redefinirea rolurilor Ministerului Sănătății și respectiv a autorităților locale și județene”, în realitate nu există schimbări majore în paternurile de funcționare ale acestor autorități.

Practic, această reformă se fundamentează pe avantajele teoretice consacrate ale descentralizării (Legea 95/2006 cu modificări și completări, 2010):

- (sub)sistemele se pot organiza ținând cont de:
 - Valorile locale;
 - Infrastructura disponibilă;
 - Servicii;
 - Paternurile bolilor locale;
 - Așteptările publice (preferințele locale).
- Subsidiaritate tradusă prin:

- Eficiență în alocarea resurselor prin mai buna cunoaștere și corelare a costurilor locale;
- Calcule mai riguroase la costurile programelor specifice;
- Încurajează generarea de venituri în comunitate (inițiative) și atragerea de finanțări la nivel local;
- Unitățile descentralizate pot fi folosite ca „laboratoare” pentru politici naționale, mecanisme de colectare și schimb de informații.

Posibilele riscuri pe care le iau în calcul decidenții ca efecte adverse ale unui proces asumat de descentralizare sunt:

- Posibilitatea de a genera costuri suplimentare datorate necesității sporite de coordonare;
- Expunerea sistemului la fragmentare datorită diferențelor de opțiune politică (distribuția puterii și alocarea resurselor);
- Necorelarea între ierarhiile administrative și sistemul de finanțare (centralism decizional vs. descentralizare administrativă);
- Posibilitatea deturnării unor programe naționale prin preferințe locale și pierderea de informație la nivel central pentru programe și politici naționale;
- Posibilitatea ca localul să creeze instituții redundante sau să evite să le închidă pe cele create prin procesul de descentralizare (din teama de a nu pierde joburi și venituri);
- Riscul accentuării diferențelor între regiuni (dar poate fi și o premisă de convergență).

În plus se recunoaște că:

- Descentralizarea nu asigură automat și direct participarea comunității, ci condiționat de configurația economică și politică, precum și de tipul de descentralizare adoptat;
- De asemenea, depinde de coordonarea formală și informală și de mecanismele dezvoltate la nivelurile politic și administrativ;
- Este preferabilă în condiția unor standarde și norme minimale fixate în prealabil de nivelurile centrale.
- Necesită un comportament de descentralizare din partea populației.

Studii bazate pe date empirice dar și experiențele de până acum au relevat că descentralizarea poate îmbrăca numeroase forme și poate cauza variate efecte (Yeung, 2009). Decizia descentralizării este deci un

prim pas dintr-o serie de *alegeri* între opțiuni complexe de *politică* și depinde de asemenea pe paliere complexe de *contextele interne și externe*. În acest sens, se pune problema compatibilității cu celelalte mecanisme cu care intră în interacțiune precum *finanțarea sistemului, managementul resurselor umane din sistem*. De exemplu, în România, multe spitale descentralizate deservește arii extinse peste jurisdicția la care sunt arondate. Apoi, există câteva *ierarhii de acces* în sistem indiferent de prezența asigurărilor medicale și indiferent de comportamentul individual pentru sănătate. Implicit apar categorii, unele defavorizate în raport cu altele:

- *Ierarhii de acces (în sens fizic)*: nu toți indivizii sunt arondați la o distanță egală de un punct de prestație medicală. În orice situație cu implicații medicale, un individ aflat la o distanță considerabilă de locația în care își poate rezolva problema (sau percepe că și-ar putea rezolva problema), indiferent de starea lui materială, va resimți o dificultate în accesarea serviciului dorit/necesar în raport cu indivizii care se află în proximitatea punctului vizat. În termeni economici este o diferență de cost de oportunitate la o accesare standard. Chiar presupunând că la nivelul asistenței primare problema de proximitate poate fi atribuită responsabilității personale, în condițiile în care asistența primară oferă prea puțin din ceea ce presupune asigurarea sănătății individului, problema de proximitate rămâne valabilă pentru asistența secundară.

- *Ierarhii jurisdicționale*: ierarhiile legate de organizarea administrativă a sistemului medical și respectiv a teritoriului. Aceste ierarhii sunt specifice unui sistem descentralizat cu atribuții bine determinate la diversele niveluri locale când există un conflict (de interese) între cele două sisteme. De exemplu, nu toate localitățile au unități spitalicești. Când un individ dintr-o localitate fără spital are nevoie de o prestație spitalicească este nevoit să intre în jurisdicția altei localități. Dacă sistemul medical ar fi independent de sistemul administrativ teritorial, nu ar exista nicio problemă. Dar asistența medicală secundară (în speță spitalizarea) are două componente de finanțare una individuală prin asigurare, o alta colectivă prin intermediul finanțării generale. În acest sens, pot apărea conflicte de interese: teoretic, legal, o jurisdicție administrativă poate impune restricții în accesarea serviciilor de către beneficiari externi jurisdicției.

- *Ierarhii ale serviciilor în funcție de complexitate*: ierarhie generată de complexitatea serviciilor medicale. De asemenea, există o ierarhie generată de diferențele de calitate la același nivel al prestației. De exemplu, pot exista servicii medicale a căror complexitate este susținabilă în unități de calibrul mai mic, dar comparabil inferioare calitativ raportat la unitățile spitalicești moderne. În atare condiții (fiind vorba de servicii acoperite prin sistemul de asigurări) este acceptabil din punct de vedere etic că cetățeanul contribuabil are dreptul să aleagă serviciile prestate. Indivizii aflați în nevoia accesării unui serviciu complex disponibil la o distanță mai mare de locul să de rezidență vor fi în dificultate atât în accesarea fizică a serviciului cât și în chestiunea jurisdicțională.

Problema majoră în accesarea serviciilor medicale este imputabilă/opozabilă statului, câtă vreme nu există diferențieri ale contribuțiilor în raport cu aceste criterii (cum este cazul altor tipuri de asigurări care includ însumări compozite de riscuri). În consecință, *statul trebuie să caute soluții pentru compensarea acestor discriminări impuse de sistem*. Din perspectivă egalitară (asumată ca ideal-tip, nu ideologic) această inegalitate exogenă este problema etică creând discriminare între indivizi.

O altă inconsistență a sistemului corelată cu descentralizarea: dacă finanțarea urmărește pacientul și nu serviciul (adică costul real) acest fapt va perpetua disparitățile intra- și inter-regionale pentru că fondurile vor fi permanent orientate spre instituțiile performante. În termeni de eficiență economică efectul poate fi pozitiv. În termeni de echitate și acces egal, instituțiile performante nu pot fi supracongestionate și inegalitățile generate de proximitate se vor consolida. Acest fapt relevă și un alt aspect scăpat din vedere analizei. Impactul descentralizării depinde foarte mult de reglementările subsumate capitolului *drepturile pacientului* (Levaggi și Smith, 2004).

Dacă pacienții au dreptul neîngrădit de a alege furnizorii de servicii (fie publici fie privați) și sistemul decontează doar cheltuielile în baza unui contract universal la nivel național, atunci localitățile nu vor fi stimulate să dezvolte politici locale de sănătate sau să se angajeze în cheltuieli substanțiale pentru furnizorii locali. Pe de altă parte, o arondare teritorială sau stimularea utilizării unor furnizori agreeți ar avea

serioase implicații negative pentru dreptul de a alege al pacientului și pentru competiție. Faptic, în România, problemele ce decurg din reformă sau sunt corelate cu aceasta sunt:

- Există surse multiple de finanțare, teoretic un avantaj, dar implicit greu de corelat și gestionat;

- Deciziile sunt politice (politizate) și schimbă prioritățile în intervale nerezonabile de timp (de la an la an) deși statisticile medicale nu se schimbă în aceleași intervale;

- Încasările din sistemul de asigurări nu acoperă costurile tratamentelor, cu atât mai puțin nu pot asigura resurse pentru investiții. Dimpotrivă, ultimii ani au consemnat reduceri bugetare majore, mai ales în investițiile din spitale.

- Subfinanțare (sau suprafinanțare a unor laturi ale sistemului prin alocare inefficientă). Existența unui sistem insuficient de motivare și a condițiilor de lucru precare, dublate de neluarea în calculul de cost a plăților informale cu care s-ar obține o imagine mai bună asupra sistemului, au provocat și așa-numita *criză de personal*.

În designul unei reforme este nepermisă utilizarea modelelor teoretice fără o preevaluare a situației din teren. A trece brusc încărcătura de la sistemul secundar către cel primar prin decizii strict administrative poate duce fie la blocarea sistemului, fie la adaptarea lui formală prin conservarea sistemului precedent. În condițiile deficitului de medici de familie vor rămâne zone neacoperite de sistem. Slaba finanțare la nivelul medicinei de familie crește, de fapt, costurile asistenței, dar împovărează pacientul (de exemplu, trimiterea la specialist comportă, pe lângă eventuale plăți informale, și cheltuieli de deplasare necontabilizate, timpi de așteptare și intervenție mai lungi etc.); Este prezumtiv pozitivă încercarea de a capacita asistența primară, fapt care ar eficientiza și asistența secundară prin eliminarea unor supraîncărcări inefficiente, dar contextul social este nefavorabil reducerilor din sectorul secundar pentru că nu există mecanisme de compensare (de exemplu, nu există infrastructură și logistică pentru a compensa *problema de proximitate* pentru o mare parte a populației); Astfel sectorul secundar va fi din nou presat să suporte o povară mai grea, odată pentru că sectorul primar va împinge pacienții spre secundar (în condițiile în care se finanțează persoana și nu prestația) apoi, pentru că în

sectorul secundar activează personal care acționează și în sistemul privat care va folosi oportunitatea de compensare a sistemului public (de exemplu, trimiteri de la cabinete particulare către spitale) (Guvernul României, 2010). De asemenea, reducerile de personal nu sunt însoțite și de reduceri de încărcare (de exemplu, pe latură administrativă) fapt care crește presiunea per angajat, rezultând o scădere în calitatea prestației. Există deci riscul neatingerii obiectivelor descentralizării pentru că, în lipsa infrastructurii, a logisticii și a organizării administrative eficiente, costurile cu îngrijirea medicală de fapt cresc.

În mod uzual, descentralizarea vine la pachet cu alte reforme care vizează în particular sectorul de sănătate. Bunăoară, prezenta reformă poate fi asociată (și într-o măsură este confundată) cu strategia de potențare a sectorului primar în raport cu diminuarea sectorului secundar. Pentru această reformă descentralizarea este vizată ca instrument (mijloc) de atingere a echității, implicarea comunității și abordare intersectorială. Prin contrast, într-o abordare pro-piață sau neoliberală a sectorului de sănătate, descentralizarea este asimilată unui mijloc de trecere la forme de finanțare bazate individual, de introducere a sistemelor cvasi-concurențiale în sectorul guvernamental care gestionează sănătatea și promovare a sectorului privat și a unor forme de asigurare a calității pe criteriile consumatorului. În fapt, descentralizarea poate fi „colorată” în funcție de diversele obiective aflate pe piața politică și în dezbateră publică sau în funcție de strategiile generale de schimbare sectorială sau reformare generală (Smith, 1997).

Pot exista (adesea nestatuate) obiective politice majore în reformele de descentralizare. Cum s-a arătat mai sus, procesul și strategia descentralizării nu sunt neutre politic în ciuda retoricii politicianilor (Smith, 1997). Prin descentralizare se pot afecta interese ale grupurilor sociale și se poate restructura accesul la decizie sau la resurse al diverselor grupuri implicate în joc. Exemple tipice de utilizare a descentralizării sunt aruncarea responsabilității de la centru către periferie, fragmentarea opoziției pe principiul *divide et impera* care face conflictele politice mai ușor de manageriat, sau, în fine, descentralizarea poate fi utilizată ca instrument de ranforsare a elitelor locale care operează prin patronaj (Rubinchik-Pessach, 2005).

Anumite forțe motrice ale descentralizării nu sunt întotdeauna expresia obiectivelor de bază ale sectorului sănătate. De aceea, adoptarea unui principiu clamat politic ca un panaceu universal al problemelor de dezvoltare trebuie filtrat de decidenți prin prisma caracteristicilor esențiale ale sectorului vizat. Există cazuri de lipsă a unei explicite motivații care să probeze când, cum și de ce este necesară descentralizarea (Werlin, 1992). În cele mai multe situații, dificultățile apărute în cadrul procesului sunt originare exact în lipsa consultării și dialogului cu părțile implicate în sistem. Prin urmare, pe lângă nevoia unei capacități de management (preexistentă la nivelul subcentral) succesul depinde și de *gradul de consultare în procesul politic* (măsurabil printr-un grad general de consultare la nivelul societății-altminteri direct proporțional cu „bacground-ul” democratic al comunității).

Dincolo de lipsa de acuratețe conceptuală a descentralizării, există și reforme ale sistemului de sănătate care au fost etichetate drept descentralizare deși nu este clar dacă se pretează termenului. De exemplu, cum s-a precizat mai sus, inversarea ponderii de la serviciile spitalicești către asistența primară și ambulatoriu este în accepțiunea publicului larg și chiar a multor decidenți tot descentralizare. Câtă vreme această transformare nu comportă schimbări în structurile de putere și autoritate nu este propriu denumită descentralizare, dar efectele „teritoriale” produse de aceste schimbări pot justifica un grad de confuzie.

Descentralizarea în domeniul sănătății. Perspective economice, critici, precondiții

Un bun public este acela pe care o piață competitivă nu-l poate oferi în acord cu nevoile și preferințele sociale. Este de departe și cazul sănătății, care presupune alte criterii decât eficiența și echilibrarea dintre cerere și ofertă la un cost de echilibru. Cu acest simplu argument poate fi preîntâmpinată orice discuție sterilă despre rolul pieței în furnizarea de sănătate. Nu este contrazisă existența acestui rol, ci doar se schimbă premisele de la care trebuie să pornească analiza performanței unui sistem. Sistemul medical dezirabil, deci performant, *este cel care asigură o stare de sănătate adecvată la un număr cât mai mare de indivizi*. Prin urmare, sistemul de sănătate cade, cel puțin ca respon-

sabilitate, în sarcina guvernului, fiind însă un sistem care presupune costuri sociale, organizarea poate fi supusă unor criterii de eficiență relevate de regulile pieței.

Din această perspectivă, există câteva argumente economice în favoarea descentralizării (Levaggi și Smith, 2004):

- *Gestiunea informației*: guvernele naționale, îndepărtate fiind de preferințele locale, nu pot înțelege adecvat oportunitățile și constrângerile care afectează furnizarea serviciilor la nivel local. Ele pot căuta să impună soluții neadaptate la circumstanțele locale și pot fi insensibile la variația dintre norma națională a cererii și situațiile locale.

- *Preferințele*: guvernarea locală răspunde preferințelor locale și caută să proiecteze serviciile care reflectă prioritățile locale. De regulă, alegerile locale sunt mijloace de exprimare a acestor preferințe iar un anumit grad de libertate în selectarea acestor priorități în acord cu alegerile electorale locale este considerat prerechizita fundamentală a unei guvernări locale.

- *Co-ordonarea locală*: multe bunuri publice (dar în special sănătatea) necesită o coordonare locală a unei varietăți de instituții formale și agenții voluntare. Limitările informaționale plasează guvernele locale în cea mai potrivită situație de a asigura coordonarea.

- *Eficiența*: deoarece sunt mai apropiate de instituțiile și cetățenii rezidenți, echipele manageriale locale sunt mai în măsură să identifice sursele de ineficiență. Mai general, populația locală este mai pregătită să devină activă și să livreze eficient serviciile publice, mai ales dacă serviciile sunt finanțate din taxele locale.

- *Responsabilitate*: pentru economiști, acest termen poate fi asimilat ca definiție și *eficienței alocative*. Conceptul reflectă ideea că cine (individ sau colectiv) beneficiază de un bun sau serviciu trebuie să-și asume și riscurile și consecințele financiare ce decurg din consum. Din această perspectivă, descentralizarea finanțării bunurilor publice locale contribuie la eficiența economică.

- *Echitate*: când bugetele sunt constrângătoare, guvernarea locală este mai bine plasată în poziția de a asigura echitabilitatea distribuirii resurselor în interiorul jurisdicției.

- *Inovare*: guvernele locale autonome sunt mai înclinate spre a experimenta noi modalități de prestare și livrare a bunurilor și serviciilor publice.

- *Competiție*: în cazul în care informațiile corespunzătoare comparative sunt colectate și diseminate, guvernele autonome locale pot concura eficient unele cu altele pentru a oferi servicii eficiente și eficace. Pot fi instituite inclusiv reguli de piață, oferindu-se diferite pachete de servicii la diferite rate de taxare. La nivel local poate fi benefic pentru toată lumea chiar în detrimentul serviciilor publice.

Din perspectivă opusă, există o serie de argumente economice și în favoarea centralizării (menținerii centralismului) (Levaggi și Smith, 2004). Ne referim la perspectiva opusă tocmai pentru că nu e vorba de argumente diferite, ci acestea decurg din prezumții care contrazic chiar susmenționatele argumente pro-descentralizare:

- *Informația*: asimetria informațiilor între jurisdicții și centru poate conduce la rezultate negative sub descentralizare. De exemplu, furnizorii și beneficiarii locali pot dezinforma centrul cu privire la necesitățile de cheltuire. Mai general, guvernele locale pot acționa strategic în interesul adjușării unor alocări superioare din resursele centrale. Acest fenomen este prezumtiv important dacă alocările financiare depind de cheltuielile anterioare (dacă se perpetuează/cronicizează situația).

- *Economiile de scară*: există riscul pentru costurile de producție și de tranzacționare precum și cele manageriale de a fi superioare sub descentralizare. În particular, entitățile mari sunt capabile să asigure contracte mai favorabile din punctul de vedere al costurilor.

- *Costurile de tranzacționare*: costurile manageriale asociate cu unitățile administrative mici, costurile de informare și de gestiune a sistemului sunt mai mari multiplicat / direct proporțional și cu numărul de unități administrative. La scări mai mari, unele costuri de tranzacționare ar fi acoperitoare pentru cantități mai mari de bunuri/servicii livrate/prestate.

- *Externalitățile*: într-o anumită măsură unitățile administrative sunt interdependente. Serviciile dintr-o jurisdicție pot afecta (pozitiv sau negativ) situația din alte jurisdicții. Aceste interdependențe sugerează un rol de jucat pentru guvernarea centrală.

- *Echitate*: guvernele locale neîngrădite pot crea și implementa sisteme diverse de taxare și prestare care cresc inegalitatea între jurisdicții și provoacă mobilități sau conflicte între jurisdicții.

- *Macroeconomie*: Acțiunile guvernelor locale pot crea importante efecte macroeconomice adverse. Acest lucru este, de exemplu, un argument deseori invocat pentru impunerea unor controale stricte de împrumut asupra guvernelor locale autonome.

- *Competiția*: dintre jurisdicții este mai degrabă dăunătoare decât aducătoare de beneficii. De exemplu, dacă jurisdicțiile se competiționează pe taxe se poate cădea sub taxarea optimală având drept consecință slaba deservire a sistemului (Yeung, 2009).

Există, de asemenea, un număr de motivații suplimentare care vizează descentralizarea legate de dezbateri non-conomice cum ar fi creșterea gradului de participare și promovare a implicării democratice a cetățenilor, toate având implicații mai mici sau mai mari în eficiența și efectivitatea procesului de descentralizare. În considerarea modalității prin care aceste argumente se interferează cu particularitățile sănătății ca serviciu, trebuie analizate trei componente sociale majore: diversitatea, asimetria informației și existența externalităților.

Privitor la diversitate, literatura de specialitate, axată pe conceptul de *federalism fiscal* (Oates, 1999) s-a focalizat pe ideea că descentralizarea permite comunităților să-și configureze serviciile locale cel mai apropiat posibil de preferințele proprii. Pe de altă parte, experiența probează că diversitatea poate fi asigurată conștient sau inconștient și de către o autoritate centrală prin patronaj politic, finanțare diferențiată sau numeroase alte posibilități. Totuși, se consideră la modul general că decidenții locali sunt mai buni în a identifica preferințele decât omologii lor centrali și că formele de guvernare locală sunt mai bune în garantarea bunăstării decât autoritățile centrale. Dacă privim din perspectivă centralistă însă, cu prestații oferite la niveluri uniforme se poate ajunge la un sistem apropiat perfect de sistemele asigurărilor sociale, prin care ar exista un set de drepturi și un cadru de finanțare, iar la nivel local s-ar implementa mecanic o prescripție bazată pe un calcul simplu, ceea ce nu este cazul sistemului de sănătate. În primul rând, există o diferență între contributivitate și accesarea serviciilor medicale care ține de probabilitatea apariției problemelor de sănătate.

Apoi, nu se poate determina o cerere agregată la niveluri de categorii sociale cum se procedează în cadrul sistemelor de asigurări sociale. În fine, există paternuri diferite și modele epidemiologice diverse care diferențiază teritoriile. Multe sisteme de sănătate alocă bugete potențiale (bazate pe calcule probalistice) autorităților locale și cer administratorilor să se încadreze cererea locală în limitele acestor bugete (cu posibile reguli de compensare). Și acest sistem are multe virtuți pentru că este cvasiimposibil în practică să se facă predicții epidemiologice detaliate și predicții privitoare la schemele de tratament. Dar în medie pentru o populație foarte largă se poate atinge o anumită acuratețe în previziuni. Prin urmare, oferind un buget global se dă decidenților locali oportunitatea de a implementa și liniile de ghidare stabilite la nivel național și de a glisa pe anumite particularități locale operând compensații. Dar, pentru o bugetare adecvată, calculele trebuie să reflecte populații mai mari decât jurisdicția luată în particular. În mod clar, prin acest sistem autoritățile încearcă să restricționeze funcțiunile specifice în avantajul asigurării standardelor minime. Diversitatea poate fi conservată, dar gradul de descentralizare este efectiv redus. Având în vedere complexitatea sistemului de sănătate, spectrul de opțiuni pe gradația diversității este unul foarte larg. Măsura în care diversitatea este preferată sau eficientă în sănătate este încă subiect de dezbatere (Bankauskaite și Saltman, 2007). Însă adoptarea pe scară largă a ghidurilor clinice și a pachetelor de bază probează dezirabilitatea pachetelor uniforme din perspectiva decidenților.

Asimetria informației și descentralizarea. Recent, cercetarea s-a concentrat asupra rolului asimetriei informațiilor în determinarea nivelului optim și a naturii descentralizării serviciilor publice (Levaggi și Smith, 2004). O temă centrală a federalismului fiscal a fost evidențierea ideii că *întotdeauna localitățile beneficiază de avantaje informaționale* în înțelegerea cererii locale a furnizării bunurilor publice.

Seabright, (1996) analizând repartizarea competențelor între puterea centrală și cea regională, pe baza argumentației electorale, subliniază că avantajul descentralizării survine din faptul că autoritățile locale sunt motivate să alinieze mai bine preferințele locale.

Avantajul centralizării ar fi că permite o mai bună coordonare a bunurilor publice. În domeniul sănătății, cum se va vedea mai jos, un

efect deosebit de important îl constituie externalitățile. Dacă acestea au un impact negativ legat de echitatea de acces și echitatea în distribuirea sănătății, este dezirabil un sistem descentralizat mai aproape de cetățean. Dacă există externalități pozitive de la o unitate descentralizată la alta, este un motiv de centralizare, cum este și cazul în care localitățile (unitățile administrative) se expun acelorași vulnerabilități identificate la nivel național. Implicația directă este că, la nivel agregat, cheltuiala va fi, de obicei, mai mare în centralizare, deoarece guvernul central ia în considerare beneficii colaterale (externalitate pozitivă) a cheltuielilor mari. Centralizarea crește, de asemenea, înclinația de a transfera resursele de la jurisdicțiile bogate la zonele sărace, prin urmare, pot beneficia localitățile defavorizate. Cu toate acestea, de centralizare ar putea beneficia și unele localități mai mult decât altele, mai ales din motive electorale prin favorizarea așa-numitelor *jurisdicții pivotale* (fiefurile electorale) (Seabright, 1996).

Gilbert și Picard (1996) presupun că guvernele centrale sunt mai puțin bine informate decât administrațiile publice locale cu privire la două aspecte esențiale ale serviciilor: *costurile de producție* și *preferințele locale*. Ei susțin că, dacă guvernul central ar avea informații complete asupra costurilor de producție, atunci optimă ar fi o centralizare completă. Ambiguitatea apare atunci când (așa cum se întâmplă de obicei) există informații imperfecte în ambele părți, atât în ce privește costurile cât și preferințele. În acest caz, descentralizarea este preferată, deoarece oferă sau poate proba o mai bună cunoaștere a preferințelor locale și a furnizorilor locali.

Analizele de acest gen subliniază rolul crucial al asimetriei informațiilor, în determinarea structurii optime a guvernului. Dar, așa cum susține Seabright (1996), alegerea între formele centralizate și descentralizate de guvernare este o temă foarte sensibilă, nu numai din perspectiva caracteristicilor variabile ale politicilor specifice în cauză, ci și la estimările semnificației cantitative a unor fenomene, precum, de exemplu, *responsabilitatea publică*, care sunt îndeobște foarte greu de cuantificat. În esență, în timp ce putem dezvolta teoretic util tot felul de modele de structurare a problemei descentralizării, este foarte greu de indicat recomandări utile cu privire la politica de structurare optimă a guvernării.

Externalitățile din domeniul sănătății, posibil a fi produse de descen-
tralizare: În termeni economici, externalitățile (revărsările) se definesc
ca spectrul de efecte care se răsfrânge asupra indivizilor, grupurilor sau
populațiilor neimplicate într-un proces. Bunăoară, în cazul nostru,
externalitățile se referă la efectele asupra rezidenților dintr-o jurisdicție
provocate de măsurile altor jurisdicții. În sistemul de sănătate există
suficiente date care să probeze prezența aspectelor cu efect de revăr-
sare. Există externalități negative dar și pozitive. De exemplu, o unitate
performantă finanțată într-o jurisdicție, în condiții de acces egal pentru
pacienții din orice jurisdicție este o externalitate pozitivă pentru non-
rezidenții jurisdicției gazdă. De importanță majoră pentru sistem este
însă considerarea externalităților negative care de cele mai multe ori
aduc prejudicii, pentru care jurisdicțiile evită responsabilizarea. Guver-
nele centrale trebuie să aibă în obiectiv de preluare și internalizare
acele servicii care produc eventuale efecte de revărsare pe care altmin-
teri jurisdicțiile le-ar ignora. Exemple de astfel de efecte pot fi identifi-
cate în orice sistem de sănătate și de aceea sunt un important motiv de
intervenție centrală (Levaggi și Smith, 2004):

- *Instruirea clinică și cercetarea*, dacă ar fi lăsate la latitudinea
autorităților locale ar fi practic nefuncționale. Pe de-o parte, autoritățile
nu și-ar permite la nivel local o infrastructură adecvată nevoilor unui
astfel de domeniu, pe de altă parte informația culeasă la nivel local nu
ar putea fi în totalitate relevantă pentru prelucrare științifică. În aceste
condiții jurisdicțiile ar putea adopta un comportament de " free-ride"
(Venugopal, 2005) (capturarea de training și cercetare din afară, ca
externalitate) fără a contribui material la dobândirea informațiilor.

- *Sănătatea publică*: dată fiind mobilitatea cetățenilor, ar exista un
deficit de inițiativă la nivel local pentru acțiuni vizând promovarea
sănătății, campanii de conștientizare, etc. adică servicii care generează
efecte pe termen lung.

- *Inegalități*: diversitatea inerentă de preferințe ar compromite
obiectivele de sănătate la nivel național. De exemplu, o jurisdicție
poluată ar consuma resurse mai mari care ar împiedica existența unor
obiective de interes național care nu ar cuprinde și ameliorarea situației
poluării dintr-o zonă particulară.

- *Informația*: numai o autoritate centrală poate specifica și mandata colectarea și prelucrarea de date comparative (utile chiar și jurisdicțiilor) necesare unei decizii optime.

- *Alți factori macroeconomici*: sistemul de sănătate, deși puțin ponderat într-un buget, deține capacitatea de a influența un segment major din economie (de exemplu productivitatea și, implicit, piața muncii pot fi modificate în procent substanțial de schimbarea stării de sănătate). Pot exista elemente de sistem descentralizat care pot stimula sau inhiba mobilitatea pe piața muncii cu consecințe macroeconomice care pot determina nevoia de intervenție a statului. Totuși, în ciuda evidentelor probleme pe care le generează descentralizarea, guvernele centrale au la îndemână pârguri de absorbere a efectelor de revărsare (internalizarea externalităților): sistemul de standarde și reguli, raportarea performanțelor (criteriile de categorizare a unităților) și stimulente financiare sau non-financiare. Acestea sunt și elementele care sunt ușor detașabile, care funcționează relativ independent de structura de bază a sistemului, în vreme ce, pentru serviciile directe către pacienți este nevoie de o anumită organizare locală democratică care să țină cont de preferințele locale.

Regulile care privesc drepturile pacienților sunt de asemenea importante pentru problematica externalităților. De exemplu, garantarea mobilității poate reduce inechitatea în caz de distribuție inegală a spitalelor după calitate. Pentru tratamente înalt specializate sau care cer performanțe de mari, pacienții au dreptul să aleagă jurisdicția în care pot fi tratați. Rămâne nerezolvată problema de proximitate, care însă poate fi asimilată unei probleme exogene, dar costurile și beneficiile calității aduse de concentrarea serviciilor de vârf pot compensa pierderea de echitate, câtă vreme este garantat dreptul la mobilitate și nu poate fi împiedicat de jurisdicțiile primare.

Pe lângă aceste efecte care trebuie cumpănite în demararea (sau respingerea) unui proces de descentralizare, se impune și nevoia unei evaluări a consecințelor asupra componentelor și mecanismelor directe din sistemul vizat. Câteva considerente despre impactul descentralizării în sistem au fost prezentate în secțiunea anterioară rezervată identificării problemelor ce au decurs din implementarea unei reforme. Dacă aspectele care au avut implicații asupra populației și pacienților au fost

lămurite, aici facem referire mai în detaliu la componenta care vizează managementul resurselor umane.

În mod paradoxal, resursele umane din sistemul de sănătate, deși cuprind o parte majoră a bugetului (dacă nu chiar majoritară) și joacă un rol crucial în calitatea provizionării cu sănătate, nu au fost un capitol foarte dezbătut și luat în considerare de diversele reforme care s-au succedat în sisteme. Reformele tind să se focalizeze pe „schimbări organizaționale” (descentralizare, introducerea regulilor de piață, managementul pieței, relaționarea furnizori-prestatori-pacienți, etc.) și pe finanțarea sistemului (în termeni de decontare a prestațiilor și restructurări relative la rolurile și relația dintre sectorul public și cel privat). În ciuda rolului important pe care resursele umane îl joacă, chiar în îndeplinirea și implementarea reformelor menționate și în chestiunile de performanță, eficiență și echitate a sistemului, acest capitol nu a constituit și nu constituie un element prioritar (chiar dacă nu este totalmente ignorat) (Buchan, 2000). Bunăoară, un întreg spectru de probleme se poate corela problematicii resurselor umane vizând presupusa ameliorare a sistemului prin reformare: motivația personalului, lipsa stimulării, distribuția inechitabilă a personalului, lipsa supervizării, dificultăți în recrutarea de personal calificat, migrația personalului calificat, etc. Dincolo de faptul evident că aceste aspecte afectează sănătatea și starea de sănătate a populației în ansamblu, de importanță majoră este recunoșterea că aceste probleme nu pot fi separate de schimbările curente care au loc în sectorul sănătate. În fapt, trecerea la un sistem descentralizat are un impact notabil în problemele de personal. Acest fapt este vizibil din două unghiuri de vedere: În primul rând, descentralizarea resurselor, a autorităților și a responsabilităților a pus ea însăși în lumină aceste probleme de personal. Disiparea autorității către unitățile autonome și diminuarea controlului central au plasat pe agenda autorităților de la nivelurile mai joase ale statului problema resurselor umane așa încât problemele și contradicțiile din sector nu mai pot fi atribuite în totalitate ineficiențelor și birocrăției de la nivel central (chiar dacă statul central se face vinovat de lăsarea și dereglementarea sectorului fără o prevedere a efectelor și modalităților de absorbție în sistem a părților eliminate). În al doilea rând, descentralizarea a comportat un impact mixt asupra managementului resurselor

umane. Dacă descentralizarea poate fi asociată cu un management mai adaptabil și mai flexibil al resurselor umane, tot ea, poate genera pe de altă parte, probleme mai ales acolo unde autoritatea descentralizată nu are capacitatea sau nu are autoritatea completă să preia aceste noi responsabilități (Wang ș.a., 2002).

Important pentru orice proces este cunoașterea situației actuale (mai ales a personalului existent). Câtă vreme există un deficit de forță de muncă cu atribute diferențiate pe regiuni sau nu, o descentralizare poate afecta diferențiat regiunile și poate afecta negativ la modul general tot sistemul (exemplul cu încărcarea administrativă a personalului). De aceea, chestiunea planificării în managementul resursei umane trebuie explicit plasată pe agenda reformelor pentru a se putea corela din timp cu oportunitățile oferite de descentralizare.

De fapt, această considerație confirmă ideea prezentată pe parcursul acestui articol că descentralizarea este un proces de etapă care necesită mai întâi acomodarea sistemului. Descentralizarea poate duce la rezultatele preconizate numai dacă *precondițiile* necesare unei bune implementări sunt îndeplinite. Existența unui *cadru instituțional* și a *personalului instruit* la nivel local și regional pentru managementul sistemului descentralizat care să facă față complexității transformărilor care intervin în finanțare sau în responsabilitățile producției. Exemple de efort de planificare, preasigurare și constituire a unei capacități administrative înaintea devoluției instituțiilor centrale, des invocate de literatura de specialitate, vin tot din țările nordice. În Finlanda, de exemplu, municipalitățile au avut la dispoziție 15 ani pentru construirea capacităților înaintea preluării controlului asupra spitalelor. (Saltman ș.a., 2004). La fel Suedia, care a pornit o reformă a guvernării locale încă din 1970 a consolidat în timp zece mii de municipalități separate în 289 de structuri de guvernare optim dimensionate pentru a acoperi administrarea sistemului social și a altor servicii (Petersson, 1994). Exemple mai recente vin și din țările Baltice (Chinitz ș.a., 2004) care au pus întâi bazele unei infrastructuri guvernamentale și a unui cadru legal adecvat cu care un leadership național legitim a putut implementa treptat către nivelele subsidiare, o societate bine ordonată. În acest context, Chinitz invocă și importanța *existenței încrederii* ca atribut esențial al guvernării. Evident aceste exemple nu acoperă toate sistemele descentrali-

zate. S-a implementat descentralizare și fără pre existența acestei infrastructuri. Unitățile descentralizate furnizează de asemenea oportunități de generare a proceselor de learning care conduc până la urmă la setarea și ameliorarea din mers a configurațiilor instituționale.

Concluzii și recomandări politice

Obiectivul acestui articol a nu a fost judecarea descentralizării ca succes sau eșec, ci mai curând de a identifica efectele asupra sistemului care ulterior prin analize empirice și ale tendințelor pot furniza decidenților un material mai precis pentru planificare și finanțare.

Articolul a punctat natura multidimensională a conceptului și dificultatea de a încadra procesul pe o singură definiție. Am identificat pe exemplul României care sunt aspectele de importanță scăpată analizei decidenților și care sunt efectele adverse ale unei reforme insuficient proiectate. Apoi am trecut printr-o serie de argumente relevante în dezbaterile asupra descentralizării, în special pe trei direcții: implicațiile diversității asupra jurisdicțiilor locale, implicațiile avantajelor informaționale locale și implicațiile efectelor de revărsare între diversele jurisdicții sau niveluri ierarhice.

Diversitatea între jurisdicții și competiția care i se asociază pot induce atât comportamente pozitive cât și efecte adverse. Competiția stimulează inițiativa, inovația și eficientizarea, dar scopul competiției poate avea și rezultate adverse. O competiție pe taxare poate împinge jurisdicțiile la niveluri de taxare sub valoarea optimă, iar mobilitatea bazei de taxare se traduce prin migrarea cetățenilor sau respectiv a serviciilor provocând sau amplificând inegalități. În sistemul de sănătate aceasta se răsfrânge în pachete de servicii mai restrictive în raport cu optimalul sau poate favoriza înclinații spre diminuarea serviciilor ambulatorii care sunt cruciale pentru o stare de sănătate mai bună a populației în general. De aceea, în caz de descentralizare este important rolul statului de a asigura standardele minimale de la care să fie permisă competiția.

Literatura de specialitate nu consacră și nu confirmă existența unor intense variații în preferințele locale în ce privește serviciile de sănătate (Smith, 1997). De exemplu, este prezumabil ca fiind universal obiectivul maximizării stării de sănătate pentru orice sistem. Totuși e la fel de

rezonabilă și prezumpția că există diferențe considerabile cu care sunt gradate mărimi precum accesul sau echitatea. Date fiind aceste premise, există argumente serioase de instituire a unor nivele locale de guvernare măcar pentru solicitarea și stabilirea preferințelor locale. În acest context apare și reversul: o preocupare atentă asupra vulnerabilității proceselor politice vizând implementarea descentralizării de a putea fi capturate și deturnate în beneficiul unui grup de interese sau al altuia (fie pacienții, fie prestatorii, fie unele elite locale). Aceasta este o arie în care vigilența autorităților centrale trebuie să rămână fixată pe un anumit grad de alertă.

Unul din argumentele puternice în favoarea potențării rolului puterii centrale este existența externalităților (revărsărilor) în domeniul sistemului de sănătate. Cum am exemplificat, modelul de descentralizare preconizat și parțial implementat deja în România implică astfel de externalități. În plus, ca efect (încă neprobat prin studii la nivelul României) externalitățile pot provoca migrații nedorite de categorii de pacienți (de exemplu bolnavi cronici) către alte jurisdicții cu efect multiplicativ atât în regiunile primitoare cât și în cele părăsite. De exemplu, ponderile unor boli cronice au efecte directe majore pe piața muncii dintr-o regiune. De asemenea, modificarea configurației disponibilității și calității serviciilor are efecte adverse evidente în planul echității. În plus, există componente ale sistemului de sănătate a căror prezență nu poate fi distribuită uniform nici în sistemele perfect optime, cum ar fi educația în domeniul sănătății (în special latura stidiilor superioare). Bunăoară, accesul la aceste tipuri de servicii trebuie să rămână un bun public central coordonat și nu atribuit jurisdicțiilor posesoare, caz în care aceste jurisdicții sunt generatoare de externalități. (De exemplu, spitalele universitare, pe lângă atributul de prestatoare de servicii – care în cazul românesc se subscriu unei arondări regionale – nu beneficiază de un suport și nici de o administrare regională. Acest gen de considerații converg spre un argument convingător în păstrarea unui puternic rol central al sistemului în aria standardizării, a cerințelor de performanță și raportare, și a transferurilor financiare, chiar dacă există sau trebuie instituită o guvernare descentralizată a serviciilor.

De asemenea, economiile de scară sunt citate adesea ca argument pentru centralizare. Anumite funcțiuni ale sistemului cum ar fi cercetarea și evaluarea tehnologiei ar beneficia în mod explicit de o economie de scară. Cu toate acestea, pentru restul serviciilor, deși descentralizarea necesită o utilizare mai frecventă a contractelor locale decât ar necesita un sistem centralizat, este greu de indentificat substanțiale economii de scară câtă vreme și un sistem pur centralizat necesită o anumită înzestrare cu birocratie locală pentru a furniza eficient (optim) serviciile. Prin urmare, în termen de cost de tranzacționare, economiile de scară nu ar fi în pondere masiv ameliorată prin centralizare.

O considerație cvasifinală este aceea că un grad optim de descentralizare este probabil diferențiat pe funcțiile sistemului de sănătate. De exemplu, serviciile primare și serviciile pentru bolile cronice se pretează mult mai bine unei administrări descentralizate decât serviciile secundare. Pe de altă parte, serviciile primare comportă o arondare teritorială implicită care, coroborat cu asigurarea universală, le face mult mai greu gestionabile prin jurisdicții strict delimitate administrativ, mai ales că atât informația cât și pachetul de servicii sunt în grija autorității centrale (și nici nu este relevant către care autoritate se raportează entitățile din asistența primară) în vreme ce spitalele, ca entități compacte și localizate sunt mult mai ușor de atribuit unei anumite jurisdicții, deci mai ușor de descentralizat din perspectiva autorităților centrale. Argumentăm, prin urmare, că un nivel adecvat de descentralizare în sistemul de sănătate este o alegere politică dificilă, implicând compromisuri între obiective conflictuale. Economia serviciilor publice, ca disciplină, poate furniza informații acurate pentru dezbateră în cauză, dar nu poate oferi recomandări tranșante. Ceea ce poate fi precizat este că un sistem optimal de organizare a sănătății presupune combinarea guvernării locale cu cea centrală prin alocarea unui rol important puterii centrale ca regulator de standarde și de fluxuri de informații, input și output relevante pentru sistem în ansamblu, în timp ce autoritățile locale își pot adjuca gestiunea producției (distribuirea și decontarea serviciilor după preferințele locale). Dar este dificil de văzut cum acest localism poate fi atins în mod real (mai mult decât retoric) fără un sistem local robust înzestrat cu autonomie financiară, capacitate de colectare și o acoperitoare putere de decizie.

Mulțumiri

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Studii postdoctorale în domeniul eticii politicilor de sănătate” cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007- 2013 și implementat de Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” Iași în cadrul contractului numărul POSDRU/89/1.5/S/61879.

Bibliografie

1. Bankauskaite. V, Saltman R.B., Vrangbaek K. (2004) *The Role of Decentralization of European Health Care Systems*, Institute for Public Policy Research Report.
2. Buchan J. (2000). Health sector reform and human resources: lessons from the United Kingdom. *Health Policy and Planning* 15(3): 319-325.
3. Chinitz D, Wismar M, LePen C. (2004) Governance and (self –) regulation in social health insurance systems. In: Saltman RB, Busse R, Figueras J.(editors). *Social Health Insurance Systems in Western Europe*, Open University Press.
4. Collins C. (1994) *Management and Organization of Developing Health Systems*. Oxford University Press: Oxford.
5. Enikolopov R. , Zhuravskaya E. (2007). Decentralization and political institutions. *Journal of Public Economics*. 91, 2261–2290.
6. Gilbert, G. and P. Picard (1996). Incentives and optimal size of local jurisdictions. *European Economic Review* 40(1), 19-41.
7. Government of Romania, Ministry of Health, *National Strategy to Rationalize Hospitals*, available at: www.ms.gov.ro/(2012)
8. Law nr. 95/2006 with the subsequent amendments and comple- tions, regarding the Reform in the field of Health (2010) available at: www.ms.gov.ro/

9. Levaggi R., Smith, P. (2004) *Decentralization in health care: lessons from public economics*, Conference on Economics and Health Policy-Centre for Health Economics, University of York.
10. Mintzberg, H. (1979) *The structuring of organizations*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.
11. Oates, W.E. – (1999) An Essay on Fiscal federalism. *Journal of economic Literature*, 37(3):1120-49.
12. Petersson O. (1994) *The Government and Politics of the Nordic Countries*. Fritzes, Stockholm.
13. Pokharel B. (2000) *Decentralization in Health Services*. WHO report. WHO Project: ICP OSD 001.
14. Porto M. (2009) Decentralization and Structural Policies: The European Experience. J.C. Oliveira and P. Cardinal (eds) *One Country, Two Systems, Three Legal Orders – Perspectives of Evolution*, Springer, Berlin Heidelberg.
15. Rubinchik-Pessach A. (2005) Can decentralization be beneficial? *Journal of Public Economics* 89. 1231–1249.
16. Saltman R.B., Bankauskaite. V, Vrangbaek K. (2007) *Decentralization in Health Care*. The European Observatory on Health Systems and Policies, Open University Press.
17. Saltman, R., V. Bankauskaite and K. Vrangbaek (2003) *Decentralization in health care: strategies and outcomes*. Available at: http://www.euro.who.int/observatory/Studies/20031112_1.
18. Saltman R.B., Busse R., Figueras J. (eds)(2004) *Social Health Insurance Systems in Western Europe*, Open University Press.
19. Seabright, P. (1996). Accountability and decentralization in government: An incomplete contracts model. *European Economic Review*, Elsevier, vol. 40(1), 61-89.
20. Smith B.C. (...) The decentralization of health care in developing countries: organizational options. *Public Administration. Development* . Vol.17, 399-412 John Wiley & Sons, Ltd.
21. Venugopal, J. (2005) Drug imports: the free-rider paradox. *Express Pharma Pulse* 11 (9).

22. Wang Y., Collins Ch., Tang S., Martineau T. (1997) *Health Systems Decentralization and Human Resource Management in Low and Middle Income Countries*.

23. Werlin H. (1992) Linking decentralization and centralization: a critique of the new development administration. *Public Administration and Development* 12: 223–235.

24. Yeung R. (2009) The Effects of Fiscal Decentralization on the Size of Government: A Meta-Analysis. *Public Financial Publications, Inc.*

SOCIAL INEQUALITIES AND DECENTRALIZATION. THEORETICAL VIEWPOINTS AND EVIDENCES FROM THE HEALTH SYSTEM REFORM IN ROMANIA

Doru Botezat^[1]

Abstract

This article presents a series of theoretical reasons from the perspective of social economy that discuss the opportunity and the structure of projects regarding the decentralized government in the health system. Having in view the particularities of this type of system and the filters of ethics and equity that restrict the policy decision in this field, the article converges towards the idea that a reform targeting decentralization requires first of all the adjustment of the system. Decentralization can lead to the forecasted results only if some preconditions necessary for a good implementation are fulfilled. Preceding this process, the state must go through several phases. In this sense, the article shows some few errors of design in the reform that is currently carried out in the Romanian medical system.

For the study **methodology** was used the critical analysis from the perspective of social economical theories from the specialized literature and of the diverse regulatory frameworks from countries that have experienced or implemented decentralization processes.

Key words: *decentralization, access hierarchies,
equity in the field of health*

Conceptual clarifications

If we regard this only in an European spectrum, the decentralization models are well rooted in some parts of the continent (generally in the Anglo-Saxon countries, especially in the Northern countries, where, invariably, health systems were adopted based on the health social

^[1] Doctor in Economics- post-doctoral Researcher at the Centre of Bio-ethics and Health Policies- University of Medicine and Pharmacy "Gr. T. Popa" Iași. e-mail: do_botezat@yahoo.com
Tel:0749.319.471

insurance. Here, even the recent decentralization tendencies are originated in decades or even centuries of organizational and managerial experience. In other parts (the Mediterranean countries and Eastern Europe), decentralization can be considered a recent development, meant to remedy the inadequacies of the national and centralized health decisional models. (Bankauskaite ş.a, 2004) In the case of Central European and Eastern European countries the problem is different and regarded from another perspective. These, although they line up to the old system, must connect directly to the new organization of regional type (decentralized). In these countries, even where there were already formed regional structures with formal powers, there aren't the regional/local "reflexes" that determine regional entities to behave as "actors" in the socio-economical processes. The states of Eastern Europe are facing a double pressure: on one hand, one from the part of the Union for integration, on the other hand, one from the area of spatial socialist or traditionalist structures. To these add up other constraints such as: the economies are orientated sectorial and not territorial (regional), which brings about great dependencies and delays; there is a deficit of theory and of "expertise"; the states have no longer time for down to up and evolution, and as a consequence, look for "models" more or less "transportable" and, finally, there is the so-called "mentality problem". Despite these limitations, or maybe because of them, regionalism and decentralization is a very popular subject. Anyway, in most of Europe countries, decentralization is seen more and more as an attractive framework for the organization and the management of public systems. (Porto, 2009).

There is a vast literature dedicated to the definitions and the forms that decentralization may have (Collins, 1994, Smith, 1997, Rubinchik-Pessach, 2005, Levaggi and Smith, 2004, Porto, 2009,). As an essential of the various forms identified by literature, Collins (1994) suggests three major classes of the processes involved: *de-concentration*, *devolution* and *delegation*. Between what can be delimited as *pure federalism* and *total unitarity*, organization and administration can take forms on a very large spectrum, sliding on a scale of autonomy and of power transfer towards sub-statal components. The differences are more of "legal" nature than of practical expression. For example, at its extreme,

federalism is a radical process less flexible and quasi-irreversible, operating changes and profound implants in the organizational system of society; decentralization is a process colored by *transfer of competencies* towards the administrative unit that can be operated on a variable geometry, can be easier renegotiated and, implicitly, is more lithe and flexible. Still, the reality of decentralization can be complicated through a mix of its different form (Collins, 1994). But the objective of this article is not to define and clarify the concept, but the implications of the transformations on the medical system starting from attributes common for any type of decentralization. We must not abandon without having analyzed the forms of decentralization because the option for these forms can provide the image of the final structure.

Still, what is missing in literature or administration is a standardized understanding regarding the *optimal dimension* as territory and population of jurisdictions on which decentralization can be applied. On the other hand, the economical specialized literature is the one which pronouncing upon the fact that public services have different degrees of optimum between their centralized supply and the option for decentralization (Oates, 1999). For example, at a territory with a very large surface, a service such as snow clearing cannot have the same decentralization optimum as the health services. In their turn, the areas of jurisdiction cannot be determined without considering the power allocation meant for each level. Specifying the functions per different levels implies, once more, certain assumptions and delegations of power, these matters cannot be separated and the configuration of these functions and power must be predetermined in the case of a decentralized operation. In these conditions, we must also analyze the spectrum of political situations. Whoever are the institutions involved in decentralization, choosing the existent structures and the consecutive process of decision making shall have a powerful political note (Enikolopov and Zhuravskaya, 2007). In other words, contrary to its purpose of management technocratization, decentralization is often associated to a process of over-politicization, regardless of the selected institutional forms. Also, neither the assumed effect to improve participation (subsidiarity) shall not be the one anticipated to have through decentralization, especially when the developing countries are the ones

in view, where there is a presumption that democracy helps eliminate inequities, dependencies, poverty, informational asymmetry, etc. The communities are not socially homogeneous and “approaching the decision towards the citizen” can amplify misunderstandings. The greater inequality is the more difficult participation is. For example, the programs designed for poor people can exacerbate conflicts between the national and local elites, fact that brings about the failure of those programmes (Rubinchik-Pessach, 2005). The political dimension can first be explained on a structural component: *how can decentralization be influenced or how it can influence the existing institutions*. The second direction for explaining the political dimension is the spectrum of *political values under which it is sub-summed*. Together, these two factors are being referred as what is formed in the so-called *context of decentralization*. (Bankauskaite and Saltman, 2007)

Decentralization can be a *state* and a *process*, each dimension requiring a different approach. Decentralization, as a state, can involve two units of measurement: *level* and *degree*. As a level, decentralization can comprise system or organization. Mintzberg (1979) observes that of the different combinations of level and degree can result different systems and organizations. On the other hand, as a process, these dimensions become an object of decision and can be pre-set, or, if we are talking about natural processes, (social evolutions, as the regionalization process is considered) the definitions in itself signals that they cannot be influenced (or it is not convenient to intervene on them) substantially, by policies. A consecutive set of matters that concern the interface between decentralization and government can be named the one of directive matters: *regulatory structure, legal framework and implementation procedures* (as a negotiation between structures and institutions, etc.) (Levaggi and Smith, 2004).

Regardless of definition or measurement, on which we shall not insist, it is more important to emphasize that in decentralization exists a *political dimension* and a *financial one*, for which is necessary to use research tools from the two sciences (political and economical) for the spectral analysis and the identification of some adequate government policies.

Decentralization as reform (process)

In the medical system, regardless of the historical evolutions, it is certain that the *difficulties of centre command* made many systems explore the decentralization potential of the powers towards lower levels of government. Political deciders have started to promote, at least rhetorically, more and more decentralization in their government. But literature hasn't found a fundamental theoretical scheme, recipe or universal model (Porto, 2009). Even economy recognizes that there are **different levels of optimum** between central and local jurisdictions on different sectors. In other words, each sector has its own optimum between centralism and decentralization. Many countries haven't even experienced decentralization in the absence of clear results from the preceding researches. In other words, decentralization is a necessary process, but it requires certain implementation calculations.

In Romania the subject is a "fetish" for the political class, but it is used without a theoretical fundament. It is more an inertial step, following some intention statements rather than based on a concrete and coherent framework of policies. The principle under which it is approached is a correct one, **subsidiarity**, but in the case of the health system this approach can create inequalities between regions and this generates an ethical debate. For example, if a jurisdiction becomes a financier for its own residents, can it justly limit the access of non-residents to the services owned because of a location advantage?

In reality, in Romania, decentralization and the reform of the financing system were made without a serious analysis of the consequences on the population in terms of territorial inequity and of the availability of the infrastructures and implicitly of the services. It is not necessary to have a detailed analysis on all the normative acts that outline this decentralization process that started in 2002 (HG.866/2002) as long as institutional inadvertences are expressed and are visible in society (Government of Romania, 2010). There is obviously an inadequacy between the new jurisdictions under which the medical system is configured through this reform and the regional design of the territory. Therefore, there are health units defined formally with a "regional" attribute for which there aren't even public authorities opposable to the

same subsidiary level. In Romania the only administrative units that have formal powers are the counties and the localities, there are no regions in an administrative sense. In this way, there was a pass from autonomy on regional and local basis of the medical services management in the conditions where there isn't a regional institutional design that takes over the management of this system, the local authorities don't have autonomy reflexes that makes them able to adapt to a situation that could be otherwise favorable. They had to take over on the go some activities for which they don't have sufficient resources and training to cover the services at least at the previous level.

A relevant example of the failure of the first operation is the measure taken in 2010 to dissolve some hospitals from different localities that were serving areas sufficiently populated that anyway had a deficit of services (both at the level of first assistance and at the level of secondary). In fact, the disband was done by withdrawing the operating permits, which doesn't imply automatically a definitive close down, but allowed local authorities to find solutions to finance and transform the units in service centers that compensate certain needs in the territory. In the absence of adequate training, of reflexes, of political resorts and with an acute deficit of resources, the local authorities were completely unable to absorb the created shock, so the medical system has suffered a major contraction in real terms due to decentralization. It is a fact that, based on the principle of route dependency (historical evolution) the local/county authorities do not only lack adaptive reflexes when taking a new service in their portfolio, but also don't have health among their priorities (as it can be seen in the following section, there are scientific explanations for this behavior). Although the legislative framework makes reference to "an operational framework for carrying out decentralization", to the "transfer of competencies... towards the public local or county administration authorities" and also to the "redefinition of the roles of the Ministry of health and of the local and county authorities", in reality there are no major changes in the operational patterns of these authorities.

Practically speaking, this reform is founded on the theoretical advantages consecrated to decentralization (Law 95/2006 with subsequent amendments and completions, 2010):

- (sub)systems can be organized taking account of:
 - Local values;
 - Available infrastructure,
 - Services,
 - Patterns of local diseases;
 - Public expectations (local preferences).
- Subsidiarity is translated to:
 - Efficiency to allocate resources through a better knowledge and correlation of local costs;
 - More rigorous calculations at the costs of the specific programs;
 - Encouragement to generate incomes in the community (initiative) and attracting finances at local level;
 - Decentralized units can be used as “laboratories” for national policies, collecting mechanisms and exchange of information;

The possible risks that the deciders are taking into account as adverse effects of a process undertaken by decentralization are the following:

- Possibility to generate additional costs due to the increased necessity to coordinate;
- Exposure of the system to fragmentation because of political option differences (distribution of power and allocation of resources);
- Not-correlating between administrative hierarchies and the financing system (decisional centralism vs. Administrative decentralization);
- Possibility to misappropriate some national programs because of local preferences and lose the information at central level for national programs and policies;
- Possibility that the local creates redundant institutions or avoids closing down the ones created through the process of decentralization (out of the fear to lose jobs and incomes);
- Risk of deepening the differences between regions (but can also be a convergence presumption).

Plus, it is admitted that:

- Decentralization does not automatically and directly ensure the participation of community, but does it conditioned by the economical

and political configuration, and also by the type of decentralization adopted;

- Also, it depends on the formal and informal coordination and on the mechanisms developed at political and administrative level;
- It is preferred in the situation where there are standards and minimal norms previously fixed by the central levels.
- Requires a decentralization behavior from the part of the population

The studies based on empirical data and also the previous experience has shown that decentralization can have many forms and can cause various effects (Yeung, 2009). Therefore, the decision for decentralization is a first step within a series of **choices** between complex options of **politics** and also depends, on complex levels, on the **internal and external contexts**. In this sense, we are talking about the issue of compatibility with the other mechanisms that interact such as the *financing the system, the management of the human resources within the system*. For example, in Romania, many decentralized hospitals serve extensive areas over the jurisdiction to which they are assigned to. Then, there are a few *access hierarchies* in the system regardless of the presence of health insurances and regardless of the individual behavior towards health. Implicitly, categories appear, some of them being disadvantaged in relation with the others:

- ***Access hierarchies (in a physical sense)*** Not all individuals are assigned to an equal distance from a point of medical performance. In any situation that has medical involvements, an individual located at a considerable distance from the location where his problem can be solved (or he thinks he could solve his problem), regardless of his financial state, shall experience some difficulty of getting access to the desired/necessary service in relation with the individuals that are in the proximity of that location. In economical terms there is a difference of cost opportunity at a standard access. Even presuming that at the level of primary assistance the proximity problem can be assigned to personal responsibility, in the situation where primary assistance was offering to little of what means the health insurance of the individual, the problem of proximity remains valid for secondary assistance.

- **Jurisdictional hierarchies:** hierarchies connected to the administrative organization of the medical system and of the territory. These hierarchies are specific to a decentralized system with well determined competences at the various local levels when there is a conflict (of interests) between the two systems. For example, not all localities have hospital units. When an individual from a locality without hospital has a need of medical service, he has to go to the jurisdiction of another locality. If the medical system would be independent from the territorial administrative system, this wouldn't be a problem. But secondary medical assistance (especially hospitalization) has two financing components, an individual one for insurance, a collective one through general financing. In this sense, conflicts of interests can appear: in a theoretical, legal way an administrative jurisdiction can impose restrictions to the access of services for the beneficiaries outside the jurisdiction.

The hierarchies of the services depending on complexity: a hierarchy generated by the complexity of medical services. Also, there is a hierarchy generated by the differences of quality at the same level of performance. For example, there may be medical services whose complexity is sustainable in smaller scale units, but they are comparably inferior from a qualitative point of view related to modern hospital units. In such conditions (as we talk about services covered by the insurance system) it is acceptable from an ethical point of view that the tax payer citizen has the right to choose the performed services. Individuals that need to get access to a complex service available at a greater distance from their residence place shall have difficulties both to physical access the service and in the jurisdictional matter.

The major problem in accessing medical services is imputable/opposable to the state, as long as there aren't differences of contributions in relation with these criteria (as it is the case of other types of insurances that include composite sums of risk). As a consequence, **the state must look for solutions to compensate these discriminations imposed by the system.** From an equalitarian perspective (undertaken as an ideal-type, not ideologically) this hexogen inequality is the ethical problem creating discrimination between individuals.

Another inconsistency of the system correlated with decentralization: if financing regards the patient and not the service (meaning the real cost) this fact shall perpetuate the disparities orientated towards the performing institutions. In terms of economical efficiency the effect can be positive. In terms of equity and equal access, the performing institutions cannot be overcrowded and the inequalities generated by proximity shall consolidate. This fact shows also another issue that was overlooked from the analysis. The impact of decentralization depends a great deal on the regulations summarized in the chapter ***the rights of the patient*** (Levaggi and Smith, 2004). If the patients have the unrestricted right to choose service providers (either public or private) and the system reimburses only the expenses based on a universal contract at national level, then the localities shall not be encouraged to develop local health policies or to engage in substantial expenses for local providers. On the other hand, a territorial assignment or the encouragement to use some agreed providers might have serious negative implication on the patient's right to choose and for the competition.

Factually speaking, in Romania, the problems that arise from the reform or are correlated with this are:

- There are multiple sources of financing, which theoretically is an advantage, but implicitly is an issue difficult to correlate and manage;
- The decisions are political (politicized) and change the priorities at unreasonable intervals of time (from year to year).... although the medical statistic do not change at the same intervals;
- The collections from the insurance system don't cover the costs of treatments, so much the less they cannot ensure resources for investments. On the contrary, the last years have suffered major budgetary reductions, especially for the investments in hospitals.
- Sub-financing (or over-financing of some parts of the system through inefficient allocation). The existence of an insufficient system of motivation and the poor work conditions, doubled by not taking into account informal payments cost with the aid of which a better image of the system could be obtained, have created the so-called *crisis of staff*.

In designing a reform it is not allowed to use theoretical models with a pre-assessment of the on-the-spot situation. To suddenly pass the load from the secondary system towards the primary one through

strictly administrative decisions can lead either to a system blockage, either to a formal adaptation through the preservation of the previous system. In the situation where there is a deficit of family doctors, certain areas shall remain uncovered by the system. The poor financing at the level of family doctors increases, in fact, the costs of assistance, but also burdens the patient (e.g. sending him to a specialist means, alongside with the possible informal payments, also non-reimbursable travel expenses, waiting time and longer interventions, etc.); It is presumably positive the attempt to capacitate primary assistance, fact that could render efficient also secondary assistance by eliminating the inefficient overloads, but the social context is not favorable for reductions in the secondary sector because there aren't any compensation mechanisms (for example, there isn't infrastructure and logistics to compensate the *proximity problem* for a large part of the population); Therefore the secondary sector shall be again pressured to bear a bigger burden, first because the primary sector shall push the patients towards the secondary (in the conditions where the person and not the service is being financed) and second because within the secondary system there is personnel who also act in the private system and who will use the opportunity to compensate the public system (for example, referring patients from private medical practices to hospitals) (Government of Romania, 2010). Also, the reductions of personnel are not accompanied by reductions of the load (for example on the administrative side), a fact that increases the pressure per employee, resulting in a decrease of the quality performance.

There is a risk of not reaching the decentralization objective because, in the absence of infrastructure, of logistics and of an efficient administration, the costs of the medical care are in fact increasing.

Habitually, decentralization comes together with other reforms that especially regard the health sector. Therefore, the current reform can be associated (and at some extent is mistaken for) with the strategy to enhance the primary sector in relation with the diminishing of the secondary sector. For this reform, decentralization is regarded as a tool (mean) to reach equity, to involve the community and of inter-sectorial approach. In contrast, within a pro-market or a neoliberal approach of the health system, decentralization is assimilated into a mean of passing

to financing forms based on the individual, of introduction of the quasi-competitive systems in the governmental sector that manages health and of promoting the private sector and some forms of quality insurance on the consumer's criteria. In fact, decentralization can be "colored" depending on the various objects existing on the political market and in the public debate or depending on the general strategies of sectorial change or general reform (Smith, 1997).

There may be (often not-stated) major political objectives in the decentralization reforms. As shown above, the process and the strategy of decentralization are not politically neutral despite the rhetoric speech of the politicians (Smith, 1997). Decentralization can affect the interests of social groups and the access of the groups involved in the game to decisions or to resources can be restructured. Typical examples of using decentralization are: throwing the responsibility from the centre to the outskirts, fragmentation of the opposition on the principle *divide et impera* that makes political conflicts easier to manage, or, finally, decentralization can be used as a reinforcement tool by the local elites that operate through patronage (Rubinchik-Pessach, 2005).

Some driving forces of decentralization are not always the expression of the basic objectives of the health system. That is why, adopting a principle politically expressed as a heal-all of the development problems must be filtered by the deciders in the light of the essential characteristics of the regarded sector. There are cases where there is no explicit motivation that approves when, how and why it is necessary to decentralize. (Werlin, 1992). In most situations, the difficulties appeared within the process originate exactly in the lack of consultation and dialogue with the parties involved in the system. As a consequence, together with the need of having a management capacity (pre-existent at sub central level) success depends also on the *consultation degree within the political process* (measurable by a general consultation degree at the level of society – otherwise directly proportional to the democratic "background" of the community).

Beyond the lack of the conceptual accuracy of decentralization, there are reforms in the health systems that were labeled as decentralizations although it is not clear if they are suited for this term. For example, as it was specified above, inverting the weight from hospital services to

primary and ambulatory assistance is in the understanding of the large public even of many deciders, still decentralization. As long as this transformation does not imply changes in the structures of power and authority, it is not appropriately called decentralization, but the territorial effects produced by these changes can justify a degree of confusion.

Decentralization in the health field. Economical perspectives, critics, pre-conditions

A good public is the one that a competitive market cannot offer in conformity with the needs and social preferences. It is by far the case of health that undertakes other criteria than efficiency and balance between supply and demand at an equilibrium cost. With this simple argument we can avert any sterile discussion on the role of the market in the supply of health services. The existence of this role is not contradicted, only the assumptions, from which the performance analysis of a system should start, change. The desirable medical system, therefore the high performance one, *is the one that ensures an adequate health state for a greater number of individuals as possible*. Therefore, the health system falls, at least as a responsibility, under the competence of the government, however being a system that implies social cost, the organization can be subjected to some efficiency criteria raised by the rules of the market.

From this perspective, there are some economical arguments in the favor of decentralization (Levaggi and Smith, 2004):

- **Management of information:** national governments, being cut off from local preferences, cannot adequately understand the opportunities and the constraints that affect the provision of services at local level. They can look to impose solutions which are not adapted to the local circumstances and can be insensitive to the variations between the national norm of demand and the local situations.

- **Preferences:** local government responds to local preferences and looks to project the services that reflect local priorities. As a rule, local elections are means to express these preferences and a certain degree of freedom in the selection of these priorities in accordance with the

local elections is considered the fundamental prerequisite of a local government.

- **Local co-ordination:** many public goods (but especially the health system) require a local coordination of a variety of formal institutions and voluntary agencies. The informational limits place the local governments in the most suitable situation to ensure coordination.

- **Efficiency:** because they are closer to institutions and to resident citizens, the local management teams are most likely to identify the sources of inefficiency. More generally, local population is more prepared to become active and to deliver efficiently public services, especially if the services are financed from local taxes.

- **Responsibility:** For economists, this term can be assimilated as a definition also within the *allocative efficiency*. The concept reflects the idea that whoever (individual or collective) benefits from a good or service must undertake the risks and the financial consequences that derive from consumption. From this perspective, the decentralization of local public goods financing contributes to economical efficiency.

- **Equity:** when budgets are more constricting, local government is better placed in the position to ensure the equitability of resources distribution within the jurisdiction.

- **Innovation:** local autonomous governments are more inclined to experiment new ways of public goods and services performance and supply.

- **Competition:** when the comparative corresponding information are collected and disseminated, the local autonomous governments can compete efficiently with each other to offer efficient and forceful services. Some market rules can also be set, offering different service packages at different taxation rates. At local level it can be beneficial for everyone, even if it is in the disadvantage of public services.

From an opposite perspective, there is a series of economical reasons in the favor of decentralization (maintaining capitalism)

(Levaggi and Smith, 2004). We refer to the opposite perspective exactly because it is not about different reasons, but they result from assumptions that contradict the exact pro-decentralization reasons mentioned above.

- **Information:** the asymmetry of information between the jurisdictions and the centre can lead to negative results under decentralization. For example, local providers and beneficiaries can misinform regarding the expenses necessities. More generally, local governments can strategically act in the interest of getting some superior allocations from central resources. This phenomena is reputedly important if the financial allocations depend on the previous expenses (if the situation is perpetuated/chronicized)

- **Scale economies:** there is the risk that the costs of production and of transaction and also the managerial ones are greater under decentralization. In particular, big entities are capable to ensure more favorable contracts from the view point of costs.

- **Transaction costs:** managerial costs associated with the small administrative units, the information and management costs of the system are greater multiplied/directly proportional and with the number of administrative units. At larger scales, some transaction costs could cover for bigger quantities of the goods/services delivered/performed.

- **Externalities:** At a certain extent, administrative units are independent. Services from a jurisdiction could affect (in a positive or a negative manner) the situation of other jurisdictions. These interdependencies suggest a role to be played by the central government.

- **Equity:** unrestricted local governments can create and implement different system of tax and execution that increase the inequality between jurisdictions and cause mobilities or conflict between jurisdictions.

- **Macro-economy:** The actions of local government can create important adverse macro economical effects. This is, for example, a reasoning often conjured in order impose strict loan controls on the autonomous local governments.

- **Competition:** competition between jurisdictions is rather harmful than beneficial. For example, if the jurisdictions compete with regards to taxes, this can lead to a fall under the optimal taxation having as consequence a poor service to the system (Yeung, 2009).

There is also a number of additional motivations that regard decentralization, linked to non-economical debates such as the participation

and promotion degree of the democratic involvement of citizens, all having smaller or greater implications in the efficiency and the effectiveness of the decentralization process. When considering ways in which these reasons interfere with the particularities of health as a service, we must analyze three social major components: diversity, asymmetry of information and the existence of externalities.

Regarding diversity, specialized literature, centered on the concept of *fiscal federalism* (Oates, 1999), was focused on the idea that decentralization allows communities to configure their local services in a way which is as close as possible to their own preferences. On the other hand, experience proves that diversity can be insured in a conscious or an unconscious way and by a central authority through political patronage, differentiated financing or numerous possibilities. Nevertheless, it is considered in a general view that local deciders are better in identifying the preferences than the central counterparts and that the local governmental forms are better in guaranteeing welfare than central authorities. But, if we look at things from the central perspective, with performances offered at uniform level it is possible to reach a system close to perfection to the social insurance systems, through which there would be a set of rights and a financing framework, and at local level it would mechanically implement a prescription based on simple calculations, which is not the case of the health system. First of all, there is a difference between contribution and the access to medical services that is linked to the probability health problems occurrence. Afterwards, it is not possible to determine a demand integrated at levels of social categories, as it is done within the systems of health insurance. Finally, there are different patterns and various epidemiological models that differentiate the territories. Many health systems allocate potential budgets (based on probability calculations) to local authorities and ask the administrators to integrate the local demand in the limitations of these budgets (with possible compensation rules). This system has also many virtues because in practice it is quasi-impossible to make detailed epidemiological forecasts and forecasts regarding treatments schemes. But on average, for a very large population, a certain accuracy of forecasts is attainable. Therefore, by offering a global budget, the local deciders are getting the opportunity

to implement also the guidelines set out at national level and to slide on certain local particularities by operating compensations. But, for an adequate budgeting, the calculations must reflect populations larger than the jurisdiction taken in particular. Clearly, through this system the authorities try to restrict the specific functions in the advantage of ensuring the minimum standards. Diversity can be preserved, but the decentralization degree is in effect reduced. Having in view the complexity of the health system, the spectrum of options on the gradation of diversity is a very large one. The extent to which diversity is preferred or efficient within the health system is still a debatable subject (Bankauskaite and Saltman, 2007). But the adoption on a large scale of the clinical guides and of the basic packages proves the desirability of the uniform packages from the perspective of the deciders.

The asymmetry of information and decentralization. Recently, research has focused on the role of the asymmetry of information in determining the best level and the nature of public services decentralization. (Levaggi and Smith, 2004). A central theme of fiscal federalism was to highlight the idea that *localities always benefit from informational advantages* in the understanding of the local demand of public goods supply. Seabright, (1996) analyzing the distribution of competences between central and regional powers, based on electoral reasoning, points out that the advantage of decentralization comes from the fact that local authorities are motivated to better align the local preferences. The advantage of centralization would be that it allows a better coordination of public goods. In the field of health, as shown below, an extremely important effect is represented by externalities. If they have a negative impact linked to the equity of access and to the equity to distribute health, it is desirable to have a decentralized system which is closer to the citizen. If there are positive externalities from a decentralized unit to the other, this is a centralization reason, as it is the case when localities (administrative units) face the same vulnerabilities identified at national level. The direct implication is that, at integrated level, the expense shall be, usually, greater than in centralization, because the central government takes into consideration the collateral benefits (positive externality) of the big expenses. Centralization increases also the tendency to transfer resources from rich jurisdictions

to the poor areas, therefore disadvantaged localities can benefit from this. Despite all that, centralization could be of benefit also to some localities more than to others, especially of electoral reasons by favoring the so-called *pivotal jurisdictions* (electoral fiefs) (Seabright, 1996).

Gilbert and Picard (1996) make the assumption that central governments are less informed than public local administrations regarding the two essential aspects of the services: *production costs and local preferences*. They claim that, if the central government would have complete information on the production costs, then it would be best to have a complete decentralization. Ambiguity arises when (as it happens usually) there are imperfect information from both parts, both regarding costs and preferences. In this case, decentralization is preferred, because it offers or can prove a better knowledge of local preferences and of local providers.

An analysis of this sort points out the crucial role of the asymmetry of information in determining the best structure of the government. But, as Seabright states (1996), choosing between centralized and decentralized forms of government is a very sensitive theme, not only from the perspective of the variable characteristics of the respective specific policies, but also at the assessments of the quantitative significance of some phenomena, such as, for example, *public responsibility*, which are usually difficult to quantify. In essence, while we can develop in a useful theoretical manner all sorts of structuring models for the decentralization matter, it is very difficult to indicate useful recommendations regarding the best structuring policy of the government.

Externalities in the field of health, having the potential to be produced by decentralization: In economical terms, the externalities (the outflows) are defined as a spectrum of effects that pour on the individuals, groups or populations that are not involved in a process. For instance, in our case, externalities refer to the effects on the residents from a jurisdiction brought by the measures of other jurisdictions. In the health system there are sufficient data that prove the presence of issues that have an overflow effect. There are negative externalities, both negative and positive. For example, a performing unit financed in a jurisdiction, in conditions of equal access for the patients of any jurisdiction is a positive externality for the non-residents of the host

jurisdiction. But it is of major importance for the system to consider the negative externalities which most of the time bring prejudice, for which jurisdictions avoid responsabilization. Central governments must have as objective to take over and to internalize those services that produce possible overflows that otherwise jurisdictions would ignore. Examples of such effects can be identified in any health system and that is why they are an important reason of central intervention (Levaggi and Smith, 2004):

- Clinical training and research, if left at the latitude of local authorities would be practically not operational. On one hand, authorities would not afford to have at local level an infrastructure adequate to the needs of such field; on the other hand the information gathered at local level could not be totally relevant for the scientific processing. In these conditions, jurisdictions could adopt a "free-ride" behavior (Venugopal, 2005) (capture of training and research from outside, as an externality) without financially contributing to the collecting of information.

- Public health: given the mobility of citizens, it would be a deficit of initiative at local level for the actions regarding the promotion of health, awareness campaigns, etc. meaning the services that generate long term effects.

- Inequalities: the inherent diversity of preferences would compromise the health objectives at national level. For example, a polluted jurisdiction would consume greater resources that would hinder the existence of some national interest objectives that would not contain also the improvement of the pollution situation from a particular area.

- Information: only a central authority can specify and mandate the gathering and the processing of comparative data (useful even to the jurisdictions) necessary for an optimal decision making.

- Other macro-economical factors: the health system, although little weighed in a budget, holds the capacity to influence a major segment of economy (for example productivity and, implicitly, the labor market can be modified in a substantial percentage by the change of the health condition). There can be some decentralized system elements that can stimulate or inhibit the mobility on the labor market with macro-economical consequences that can determine the need for the state to intervene. Although, despite the obvious problems that decentralization

generates, central governments have available some levers to absorb the overflow effects (internalization of externalities): the system of standards and rules, reporting performances (criteria to classify the units) and the financial or non-financial incentives. These are the elements that are easily detachable, that function relatively independent of the basic structure of the system, while, for the direct services to the patients it is necessary to have a certain local democratic organization that takes account of the local preferences.

The rules that regard the rights of the patient are also important for the matter of externalities. For example, guaranteeing mobility can reduce the inequity in the case of unequal distribution of hospitals on the criteria of quality. For high specialized treatments or that require high performances, patients have the right to choose the jurisdiction where they can be treated. The proximity problem remains unresolved, but it can be assimilated into a hexogen problem but the costs and quality benefits brought by concentrating the top services can compensate the loss of equity, as long as the right to mobility is guaranteed and cannot be hampered by the receiving jurisdictions.

Along these effects that should be weighed from the start (or the rejection) of a decentralization process, it is necessary to evaluate the knowledge of the consequences on the components and direct mechanisms from the system in question. Some ideas on the impact of decentralization in the system were presented in the previous section reserved to identify the problems that resulted from the implementation of a reform. If the issues that had implications on the population and on the patients were clarified, we refer here in more detail to the component that views the management of human resources.

Paradoxically, the human resources from the health system, although they comprise a major part of the budget (if not majoritarian) and play a crucial role in the quality of health supply, didn't represent a much debated and considered chapter by the various reforms that alternated in the systems. Reforms have the tendencies to focus on the "organizational changes" (decentralization, introduction of market rules, managing the market, relationship between providers-performers-patients, etc.) and on the financing of the system (in terms of reimbursement of services and relative restructures of the role and of the

relationship between the public and private sector). Despite the important role played by the human resources, even in the fulfillment and implementation of the reforms mentioned also in the matters of system performance, efficiency and equity, this chapter didn't form and doesn't form a proprietary element (although it is not totally ignored) (Buchan, 2000). For instance, an entire spectrum of problems can correlate to the problematic of human resources having in view the supposedly improvement of the system through reforms: motivation of personnel, lack of stimulation, inequitable distribution of personnel, lack of supervision, difficulties to recruit qualified personnel, migration of the qualified personnel, etc. Beyond the obvious fact that these issues affect the health and the health conditions of the population in general, of major importance is to admit that these problems cannot be separated by the current changes that are taking place in the health system. In fact, passing from a decentralized system has a notable impact in the matters of personnel. This fact is visible from two angles: First, the decentralization of resources, of authorities and of responsibilities highlighted these personnel issues. The dissipation of authority towards the autonomous units and the diminish of central control have placed on the agenda of the state authorities from lower level the problem of human resources so that problems and contradictions within the sector can no longer be totally credited to inefficiencies and bureaucracy at central level (although the central state is guilty of leaving and de-standardizing the sector without forecasting the effects and the ways to absorb the eliminated parts in the system). Second of all, decentralization has had a mixed impact on the management of human resources. If decentralization can be associated with a more adaptable and more flexible management of human resources, it can also generate on the other hand, problems especially where decentralized authority does not have the capacity or doesn't have the complete authority to take over these new responsibilities (Wang ş.a., 2002).

It is important for any process to know the current situation (especially of the existing personnel). As long as there is a deficit of work force with competencies differentiated on regions or not, decentralization can affect the regions differently and can negatively affect the whole system in a general way (see the example with the administrative

burden of the personnel). That is why, the matter to plan within human resources management must be explicitly placed on the agenda of the reforms in order to be able to make a timely match with the opportunities offered by decentralization.

In fact, this regard confirms the idea presented in this article, that decentralization is a phase process that first requires adjusting the system. Decentralization can lead to the forecasted results only if the **preconditions** necessary for a good implementation are fulfilled. The existence of *an institutional framework* and *of trained personnel* at local and regional level for the management of the decentralized system that can handle the complexity of the transformations which intervene in financing or in the responsibilities of production. Some examples of efforts to plan, pre-insure and form an administrative capacity before the de-evolution of central institutions, often referred to in specialized literature, also come from the Northern countries. In Finland for example, the municipalities had 15 years to build the capabilities before taking control over the hospitals (Saltman ş.a., 2004). Same as Sweden, who started a reform in the local government since 1979 and consolidated in time ten thousand municipalities separated in 289 governing structures best dimensioned in order to cover the administration of the social system and other services (Petersson O, 1994). More recent examples come also from the Baltic countries (Chinitz ş.a., 2004) who first build the foundation of a governmental infrastructure and of an adequate legal framework with whom a legit national leadership could gradually implement towards subsidiary levels, a well-ordered society. In this context, Chinitz makes reference to the importance to *have trust* as an essential quality of government. Obviously these examples do not cover all the decentralization systems. Decentralization was implemented also without the pre-existence of this infrastructure. Decentralized units provide as well opportunities to generate learning processes which eventually lead to an on the go setting and improvement of the institutional configurations.

Conclusions and political recommendations

The objective of this article was not to judge the decentralization in terms of success or failure, but rather to identify the effects on the system which afterwards, through empirical and trend analysis can provide the deciders a more precise material for planning and financing.

The article has pointed out the multi-dimensional nature of the concept and the difficulty to integrate the process in only one definition. We have identified on the example of Romania which are the importance issues that were overlooked in the analysis of the deciders and which are the adverse affects of a reform that was insufficiently designed. Then, we went through a series of reasons relevant for the debate on decentralization, especially on three directions: the implications of diversity on local jurisdictions, the implications of the local informational advantages and the implications of the overflow effects between the diverse jurisdictions or hierarchical levels.

Diversity between jurisdictions and the associated competition can produce both positive behaviors and adverse effects. Competition stimulates initiatives, innovation and efficiency measures, but the purpose of competition can also have adverse results. A competition on taxation can push the jurisdictions towards taxation levels that are under the optimal value, and the mobility of the taxation basis is translated in a migration of citizens or of services causing or enhancing inequalities. Within the health system this translates in more restrictive service packages in relation with the optimal or can favor tendencies to diminish the ambulatory services that are crucial for a better health condition of the population in general. That is why, in the case of decentralization, the role of the state is important for ensuring the minimal standards from which competition is allowed.

Specialized literature does not assign and does not confirm the existence of some intense variations within the local preferences regarding the health services (Smith, 1997). For example, it is presumable that the universal objective of any system is to maximize the health condition. Nevertheless, it is as reasonable to presume that there are considerable differences used to grade sizes such as access or equity. Having these

assumptions, there are serious reasonings to set up some local government levels at least for requesting and establishing local preferences. In this context, the reverse appears as well: an attentive concern for the vulnerability of political processes regarding the implementation of decentralization to be captured and misappropriated in the benefit of one group of interest or another (either patients, performers, either some of the local elite). This is an area where the vigilance of central authorities must remain fixed on a certain degree of alertness.

One of the strong reasons in the favor of enhancing the role of central power is the existence of externalities (overflows) in the health system field. As we gave examples, the forecasted and partially already implemented model of decentralization of Romania implies such externalities. Plus, as an effect (still not approved by studies at the level of Romania) externalities can cause unwanted migrations of patients (for example chronic patients) to other jurisdictions with multiplicative effects both in the receiver regions and in the abandoned ones. For example: the weight of some chronic diseases has major direct effects on the labor market of some region. Also, the amendment of the configuration availability and of the quality of services has adverse effects which are obvious in the plan of equity. Plus, there are components of the health system whose presence cannot be uniformly distributed, not even in the perfect optimal systems, such as education in the field of health (especially the university studies side). For instance, the access to these types of services must remain a central public good coordinated and not assigned to the owner jurisdictions, case in which these jurisdictions generate externalities. (For example university hospitals, alongside with the task to perform services- which in the case of Romania subscribes to a regional assignment- do not benefit from a support or a regional administration.) These sort of ideas converge towards a convincing reasoning to maintain a strong central role of the system in the area of standardization, of performance and reporting requirements, and of financial transfers, even if there is or must be instituted a decentralized government of services.

Also, scale economies are often quoted as reasoning for centralization. Some functions of the system such as research and evaluation of technology should benefit in an explicit way from scale economies. Despite all these, for the rest of the services, although decentralization requires a more frequent use of local contracts than a centralized system would require, it is difficult to identify substantial scale economies as long as a pure centralized system requires a certain endowment with local bureaucracy in order to provide the services in an efficient (optimal) way. Therefore, in terms of transactional costs, scale economies would not improve massively through centralization.

A quasi-final idea is that the best degree of decentralization is probably differentiated on the functions of the health system. For example, primary services and the services for chronic diseases are more adequate for a decentralized management than secondary services. On the other hand, primary services have an implicit territorial assignment which, together with universal insurance, makes them more difficult to manage through strictly delimited administrative jurisdictions, especially that both the information and the service packages are the concern of the central authority (and it is not relevant to which authority the entities of primary assistance report to) while hospitals, as compact and located entities are easier to be assigned to a certain jurisdiction, therefore easier to be decentralized from the perspective of central authorities. We reason, accordingly, that an adequate level of decentralization in the health system is a difficult political choice, involving compromises between the conflictual objectives. The economy of public services, as a subject, can provide accurate information for the debate in question, but cannot offer uncompromising recommendations. What can be specified is that an optimal system of health organization assumes combining local government with central government by assigning an important role to the central power as a regulator of standards and of information flows, relevant input and output for the system as a whole, while local authorities can award the management of production (distribution and reimbursement of services according to local preferences). But it is difficult to see how this

localism can be attained in real way (more than a rhetorical way) without a local robust system endowed with financial autonomy, collection capacity and a covering decision power.

Acknowledgements

This paper was carried out within the project "Post-doctoral studies in the field of health policies ethics" co-financed by the European Social Fund through the Sectorial Operational Programme Development of Human Resources 2007- 2013 and implement by the University of Medicine and Pharmacy "Gr. T. Popa" Iași part of contract number POSDRU/89/1.5/S/61879.

References

1. Bankauskaite. V, Saltman R.B., Vrangbaek K. (2004) *The Role of Decentralization of European Health Care Systems*, Institute for Public Policy Research Report.
2. Buchan J. (2000). Health sector reform and human resources: lessons from the United Kingdom. *Health Policy and Planning* 15(3): 319-325.
3. Chinitz D, Wismar M, LePen C. (2004) Governance and (self –) regulation in social health insurance systems. In: Saltman RB, Busse R, Figueras J.(editors). *Social Health Insurance Systems in Western Europe*, Open University Press.
4. Collins C. (1994) *Management and Organization of Developing Health Systems*. Oxford University Press: Oxford.
5. Enikolopov R., Zhuravskaya E. (2007). Decentralization and political institutions. *Journal of Public Economics*. 91, 2261-2290.
6. Gilbert, G. and P. Picard (1996). Incentives and optimal size of local jurisdictions. *European Economic Review* 40(1), 19-41.
7. Government of Romania, Ministry of Health, *National Strategy to Rationalize Hospitals*, available at: www.ms.gov.ro/(2012).

8. Law nr. 95/2006 with the subsequent amendments and completions, regarding the Reform in the field of Health (2010) available at: www.ms.gov.ro/

9. Levaggi R., Smith, P. (2004) *Decentralization in health care: lessons from public economics*, Conference on Economics and Health Policy-Centre for Health Economics, University of York.

10. Mintzberg, H. (1979) *The structuring of organizations*. Engelwood Cliffs, NJ, Prentice Hall.

11. Oates, W.E. – (1999) An Essay on Fiscal federalism. *Journal of economic Literature*, 37(3):1120-49.

12. Petersson O. (1994) *The Government and Politics of the Nordic Countries*. Fritzes, Stockholm.

13. Pokharel B. (2000) *Decentralization in Health Services*. WHO report. WHO Project: ICP OSD 001.

14. Porto M. (2009) Decentralization and Structural Policies: The European Experience. J.C. Oliveira and P. Cardinal (eds) *One Country, Two Systems, Three Legal Orders – Perspectives of Evolution*, Springer, Berlin Heidelberg.

15. Rubinchik-Pessach A. (2005) Can decentralization be beneficial? *Journal of Public Economics* 89. 1231–1249.

16. Saltman R.B., Bankauskaite. V, Vrangbaek K. (2007) *Decentralization in Health Care*. The European Observatory on Health Systems and Policies, Open University Press.

17. Saltman, R., V. Bankauskaite and K. Vrangbaek (2003) *Decentralization in health care: strategies and outcomes*. Available at: http://www.euro.who.int/observatory/Studies/20031112_1.

18. Saltman R.B., Busse R., Figueras J. (eds)(2004) *Social Health Insurance Systems in Western Europe*, Open University Press.

19. Seabright, P. (1996). Accountability and decentralization in government: An incomplete contracts model. *European Economic Review*, Elsevier, vol. 40(1), 61-89.

20. Smith B. C. (...) The decentralization of health care in developing countries: organizational options. *Public Administration. Development*. Vol.17, 399-412 John Wiley & Sons, Ltd.

21. Venugopal, J. (2005) Drug imports: the free-rider paradox. *Express Pharma Pulse* 11 (9).

22. Wang Y., Collins Ch., Tang S., Martineau T. (1997) *Health Systems Decentralization and Human Resource Management in Low and Middle Income Countries*.

23. Werlin H. (1992) Linking decentralization and centralization: a critique of the new development administration. *Public Administration and Development* 12: 223–235.

24. Yeung R. (2009) The Effects of Fiscal Decentralization on the Size of Government: A Meta-Analysis. *Public Financial Publications, Inc.*

FAȚA VĂZUTĂ ȘI NEVĂZUTĂ A CODURILOR DE ETICĂ ÎN SISTEMUL DE ÎNGRIJIRE A SĂNĂTĂȚII

Daniela Tatiana Agheorghiesei
(Corodeanu)^[1]

Rezumat

Articolul nostru face o scurtă trecere în revistă a mai multor opinii și studii existente în literatura de specialitate preocupată de rolul și aplicarea codurilor de etică și conduită profesionale din sistemul de îngrijire a sănătății. Demersul teoretic a implicat o necesară clarificare terminologică.

Deși se remarcă existența a numeroase coduri profesionale care guvernează activitatea din sectorul îngrijirii sănătății, atât la nivel national, cât și supranațional, există studii care scot în evidență că acestea nu își ating întotdeauna obiectivul. Totodată, articolul dorește să aducă în atenție faptul că aceste coduri de etică nu vor avea eficacitatea dorită dacă nu vor fi însoțite de coduri de conduită la nivel de organizație, la rândul lor integrate în programe de management al eticii în cadrul acesteia.

Cuvinte-cheie: îngrijirea sănătății, coduri de etică profesionale, coduri de conduită

1. Codurile de etică, un instrument util în confruntarea cu criza comportamentului etic

În ultima perioadă, atât indivizii, cât și organizațiile se confruntă cu efectele crizei economice. Pentru a înțelege acest fenomen este nevoie să se analizeze și modul în care atât indivizii, cât și organizațiile iau deciziile din punct de vedere etic (Ferrell, Fraedrich, și Ferrell, 2012, pp. ii, xii). Altfel spus, criza economică poate avea rădăcini și într-o criză a comportamentului etic.

^[1] Post-doctorand, Centrul de Etică și Politici de Sănătate, Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” Iași și conf. univ. dr. în cadrul Facultății de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, B-dul Carol I nr. 22, Iași, tel. 0040 232 201445, e-mail: dtc@uaic.ro, d_corodeanu@yahoo.com.

Atât în situații de normalitate, cât și în situații de criză, codurile de etică și conduită pot fi instrumentele folosite în prescrierea și monitorizarea comportamentului etic, atât la nivelul unei profesii (formulate și promulgate de către organisme de reglementare), cât și la nivelul organizației (stabilite prin politicile organizaționale de către manageri).

Codurile devin tot mai populare la nivel global. Studiile arată că peste 90% dintre firmele mari cu peste 10.000 de angajați, cât și firmele mici au un cod de etică (Robbins&Coulter, 2012, p. 164).

2. Cum au apărut codurile de etică

Conform antologiei pe tema codurilor de etică realizată de Gael M. McDonald (2009, p. 344), istoria acestora își găsește rădăcinile în anii 1900 în SUA, în domeniul corporațiilor, dar forța lor a început să prindă contur 50 de ani mai târziu, prin apariția legislației anti-trust.

Stevens (2008, p. 61) menționează însă că apariția lor a avut loc în anii 1980, tot în SUA, sub forma de „creeds” sau „credos” (crezuri morale, care se regăsesc și astăzi la unele firme). În opinia autorului menționat, codurile de etică din acea perioadă aveau un conținut puternic axat pe lege. Cu toate acestea, în ciuda unanimității opiniilor privind rolul lor benefic, codurile de etică nu își datorează apariția neapărat unui spirit inovator, orientat să aducă o schimbare la nivelul unor profesii, industrii sau organizații, ci marilor scandaluri economice și politice de amploare din acea vreme, care au îngrijorat opinia publică și i-au debilitat încrederea în instituțiile implicate și în capacitatea guvernului la putere de a evita sau gestiona la timp și cum trebuie cazurile de acest gen.

3. Fața cameleonică a codurilor de etică. Unele clarificări terminologice

Termenul de cod de etică este de multe ori un termen umbrelă și cameleonic. În literatura de specialitate întâlnim cu sens apropiat sau suprapus termeni cum ar fi: cod de valori, declarație de valori, crez moral, cod profesional, cod deontologic, reguli de etică, cod de conduită,

cod de conduită etică, cod de bune practici, cod de onoare, reguli de conduită etc.

Între toți acești termeni există însă diferențe suficient de importante pentru a legitima pe fiecare separat, în ceea ce privește rolul vizat, elementele pe care se axează și mesajul transmis, paleta actorilor cărora se adresează, formularea conținutului, gradul de detaliere, limbajul și terminologia utilizată, argumentele oferite, consecințele vizate. Denumirea sugerează atât obiectivul, cât și forța codului.

De exemplu, codul deontologic cuprinde principiile și standardele de conduită specifice unei profesii (se adresează membrilor acelei profesii). Acesta ar putea fi echivalentul codului de etică (în literatura anglosaxonă), a codului de etică profesional, codului de practică, codului profesional de conduită sau, codului de conduită etică profesională, concept pe care îl vom aborda pe larg în continuare. Croteau și Riopel (2008, p. 118) definesc codul deontologic ca fiind „regulile de conduită profesională care guvernează exercitarea unei profesii, sau o funcție care face trimitere la datoriile și obligațiile și responsabilitățile la care sunt supuși cei care exercită acea profesie”.

Un cod de valori înseamnă în esență o declarație care cuprinde idealurile, valorile și principiile pe care și le asumă organizația în relația cu stakeholderii săi și în strategiile întreprinse (se adresează mult mai mult publicului larg și nu are o forță coercitivă dat fiind caracterul declarativ și aspirațional).

Codul de etică organizațional delimitează ceea ce este acceptat și neacceptat în organizație, dar face referire și la stadiul în care se află organizația și la cel pe care dorește să îl atingă în ceea ce privește etica sa. Reprezintă o declarație formală a valorilor organizației, și a regulilor etice care sunt adresate angajaților pentru a fi respectate (Robbins și Coulter, 2012, p. 164). Se adresează atât membrilor organizației, cât și stakeholderilor externi.

Codul de conduită etică este mult mai apropiat de un set de norme de reglementare, stabilește sub formă scrisă standardele concrete de comportament etic (așteptările) care trebuie respectate în activitatea de zi cu zi de către întregul personal, deci are un caracter preponderant intern și are forță penalizatoare în caz de încălcare a standardelor sale (Agheorghiesei Corodeanu, 2012). Clarifică misiunea și valorile și prin-

cipiile organizaționale. Este un element de referință pentru utilizatorii săi, ajutându-i în luarea deciziilor de zi cu zi (<http://www.ethics.org>). Ceea ce face diferența esențială între cele două tipuri de coduri este exercitarea controlului. Codul de etică se bazează pe auto-conștientizare și auto-control iar codul de conduită are la bază controlul impus (Langdon, 1997, p. 3).

Cu toate acestea, frontierele terminologice nu sunt întotdeauna delimitate foarte clar. Astfel, în literatura de specialitate regăsim denumirea de cod de etică și cod de conduită atât la nivel de profesie/industrie (deci coduri profesionale), cât și la nivel de organizație (coduri organizaționale, specifice fiecărei entități în parte).

4. Codurile de etică și de conduită în sănătate

În literatura de specialitate privind acordarea îngrijirilor de sănătate, mulți autori leagă termenul de cod de etică strict de codul adresat membrilor unei profesii, adică de codul de etică profesional, ceea ce reiese din definițiile date: „document prescriptiv care ghidează practicienii în luarea deciziilor de zi cu zi în domeniul lor specific de activitate” (Bull, Riggs și Nchogu 2012); „un ansamblu coerent de principii etice și reguli cu referire la obiectivele și valorile unei profesii, atitudinea și conduita necesare, cu scopul de sprijini și evalua acțiunile profesionalilor” (van der Arend și Gastmans, citați de Heymans, der Arend și Gastmans, 2007); „o codificare a principiilor și normelor etice și practice privind tot ceea ce ar trebui să se facă sau să se evite în practica unei profesii față de colegi, pacienți, clienți și alte persoane” (definiție dată de Council for Public Health and Health Care, citat în Heymans, der Arend și Gastmans, 2007); „face explicite scopurile principale, valorile și obligațiile unei profesii” (America Nurses Association, 2005, p. 9).

Thomson (2002) face referire la codul de etică ca fiind „unul dintre criteriile care caracterizează o practică drept o profesie”. De asemenea, Sasso ș.a. (2008) menționează că în codul de etică și de conduită este definită „disponibilitatea membrilor unei profesii de a se conforma standardelor etice și profesionale”.

Shive și Marks (2008) consideră codurile de etică profesionale drept parte a unei lungi tradiții, cu funcția de „a îmbunătăți statul profesional și de a promova practica medicală”.

Codurile de etică profesionale se regăsesc adoptate la nivel național, definite de diferitele categorii de profesioniști cu rol și responsabilități în formarea și educarea, promovarea, asigurarea asistenței și îngrijirii medicale, sub autoritatea asociațiilor care le reprezintă și a organismelor de reglementare.

Globalizarea, dar mai ales creșterea mobilității în toată lumea a acestor categorii de profesioniști și a pacienților, precum și dezvoltarea puternică a tehnologiei care a generat noi soluții în îngrijirea medicală dar care necesită o abordare uniformă, au impus adoptarea unor coduri internaționale comune profesiei, pentru garantarea respectării la același nivel a unor standarde de etică în practica medicală. Aceste coduri nu vin doar în beneficiul pacienților, ci și a profesionalilor înșiși, deoarece le arată care sunt valorile profesionale care trebuie asumate și promovate în activitatea lor, precum și cum ar trebui să se comporte ținând cont de aceste valori (Aitamaa, Leino-Kilpi, Puukka și Suhonen, 2010). Codurile de etică și conduită sunt adoptate și la nivelul industriei, a căror necesitate se resimte mai ales atunci când sunt mulți actori implicați care pot avea diferite valori și atitudini față de adoptarea comportamentului etic în activitatea lor, ceea ce poate genera eterogenități și dileme etice.

5. Coduri de etică și conduită profesionale

Numeroși autori au derulat cercetări și studii, din diverse perspective, pe tema codurilor de etică profesionale aplicate în sectorul sănătății. Shive și Marks (2008) aduc în atenție percepția mai multor categorii de persoane implicate în educația în sănătate (educatori, administratori de programe de sănătate, directori de proiecte de cercetare și programe, educatori din universități și școli medicale) privind necesitatea unei conștientizări mai mari privind rolul și aplicabilitatea codului pentru profesiile cu rol în asigurarea educației în sănătate, cum este de exemplu Code of Ethics for the Health Education Profession. Din cei 317 participanți la studiu, 30% au afirmat că au observat încălcări

ale codului din partea educatorilor în sănătate. Creșterea circulării codului de etică prin intermediul newsletter-ilor este una dintre cele mai menționate modalități de către respondenți pentru determina o conștientizare mai mare a importanței eticii în practicarea profesiei de educator în sănătate. Codul devine astfel un promotor al eticii profesiei.

Cercetarea pe bază de chestionar derulată de Aitamaa, Leino-Kilpi, Puukka și Riitta Suhonen (2010), la care au participat 205 manageri care coordonează asistenți medicali din Finlanda, demonstrează importanța codurilor de etică profesionale în activitatea acestor manageri și rezolvarea dilemelor cu care se confruntă. Astfel, rezultatele cercetării reliefează că apelarea la aceste coduri de etică este influențată de nivelul managerial, tipul de asistență și participarea managerilor la cursuri de etică. Managerii mijlocii și managerii de la nivelul strategic utilizează codurile de etică pentru rezolvarea aspectelor privind alocarea resurselor, în cariera și desemnarea personalului de îngrijire, selectarea personalului și rezolvarea conflictelor între valorile profesionale privind acordarea îngrijirii medicale și valorile organizaționale. Managerii care au luat parte la programele de training pe teme de etică, utilizează codurile de etică în principal pentru abordarea chestiunilor legate de incompetența asistenților medicali, cariera și desemnarea acestora, și rezolvarea conflictelor între valorile profesionale și cele organizaționale. În asistența medicală primară codurile de etică ghidează în special dezvoltarea calității îngrijirii medicale.

Bull, Riggs și Nchogu (2012) semnalează că, spre deosebire de alte profesii, specialiștii implicați în promovarea sănătății (practicieni, cercetători, factorii de decizie politică), nu dispun de un cod de etică care să îi ghideze. Conform autorilor menționați, sectorul promovării sănătății este complex și implică reflecție puternică asupra valorilor diferitelor culturi, și asupra a ceea ce înseamnă bine și rău în practicile de promovare a sănătății. Ei fac trimitere la sugestia lui Sindall (2002) de a se formula un cod de etică global, iar International Union for Health Promotion and Education (IUHPE) ar fi instituția cea mai în măsură să se preocupe de dezvoltarea acestui cod.

Autorii au realizat un studiu în acest sens, la care au participat 236 de respondenți, pentru a vedea care este opinia membrilor acestei instituții cu privire la necesitatea și formularea unui cod de etică global

pentru specialiștii implicați în promovarea sănătății, și au constatat că 83% dintre aceștia sconsideră că este necesar.

Heymans, van der Arend și Gastmans (2012) au fost la rândul lor interesați de modul în care rolul și funcționarea codului de etică sunt percepute de destinatarii săi. În acest scop ei au derulat un studiu cu focus-grupuri, la care au participat 39 de asistente din Olanda, studiu ce a reliefat că acestea apreciază necesitatea codului de etică, însă nu sunt suficient de familiarizate cu existența și funcționarea celui existent la nivelul asociației profesionale a asistenților medicali din țara respectivă. Multe dintre participante la focus-grup nu au reușit să dea informații despre conținut, valori și principiile conținute în cod, iar cele mai multe nu l-au aplicat în practică. În consecință, obiectivul codului de etică nu a fost atins. Între argumentele aduse de asistentele participante la studiu este faptul că sunt probleme la diseminarea codului și punerea acestuia în practică. Totodată, s-au plâns de numărul prea mare de coduri care reglementează profesia lor (în Olanda sunt în număr de nouă). În ceea ce privește existența unui cod de etică european, uniform pentru toate categoriile de profesionali implicate în îngrijirea sănătății, doar un grup mic de asistente ar fi de acord, în timp ce altele consideră că este nevoie de un cod de etică adaptat la cultura și măsurile disciplinare ale fiecărei țări în parte.

Profesia de asistent medical este însă prima profesie din îngrijirea sănătății din Europa care se bucură încă din 2007 de inițiativa adoptării unui cod european comun, "Code of Ethics and Conduct for European Nursing", dezvoltat de European Federation of Nursing Regulators (FEPI). Codul face referire la 13 principii fundamentale, bazate în esență pe drepturile (și expectativele) pacienților (FEPI, 2012): calitate și excelență; dezvoltare profesională continuă; drepturile omului; acces echitabil la o îngrijire a sănătății de calitate; conformitatea la codul european de etică și de conduită, onestitate și integritate; relațiile cu ceilalți; informare; consimțământul informat; păstrarea confidențialității; conflictele cu credințele morale și etice; delegarea către personalul de sprijin; și supervizarea acestuia; asigurarea de răspundere civilă profesională.

Acest cod vine în sprijinul promovării siguranței tuturor cetățenilor europeni (Sasso, ș.a., 2008), dar se dorește a fi în principal un document

strategic de referință, care să ghideze organismele de reglementare a activității asistenților medicali din fiecare țară asupra principiilor de care ar trebui luate în considerare atunci când formulează propriul cod de etică și conduită. În consecință, recomandarea este ca asistenții medicali să respecte în primul rând codul de etică și conduită din țara lor. Un alt scop este să arate atât pacienților, cât și asistenților medicali care sunt standardelor de conduită etică așteptate în practica tuturor asistenților medicali din Europa.

Tot în acest domeniu se regăsește proto-codul de etică și conduită pentru asistenții medicali-șef europeni (Petrangeli, ș.a., 2012). Codul cuprinde două părți. În prima parte a codului se face referire la fundamentele de bază ale eticii, așteptările pe care asistenții-șef trebuie să le îndeplinească din punct de vedere etic: să pună în centrul acțiunilor lor drepturile individului, să îmbrățișeze și să promoveze valori profesionale și etice, să acționeze cu integritate, politețe, onestitate, încredere și respect mutual, să facă față provocărilor discriminării de orice tip, să contribuie la dezvoltarea și implementarea politicilor care asigură respectarea drepturilor pacienților, demnitatea și securitatea îngrijirilor, să respecte confidențialitatea informației, să se asigure că indivizii beneficiază de informații clare și complete care să vină în întâmpinarea nevoilor, să își asume responsabilitatea în fața personalului și a publicului general pentru inițiativele lor și resursele pe care le gestionează și să creeze condiții organizatorice pentru practicarea valorilor profesionale și consolidarea identității profesiei. Cea de-a doua parte face referire la principiile de practică profesională cum ar fi: dezvoltarea și menținerea competențelor profesionale, asigurarea unui mediu organizațional care să promoveze excelența în îngrijire, dezvoltarea unei culturi a siguranței, sprijinirea personalului să participe la formularea de politici și să devină membri ai unor asociații, învățarea continuă, activitatea multi-sectorială.

Henry Ko (2012) face trimitere la codurile de conduită pentru auto-reglementare la nivelul industriei terapeutice de îngrijire a sănătății (care include serviciile farmaceutice, echipamente medicale, medicina complementară și alternativă, și alte servicii medicale) din Australia. Acestea au rolul de a contribui la asigurarea unei imagini publice po-

zitive în cadrul industriei respective, care să aibă la bază încrederea, responsabilitatea și transparența.

Deși codurile de etică din această industrie, elaborate de unele asociații profesionale, sunt considerate a fi riguroase, și gestionate eficient încât să asigure un grad înalt de conformitate în majoritatea aspectelor, apar o serie de provocări: dificultatea companiilor mici de a face față cerințelor privind nivelul calitativ de conformitate deoarece au o capacitate limitată de a exercita funcțiile de reglementare, marketing, informare medicală; balanța cost-beneficiu de a adera ca membri la aceste coduri (greu de cuantificat în rapoartele anuale ale companiilor), dar și schimbări în cerințele și așteptările profesionalilor din îngrijirea sănătății, în practicile de marketing și cele bazate pe tehnologie, precum și "nevoia de guvernare relevantă și la timp".

În SUA, managerii din sistemul de îngrijire a sănătății au la dispoziție pentru ghidare Codul de etică al American College of Healthcare Executives (Morrison, 2011, pp. 297-298). Acest cod este un mecanism prin care managerii au posibilitatea să cunoască standardele și practicile profesiei lor. Este structurat pe opt părți care fac trimitere la responsabilitățile și comportamentele executivilor față de nevoile profesiei pe care o exercită (a acționa cu onoare, a nu folosi abuziv puterea și cunoașterea deținută pentru urmărirea propriilor interese financiare și să nu divulge informațiile confidențiale); pacienților (protejarea drepturilor, rezolvarea conflictelor de valori între pacient și angajați, asigurarea calității mediului de îngrijire); organizației (comunicare onestă, introducerea unui cod de etică, asigurarea resurselor pentru cazurile în care angajații se confruntă cu chestiuni de etică); angajaților (crearea unui mediu în care să predomine normele etice, și să nu permită hărțuirile, ci să fie sigur pentru valorificarea talentelor în slujba îngrijirii pacienților); și comunității (oferirea de informații care să faciliteze comunității luarea unor decizii informate, evaluarea nevoilor de sănătate ale populației și asigurarea serviciilor necesare, menținerea unei situații fiscale puternice, apărarea acțiunilor pentru îmbunătățirea sănătății comunității).

Goyal (2005, p. 83) leagă prezența codului de etică pentru spitale de codul de etică al medicilor, care își extrage seva din jurământul lui Hippocrate, acela de a oferi îngrijire celor bolnavi și răniți. Goyal consideră că codul de etică medical este „legea fundamentală pentru spital”, „The

Light House”, care se adresează tuturor (de la mandatarî/investitori, la administratori, personal medical, personal administrativ și alte categorii de personal), celor care au responsabilități în a oferi îngrijire medicală celor bolnavi și celor răniți, de a depune cel mai mare efort pentru a oferi aceste servicii de îngrijire în cel mai bun mod posibil, cu minimă întârziere, și cu maximă abilitate, eficiență și considerație personală.

Pe lângă aceasta, acest cod stabilește să se ofere cunoaștere științifică personalului, să se prevină bolile, să se promoveze sănătatea și progresul în cercetare, să se asigure confidențialitatea informațiilor care aparțin pacienților (informații personale sau informații despre tratament), și să nu îi expună dacă nu este necesar din punct de vedere medical. De asemenea, stipulează să se acorde considerație vizitatorilor, să nu se solicite compensații sau recompense de la nici un pacient (idem, 2005, pp. 83-84).

6. În loc de concluzii. Echilibrul dintre esență și proces

Toate aceste cercetări menționate demonstrează considerația înaltă care este acordată codurilor de etică profesionale și rolului lor în definirea cadrului moral pentru practicarea profesiei.

Totuși, codurile rămân de multe ori la stadiul de recomandare, ele devenind „vizibile” mai ales în situații critice, în care s-a constatat că au fost încălcate anumite principii morale de către profesionalii cărora li se adresează, și se face apel la „autoritatea” morală a acestor coduri, încercându-se găsirea uni verdict.

În consecință, respectarea lor rămâne de multe ori la latitudinea „conștiinței morale” a profesionalilor, fiind greu de monitorizat constanța și consistența comportamentului moral în activitatea de zi cu zi. De multe ori, există un ecart între cunoștințele de etică („generale și uneori abstracte”) acumulate de practicieni la cursurile de etică și încercările „uneori izolate” ale individului de a aplica aceste cunoștințe în activitatea sa (Alderson, Farsides și Williams, 2002). Multe dintre aceste cunoștințe se găsesc ”ordonate” sub forma codurilor de etică, la fel de abstracte și vagi, ceea ce le diminuează major impactul potențial

asupra modelării sistemului de valori și materializarea acestuia prin promovarea unui comportament etic din partea profesionalului căruia se adresează.

Consolidarea forței și aplicabilității unor valori, principii și norme etice la nivel de profesie impun adoptarea de unor coduri de etică (conduită) la nivel de organizație, care să facă explicite și concrete standardele de comportamente, și care să includă măsurile disciplinare în caz de încălcare a standardelor. Indiferent dacă este vorba de sectorul public sau de sectorul privat, codurile de etică trebuie să fie un apanaj al managementului, o parte importantă a preocupărilor și programelor formale pentru asigurarea comportamentului etic în organizații.

Nu trebuie uitat însă că și în cazul codurilor de etică adoptate în organizații există riscul rezultatelor mixte, fiind la rândul lor încălcate din varii motive. Un studiu publicat de Ethics Resource Center, menționat de Weinstein și Nesbitt (2007), arată că printre motivele precizate de angajați în încălcarea codului de etică se numără: urmărirea propriului interes, insatisfacția angajaților legată de locul de muncă sau nivelul salariilor, urmărirea interesului organizației (în detrimentul eticii) sau chiar ignoranța.

Codul de etică trebuie „așezat pe un teren sănătos”, susținut de o cultură etică în organizației. Pe lângă existența codurilor, este nevoie de adoptarea și comunicarea politicilor de etică în funcție de potențialele dileme etice specifice organizației și contextului în care acționează; de mecanisme puternice de sprijin și monitorizare (existența unui consilier/ofițer de etică, comitete și consilii de etică, linii de etică, audit de etică/program de monitorizare aplicate regulat); de leadership autentic din partea managerilor – care trebuie să fie „imaginea vie” a respectării codului; de politici solide și aplicabile de recompensare a comportamentului etic, dar și de penalizare a încălcărilor standardelor de etică incluse în cod.

Numai în acest fel, codurile își respectă cu adevărat statutul de metode și instrumente utile și credibile, prin care managerii își declară în fața stakeholderilor interni și externi promisiunea și angajamentul pentru un management moral și devin forma de dialog cu aceștia pentru asigurarea unei relații de calitate, bazată pe etică.

Cu ajutorul codurilor de conduită etică se pot delimita, instituționaliza și promova standarde de comportament profesionale ridicate în activitățile din organizație. Se poate susține un climat etic. Se oferă membrilor organizației un ghid/un rețetar cu privire la ceea ce este acceptat/neacceptat din punct de vedere etic în relația cu organizația respectivă, un etalon pentru a-și măsura comportamentul etic, dar și oportunități de învățare în ceea ce privește identificarea și rezolvarea dilemelor etice.

Împrumutând viziunea lui Frank privind construirea eticii (2004, citat de Franklin, ș.a., 2012), care face diferență între etica – „ca substanță” („o specialitate” realizată de unele persoane, și care le rămâne lor), și etica „ca proces” (care implică o negociere continuă și deschiderea către etică în procesul de luare a deciziilor), putem spune că adoptarea unor coduri de conduită în organizații, alături de codurile de etică existente la nivel de profesie, echilibrează sau asigură balanța dintre auto-control (conștiința morală a individului) și controlul din partea organizației.

Toate acestea construiesc încrederea pacienților, dar nu numai, ci și a personalului însuși, a autorităților, și a comunității în general, piatra de temelie în obținerea sprijinului necesar pentru funcționarea și viitorul oricărei organizații din sistemul de sănătate.

Mulțumiri

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Studii postdoctorale în domeniul eticii politicilor de sănătate” cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007- 2013 și implementat de Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” Iași în cadrul contractului numărul POSDRU/89/1.5/S/61879.

Bibliografie

1. Agheorghiesei Corodeanu, D. T. (2012). *Etică în administrația publică. O abordare managerială*, Editura Accent, Cluj Napoca (în curs de apariție).
2. Aitamaa, E., Leino-Kilpi, H., Puukka, P., Suhonen, R. (2010). Ethical problems in nursing management: The role of codes of ethics, *Nursing Ethics* 2010 17: 469.
3. Alderson, P., Farsides, B. și Williams, C. (2002). Examining Ethics in Practice: health service professionals' evaluations of in-hospital ethics seminars, *Nursing Ethics*, 9: 508.
4. American Nurses Association (2005). Code of ethics for nurses with interpretive statements., Silver Spring, MD: Nursesbooks.org/American Nurses Association.
5. Bull, T., Riggs, E. și Goyal, S. R. C. (2005). *Hospital Administration And Human Resource Management* 4Th Ed., Asoke K. Gosh Prentice-Hall of India Private Limited, New Dehli.
6. Croteau, C., Riopel, D. și Office québécois de la langue française (2008). *Dictionnaire illustré des activités de l'entreprise, français-anglais: industrie, techniques et gestion*, Presses internationales polytechnique, Montréal.
7. ERC Ethics Resource Center (2009). Why have a code of conduct <http://www.ethics.org/resource/why-have-code-conduct>, accesat 15 septembrie 2012.
8. FEPI, Code of Ethics and Conduct for European Nursing, http://www.fepi.org/userfiles/file/FEPI_Code_of_Ethics_and_Conducts_170908.pdf, accesat 15 septembrie 2012.
9. Ferrell, O. C., Fraedrich, John și Ferrell, Linda (2012). *Business Ethics Ethical Decision Making & Cases*, South-Western Publishing, SUA.
10. Franklin, P., Rowland, E., Fox, R. și Nicolson, P. (2012). Research Ethics in Accessing Hospital Staff and Securing Informed Consent, *Qualitative Health Research*, 22: 1727.
11. Gael M. Mcdonald (2009). An anthology of codes of ethics, *European Business Review*.
12. Heymans, R., van der Arend, A., Gastmans, C. (2007). Dutch Nurses' Views on Codes of Ethics, *Nursing Ethics*, 14: 156.

13. Ko, H. (2012). Self-regulated healthcare therapy industry codes of conduct – tackling current and emerging issues for maintaining good governance in Australia, *Journal of Medical Marketing: Device, Diagnostic and Pharmaceutical Marketing*, 12: 188.

14. Langdon, B. (1997). Corporate ethics are now a mainstream management issue, *CMA Magazine*, vol. 76, no. 6, p.3.

15. Mauro Petrangeli, Verena Tschudin, Alessandro Stievano, Maria Grazia De Marinis, Denise Kelly, Jacqueline Filkins, Iris Meyenburg-Altarg (2012). A proto-code of ethics and conduct for European nurse directors, *Nursing Ethics*, 19: 279.

16. Morrison, E.E. (2011). *Ethics in health administration: a practical approach for decision makers*, Sudbury, Mass.: Jones and Bartlett Publishers.

17. N. Nchogu (2012). Does health promotion need a Code of Ethics? Results from an IUHPE mixed method survey, *Global Health Promotion*, 19: 8.

18. Numminen, O., van der Arend, A., și Leino-Kilpi, H. (2009). Nurse Educators' and Nursing Students' Perspectives On Teaching Codes of Ethics, *Nursing Ethics*, 16: 69.

19. Robbins, S. P., Coulter, M. (2012). *Management*, eleventh edition, Pearson Education Limited, Essex, England.

20. Sasso, L., Stievano, A., González Jurado, M. și Rocco, G. (2008). *Code of Ethics and Conduct for European Nursing*, *Nursing Ethics*, 15: 821.

21. Shive, S. E., Marks, R. (2008). Health Educators' Perceptions of Ethics in Professional Preparation and Practice, *Health Promotion Practice*, 9: 228.

22. Stevens, B. (2008), Corporate Ethical Codes: Effective Instruments For Influencing Behaviour, *Journal of Business Ethics*, vol. 78, no. 4, Springer.

23. Thompson, F. E. (2002). Moving from Codes of Ethics to Ethical Relationships for Midwifery Practice, *Nursing Ethics*, 9: 522.

24. Weinstein, M., Nesbitt, J. (2007). Ethics in Health Care: Implications for Education and Practice, *Home Health Care Management Practice*, 19: 112.

THE SEEN AND UNSEEN FACE OF ETHICAL CODES WITHIN THE HEALTH CARE SYSTEM

Daniela Tatiana Agheorghiesei
(Corodeanu)^[1]

Abstract

Our article makes a short review of several opinions and studies that exist within the specialized literature concerned with the role and the application of the code of ethics and professional conduct from the health care system. The theoretical process implied a necessary terminological clarification.

Although we can see there are numerous professional codes that govern the activity of the health care system, both at national and supranational level, there are studies that highlight that these never reach their objective. At the same time, the article wishes to bring into the attention the fact that these ethical codes shall never have the desired efficiency if they are not accompanied by codes of conduct at the level of the organization, in their turn integrated in the ethics management programs within the organization.

Key words: *health care, codes of professional ethics, codes of conduct*

1. The code of ethics, an useful tool for confronting the crisis of ethical behavior

During the last period of time, both individuals and organizations are facing the effects of the economical crisis. In order to understand this phenomenon it is necessary to analyze the way in which both individuals and organizations take decisions from the ethical point of view (Ferrell, Fraedrich, and Ferrell, 2012, pp. ii, xii). In other words, the economical crisis can have its roots also in a crisis of the ethical

^[1] Post Ph D student, Centre of Ethics and Health Policies, University of Medicine and Pharmacy "Gr. T. Popa", Iași and conf.dr., Faculty of Economics and Business Management, University Alexandru Ioan Cuza, B-dul Carol I, nr. 22, Iași, tel. 0040 232 201445, e-mail: dtc@uaic.ro, d_corodeanu@yahoo.com

behavior. In normal situations and also in crisis situations, the codes of ethics and behavior can be tools used to prescribe and monitor the ethic behavior, both at the level of a profession (formulated and enacted by the regulation organisms), and at the level of the organization (set through organizational policies by managers). The codes become increasingly popular at global level. Studies show that over 90% of the big companies with more than 10.000 employees, and also small companies have an ethical code (Robbins&Coulter, 2012, p. 164).

2. How did ethical codes appear

According to the anthology on the theme of ethical codes made by Gael M. McDonald (2009, p. 344), their history finds its roots in the years 1900 in the USA, in the field of corporations, but their force started to be clear 50 years later, when the anti-trust legislation appeared.

Stevens (2008, p. 61) however mentions that their occurrence took place in the years 1900, in the USA, under the form of "creeds" or "credos" (moral beliefs, that are also today in some companies). In the opinion of the above mentioned author, ethical codes from that period had a content strongly focused on the law. Despite all these, despite all opinions regarding their beneficial role, the ethical codes did not appear necessarily because of an innovating spirit, orientated to bring change at the level of some professions, industries or organizations, but because of the great economical and political large scandals of that time, that concerned the public opinion and weakened trust in the involved institutions and in the capacity of the ruling government to avoid or timely and efficiently manage these sort of cases.

3. The multifaceted ethical codes. Some clarifications in terminology

The term ethical code is many times an umbrella term and is multifaceted. In the specialized literature we meet terms with a close or overlapping meaning such as: code of values, value statement, moral belief, professional code, code of conduct, ethical rules, code of beha-

vior, code of ethical behavior, code of good practices, code of honor, rules of behavior, etc.

Between all these terms there are however differences of sufficient importance to identify each of one separately, concerning the regarded role, the elements on which they focus and the message sent, the palette of the player to which is addressed, the phrasing of the content, the degree of detail, the language and the terminology used, the reasons offered, the regarded consequences. The name suggests both the objective and the force of the code.

For example, the code of conducts comprises the principles and the standards of behavior specific for a profession (it addresses to the member of that profession). This could be the equivalent with the code of ethics (in Anglo-Saxon literature), with the code of professional ethics, with the code of practice, with the code of professional conduct, with the code of the ethical professional conduct, a concept we shall approach more hereinafter. Croteau and Riopel (2008, p. 118) define the code of conduct as being “the rules of profession conduct that govern the exertion of a profession, or a function that refers to the duties and the obligations and the responsibilities to which the people that exert that profession are subjected to”.

A code of values means in essence a statement that comprises the ideals, values and principles that the organization undertakes in the relation with its stakeholders and in the performed strategies (it addresses much more to the large public and does not have a coercive force given the declarative and aspirational statement).

The organizational code of ethics delimits what is accepted and what is not accepted in the organization, but makes reference to the phase in which the organization is and to the one that is desired to be reached regarding its ethics. It represents a formal statement of the values of the organization, and of the ethical rules that are addressed to the employees in order to be complied with. (Robbins and Coulter, 2012, p. 164). It addresses both to the member of the organization and to the external stakeholders.

The code of ethical conduct is much closer to a set of regulation norms, it lays down in a written form the concrete standards of ethical behavior (the expectations) that must be complied with in the everyday

activity by the entire personnel, although it has mostly an internal character and has a punitive force in case its standards are breached (Agheorghiesei (Corodeanu), 2012). It clarifies the mission and the values and the organizational principles. It is a reference element for its users, helping them make everyday decisions (<http://www.ethics.org>). What makes the essential difference between the two types of codes is the exercise of control. The ethical code is based on self-awareness and self-control and the code of conduct is based on imposed control (Langdon, 1997, p. 3).

However, the frontiers of terminology are not always very clearly confined. Therefore, we can find in specialized literature the name code of ethics and code of conduct both at the level of profession/industry (professional codes), and at the level of organization (organizational codes, specific for each entity).

4. Codes of ethics and conduct in the field of health

In the specialized literature regarding health care, many authors link the term code of ethics strictly to the code addressed to the members of a profession, meaning the code of professional ethics, which is resulted from the given definitions: “descriptive document which guides the practitioners in taking the everyday decisions in their specific field of activity” (Bull, Riggs and Nchogu 2012); “a coherent ensemble of ethical principles and rules with reference to the objective and the values of a profession, the necessary attitude and conduct, with the purpose to support and assess the actions of the professionals” (van der Arend and Gastmans , quoted by Heymans, der Arend and Gastmans, 2007); “a code of the ethical and practical principles and norms regarding all that must be done or avoided in the practice of a profession in the relation with the colleagues, patients, clients and other persons” (definition the n given by Council for Public Health and Health Care, quoted in Heymans, der Arend and Gastmans, 2007); “develops the main purposes, values and obligations of a profession” (America Nurses Association, 2005, p. 9).

Thomson (2002) refers to the code of ethics as being “one of the criteria that makes a practice be a profession”. Also, Sasso ş.a. (2008) mentions that the code of ethics and conduct defines “the availability of the members of a profession to comply with the ethical and professional standards”.

Shive and Marks (2008) consider the professional code of ethics to be part of a long tradition, with the function to “improve the professional state and to promote medical practice”.

The professional code of ethics are adopted at national level, defined by the different categories of professionals with roles and responsibilities to form, educate, promote and ensure medical assistance and care, under the authority of the associations that represent them and of the regulatory organisms.

Globalization, but especially the increase of the mobility of these categories of professionals and patients in all the world, and also the strong development of technology that generated new solutions in the medical care system but which require an uniform approach, have imposed the enacting of common international codes of profession, in order to guarantee the compliance at the same level with some ethical standards of medical practice. These codes do not come only for the benefit of the patients, but also for the professionals themselves, because they show them which are the professional values that must be undertaken and promoted in their activity, and also how they should behave considering these values (Aitamaa, Leino-Kilpi, Puukka and Suhonen, 2010). The ethical codes and the codes of conduct are enacted also at the level of industry, whose necessity is felt especially when there are more players involved that can have different values and attitudes regarding the implementation of ethical conduct in their activity, which can generate disparities and ethical dilemmas.

5. Codes of ethics and professional conducts

Numerous authors have carried out researches and studies, from different perspectives, on the subject of professional ethical codes applied in the field of health. Shive and Marks (2008) bring into attention the perception of several categories of persons involved in the

education and health (educators, managers of health programs, directors of research projects and programs, educators from universities and medical schools) with regards to the necessity to have a greater awareness concerning the role and the applicability of the codes for the professions that have a role in the insurance of health education, such as the Code of Ethics for the Health Education Profession. Of the 317 participants to the study, 30% have stated that they have observed violations of the code from the part of health educators. The increase in the circulation of the ethical codes through newsletters is one of the ways most indicated by respondents for creating a greater awareness of ethics in the practice of the health educator profession. Therefore the code becomes a promoter of professional ethics.

The research based on questionnaire carried out by Aitamaa, Leino-Kilpi, Puukka and Riitta Suhonen(2010), where there were 205 participants of the managers that coordinate medical nurses in Finland, proves the importance of professional ethical codes in the activity of these managers and in resolving the dilemmas that they face. In this way, the results of the research emphasize that the decisions to use these ethical codes are influenced by the managerial level, by the type of assistance and by the participation of managers in the ethical courses. The middle managers and the strategic managers use the ethical codes to resolve the issues regarding allocation of resources, in the career and the assignment of the care personnel, in the selection of personnel and in settling conflicts between professional values with regards to giving medical care and the organizational values. The managers that attended the training programs on ethical issues use the code of ethics mainly to approach the matters linked to the incompetence of medical nurses, the career and their appointment and the settlement between professional and organizational values. In the primary medical assistance the ethical codes especially guide the development of health care.

Bull, Riggs and Nchogu (2012) signal that, unlike other professions, the specialists involved in the promotion of health (practitioners, researchers, political decision factors), do not have a code of ethics to guide them. According to the above mentioned authors, the sector of health promotion is complex and implies a strong consideration on the

values of the different cultures, and on what means good and bad in the practices of health promotion. They make references to the suggestion of Sindall (2002) to formulate a global code of ethics, and International Union for Health Promotion and Education (IUHPE) would be the institution most capable to handle the development of this code.

The authors made a study on this matter, where 236 respondents participated in order to see what is the opinion of the members of this institution regarding the necessity and the phrasing of a global ethical code for the specialists involved in health promotion, and they have noticed that 83% of these believe it is necessary.

Heymans, van der Arend and Gastmans (2012) were also interested in the way in which the role and the functioning of the ethical code were perceived by its receivers. For this purpose they have carried out a study with focus-groups, where 38 nurses from Holland participated, a study that emphasized the fact that they appreciate the necessity of the ethical code, but they are not familiar enough with the existence and the functioning of the existent one at the level of the medical nurse professional association from their country. Many of the participants in the focus-group did not manage to give information on the content, values and principles comprised in the code and most of them did not apply it in practice. As a consequence, the objective of the ethical code was not reached. Between the reasons brought by the nurses that participated in the study, there is the fact that there are problems to disseminate the code and to put it into practice. At the same time they have complained about the overgrown number of codes that are regulating their profession (in Holland there are around nine). With regards to the existence of a European code of ethics, uniform for all the professional categories involved in health care, only one small group of nurses would agree with that, while the others believe it is necessary to have a code of ethics adapted to the culture and to the disciplinary measure of each country.

But, the profession of medical nurse is the first profession of the European health care that has had since 2007 the initiative to implement an European common code , "Code of Ethics and Conduct for European Nursing", developed by the European Federation of Nursing Regulators (FEPI). The code has 13 fundamental principles, based at

bottom on the rights (and expectations) of the patients (FEPI, 2012): quality and excellence; continuous professional development; compliance with the European code of ethics and conduct, honesty and integrity; relationships with the others; information; informed consent; keeping confidentiality; conflicts with the moral and ethical beliefs; delegation towards the support personnel; and their supervision; ensuring professional civilian accountability.

This code comes to support the promotion of the safety of all European citizens (Sasso, et.all. 2008), but aims to be mainly a reference strategy document, that guides the regulatory organisms for the activity of medical nurses of each country on the principles that must be considered when they formulate their own code of ethics and conduct. As a consequence, the recommendation is that medical nurses should abide first of all the code of ethics and conduct from their own country. Another aim is to show to the patients and to the medical nurses which are the standards of ethical conduct expected from the practice of all European medical nurses.

Also in this area we find the proto-code of ethics and conduct for European medical chief-nurses (Petrangeli, ș.a., 2012). The code has two parts. The first part of the code refers to the basic fundamentals of ethics, the expectations that the chief-nurses must meet from the ethical point of view: to place at the core of their actions the rights of the individual, to embrace and promote ethical and professional values, to act with integrity, politeness, honesty, trust and mutual respect, to deal with the challenges of any sort of discrimination, to contribute in the developing and implementation of the policies that ensure the observance of the patients rights, the dignity and the safety of care, to respect the confidentiality of the information, to ensure that the individuals benefit from clear and complete information that meet the needs, to undertake responsibility in the relation with the personnel and the large public for the initiatives and resources that they manage and to create organizational conditions to practice professional values and to strengthen the identity of their profession. The second part refers to the principles of professional practice, such as: developing and maintain professional competences, ensuring an organizational environment that promotes excellence in care, developing a culture of safety,

supporting the personnel to participate in the formulation of policies and to become members of associations, continuous learning, and multi-sectorial activity.

Henry Ko (2012) refers to the codes of conduct for the self-regulation at the level of therapy industry for health care (which includes pharmaceutical services, medical equipments, complementary and alternative medicine and other medical services) from

Australia. These have the role to help ensure a positive public image within the respective industry that is based on trust, responsibility and transparency. Although the ethical codes of this industry, created by some professional associations, are considered to be rigorous and efficiently managed in order to ensure a high degree of compliance in most aspects, a series of challenges occur: the difficulty of small companies to face the requirements regarding the quality level of conformity because they have a limited capacity to exert the functions of regulation, marketing and medical information; the balance of cost-benefit for becoming members of these codes (difficult to quantify in the annual reports of companies), but also changes in the requirements and expectations of the health care professionals, in the practices of marketing and technology based practices, and also “the need of relevant and timely government”.

In the USA, the managers of the health care system have available for guidance the Ethical Code of the American College of Healthcare Executives (Morrison, 2011, pp. 297-298). This code is a mechanism through which managers have the possibility to know the standards and the practices of their profession. It is structured in eight parts that refer to the responsibilities and the conducts of executives towards the needs of the profession they exert (to act honorably, to not abuse the power and the knowledge they have for their own financial interests and to not disclose confidential information); of the patients (to protect the rights, to settle the conflicts of values between the patient and the employees, to ensure the quality of the care environment); of the organization (honest communication, introduction of an ethical code, ensure resources for the cases when employees deal with ethical matters; of the employee (create an environment where ethical norms prevail, that doesn't allow harassments, and where is safe to render

valuable the talents for serving the care for patients); of the community (offers information that makes it easy for the community to make informed decisions, evaluates the health needs of the population and ensures the necessary services, maintains a strong financial situation, defends the actions to improve the health of the community).

Goyal (2005, p. 83) makes a connection between the presence of ethical code for hospitals and the ethical codes of doctors, which is originated in the Hippocrates oath, to offer care to those sick and injured. Goyal believes that the medical code of ethics is “the fundamental law for the hospital”, “The Light House”, addressing everyone (from agents/investors, to managers, medical personnel administrative personnel and other categories of staff), to those who have responsibilities to offer medical care to the sick and injured, to make the greatest effort to offer these care services in the best possible way, with a minimum delay, and a maximum ability, efficiency and personal consideration. Besides that, this code sets out to offer scientific knowledge to the personnel, to prevent diseases, to promote health and research progress, to ensure the confidentiality of the information belonging to the patient (personal information or information on the treatment), and to not expose them unless necessary from a medical point of view. Also, it provides to give consideration to the visitors, to not request compensations or rewards from any patient (idem, 2005, pp. 83-84).

6. Instead of conclusions. The balance between essence and process

All the mentioned researches show the high consideration given to the professional ethic codes and to their roles of defining the moral framework for the practice of profession. Nevertheless, the codes remain many times in the phase of recommendation, they become “visible” especially in critical conditions, where it is noticed that some moral principles were violated by the professionals to whom they address to and appeals to the moral “authority” of these codes, trying to find a verdict.

As a consequence, complying with them remains many times at the latitude of the “moral conscience” of the professionals, being difficult to monitor the constancy and the consistence of moral behavior in the daily activity. Many times, there is a gap between the ethical knowledge (“general and sometimes abstract”) accumulated by the practitioners at ethical trainings and the attempts “sometimes isolated” of the individual to apply these knowledge in his activity (Alderson, Farsides and Williams, 2002). Much of this knowledge can found “ordered” as ethical codes, equally abstract and vague, which decreases a great deal their potential impact on how the system of values is formed and their substantiation by promoting an ethical conduct from the part of the professionals in question.

Strengthening the force and the applicability of certain values, principles and ethical norms at the level of the profession require enacting some codes of ethics (conduct) at the level of the organization, that make the conduct standards explicit and concrete, and that include the disciplinary measures in case the standards are violated. Regardless if it is about the public or private sector, the ethical codes must be a prerogative of the management, an important part of the concerns and formal programs for ensuring an ethical conduct within organizations.

But we must not forget that also in the case of ethical codes enacted in organizations there is a risk of having mixed results, because they can be violated from various reasons. A study published by the Ethics Resource Center, mentioned by Weinstein and Nesbitt (2007), shows that among the reasons specified by the employees for the violation of ethical code there are: having the own interest in mind, discontent of the employees regarding the work place or the level of salaries, having the interest of the organization (to the detriment of ethics) or even ignorance.

The ethical code must be “placed on healthy ground”, supported by an ethical culture within the organization. Besides having codes, it is necessary to adopt and communicate the ethical policies depending on the possible ethical dilemmas specific to the organization and to the context where these act; powerful support and monitor mechanisms (the existence of an ethics counselor/officer, ethical committees and councils, ethical guidelines, ethical audit/monitor programmes applied

properly); authentic leadership from the managers side – who should be the “living image” of the ethical code compliance; solid and applicable policies to reward the ethical conduct, but also to sanction the violation of the ethical standards included in the code.

Only in this way, the codes truly comply with the status of useful and credible methods and tools, through which the managers declare to the internal and external stakeholders the promises and the commitment for a moral management and become the dialogue form with these in order to ensure a quality relationship, based on ethics.

With the aid of ethical codes we can bind, institutionalize and promote standards of high professional conduct in the activities within the organization. A climate of ethics can be supported. The members of the organization are offered a guide/recipe regarding what is acceptable /unacceptable from the ethical point of view in relation with the respective organization, a reference standard for measuring their ethical conduct, but also learning opportunities regarding the identification and the settlement of ethical dilemmas.

Borrowing the vision of Franck regarding the building of ethics (2004, quoted by Franklin, ș.a., 2012), who makes the difference between ethics – “as substance” (“a specialty made by certain people, and that remains with them), and ethics “as process” (that involves a continuous negotiation and being open for ethics in the decision making process), we can say that the implementation of some code of conducts in organizations, alongside with the ethical codes existent at the level of profession, equilibrates or ensures the balance between self-control (the moral conscious of the individual) and the control from the organization side.

All these build the trust of the patients, but also of the personnel itself and of the authorities, and of the community in general, the foundation for obtaining the necessary support for the operation and the future of any organization that is part of the health system.

Acknowledgements

This paper was carried out within the project "Post-doctoral studies in the field of health policies ethics" co-financed by the European Social Fund through the Sectorial Operational Programme Development of Human Resources 2007-2013 and implement by the University of Medicine and Pharmacy "Gr.T. Popa" Iași part of contract number POSDRU/89/1.5/S/61879.

References

1. Agheorghiesei Corodeanu, D. T. (2012). *Etică în administrația publică. O abordare managerială*, Editura Accent, Cluj Napoca (în curs de apariție).
2. Aitamaa, E., Leino-Kilpi, H., Puukka, P., Suhonen, R. (2010). Ethical problems in nursing management: The role of codes of ethics, *Nursing Ethics* 2010 17: 469.
3. Alderson, P., Farsides, B. și Williams, C. (2002). Examining Ethics in Practice: health service professionals' evaluations of in-hospital ethics seminars, *Nursing Ethics*, 9: 508.
4. American Nurses Association (2005). Code of ethics for nurses with interpretive statements., Silver Spring, MD: Nursesbooks.org/American Nurses Association.
5. Bull, T., Riggs, E. și Goyal, S.R.C. (2005). *Hospital Administration And Human Resource Management* 4Th Ed., Asoke K. Gosh Prentice-Hall of India Private Limited, New Dehli.
6. Croteau, C., Riopel, D. și Office québécois de la langue française (2008). *Dictionnaire illustré des activités de l'entreprise, français-anglais: industrie, techniques et gestion*, Presses internationales polytechnique, Montréal.
7. ERC Ethics Resource Center (2009). Why have a code of conduct <http://www.ethics.org/resource/why-have-code-conduct>, accesat 15 septembrie 2012.

8. FEPI, Code of Ethics and Conduct for European Nursing, http://www.fepi.org/userfiles/file/FEPI_Code_of_Ethics_and_Conducts_170908.pdf , accesat 15 septembrie 2012.

9. Ferrell, O. C., Fraedrich, John și Ferrell, Linda (2012). *Business Ethics Ethical Decision Making & Cases*, South-Western Publishing, SUA.

10. Franklin, P., Rowland, E., Fox, R. și Nicolson, P. (2012). Research Ethics in Accessing Hospital Staff and Securing Informed Consent, *Qualitative Health Research*, 22: 1727

11. Gael M. McDonald (2009). An anthology of codes of ethics, *European Business Review*.

12. Heymans, R., van der Arend, A., Gastmans, C. (2007). Dutch Nurses' Views on Codes of Ethics, *Nursing Ethics*, 14: 156.

13. Ko, H. (2012). Self-regulated healthcare therapy industry codes of conduct – tackling current and emerging issues for maintaining good governance in Australia, *Journal of Medical Marketing: Device, Diagnostic and Pharmaceutical Marketing*, 12: 188.

14. Langdon, B. (1997). Corporate ethics are now a mainstream management issue, *CMA Magazine*, vol. 76, no. 6, p.3.

15. Mauro Petrangeli, Verena Tschudin, Alessandro Stievano, Maria Grazia De Marinis, Denise Kelly, Jacqueline Filkins, Iris Meyenburg-Altward (2012). A proto-code of ethics and conduct for European nurse directors, *Nursing Ethics*, 19: 279.

16. Morrison, E. E. (2011). *Ethics in health administration: a practical approach for decision makers*, Sudbury, Mass.: Jones and Bartlett Publishers.

17. N. Nchogu (2012). Does health promotion need a Code of Ethics? Results from an IUHPE mixed method survey, *Global Health Promotion*, 19: 8.

18. Numminen, O., van der Arend, A., și Leino-Kilpi, H. (2009). Nurse Educators' and Nursing Students' Perspectives On Teaching Codes of Ethics, *Nursing Ethics*, 16: 69.

19. Robbins, S. P., Coulter, M. (2012). *Management*, eleventh edition, Pearson Education Limited, Essex, England.

- 20.** Sasso, L., Stievano, A., González Jurado, M. și Rocco, G. (2008). *Code of Ethics and Conduct for European Nursing*, *Nursing Ethics*, 15: 821.
- 21.** Shive, S. E., Marks, R. (2008). Health Educators' Perceptions of Ethics in Professional Preparation and Practice, *Health Promotion Practice*, 9: 228.
- 22.** Stevens, B. (2008), Corporate Ethical Codes: Effective Instruments For Influencing Behaviour, *Journal of Business Ethics*, vol. 78, no. 4, Springer.
- 23.** Thompson, F. E. (2002). Moving from Codes of Ethics to Ethical Relationships for Midwifery Practice, *Nursing Ethics*, 9: 522.
- 24.** Weinstein, M., Nesbitt, J. (2007). Ethics in Health Care: Implications for Education and Practice, *Home Health Care Management Practice*, 19: 112.

FAMILIA ÎN ÎNVĂȚĂTURĂ SOCIALĂ A PAPEI LEON AL XIII-LEA

Nadia-Elena Văcaru^[1]

Rezumat

Fără a ignora aportul școlilor de sociologie, precum și cel al institutelor de științe experimentale, studii ce au influențat, prin teoria lor, acțiunea guvernelor în ceea ce privește familia, se remarcă, în mod constant, implicarea Bisericii, mereu atentă la aspecte de importanță vitală pentru oameni, implicare exprimată de pontifi sub forma alocuțiunilor, a enciclicelor și a radio-mesajelor. Articolul relevă interesul față de instituția familiei exprimat în învățătura socială a Papei Leon al XIII-lea, primul Pontif modern care s-a pronunțat în mod ferm și radical ca apărător al familiei și al căsătoriei creștine, conștientizând noile progrese epocale care duceau spre secarea principalei rădăcini religioase a acestora. Referitor la căsătorie, papa Leon nu a încetat niciodată să lupte pentru absoluta demnitate sacramentală, care trebuia să rămână în unica competență a Bisericii.

Cuvinte cheie: *doctrină socială, persoana umană, sacrament, demnitate, indisolubilitate.*

Încă de la nașterea sa, Biserica a intervenit în mod concret în diferite situații și contexte socio-economice ale vieții oamenilor^[2]. De-a lungul secolelor, se poate observa cum această intervenție a avut un caracter continuu, dezvoltându-se și asumându-și forme diverse. În consecință, Învățătura socială a Bisericii asupra familiei este caracterizată de o accentuată dimensiune istorică, impusă de diversitatea momentelor în care au fost elaborate documentele respective precum și de natura însăși a Magisteriului social. Fiind vorba despre un ansamblu teoretico-practic, rod al unei dialectici între Evanghelie și viață, principii permanente și momente istorice, teorie și practică, această Doctrină socială

^[1] Asist. cercet. dr., Departamentul de Cercetare al Facultății de Teologie Romano-Catolică, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Str. Al. Lăpușneanu nr. 14, tel. +40 23201739, e-mail: nadiavacaru@yahoo.fr.

^[2] Cf. Frosini G., *Il pensiero sociale dei Padri*, Queriniana, Brescia, 1996.

a Bisericii nu se încheie într-o construcție rigidă și definitivă de cunoștințe, dar dă dovadă de o dezvoltare istorică, prin intermediul compa-rațiilor cu schimbarea instituțiilor, a ideologiilor, a mișcărilor culturale, a ideilor religioase, precum și cu viziunile asupra grupului social și a instituției familiale^[1].

Ultimele secole ale învățăturilor Bisericii stau sub semnul unei adevărate dezvoltări, influențate și de afirmarea unei noi culturi, sub impactul a două ample și complexe fenomene: civilizația industrială (mai ales în aspectele socio-economice), precum și Revoluția franceză și socialism (din perspectivă ideologică). Astfel, procesul de industrializare, care a avut originile în țările protestante din nordul Europei și în America de Nord, și care s-a difuzat ulterior în toate țările catolice din Europa, pune Biserica în fața a două fenomene: încălcarea drepturilor persoanei umane (prin exploatarea excesivă a muncitorilor) și mișcarea ideologică profund anti-religioasă reprezentată de socialism.

Această nouă cultură, revoluționând viziunea asupra lumii și a vieții, influențează și valorile tradiționale ale căsătoriei și familiei. În abordarea acestor aspecte, se remarcă o tot mai accentuată contestare laicizată, care favorizează căsătoria civilă, refuzul indisolubilității căsătoriei, legalizarea divorțului, negarea competențelor Bisericii în domeniul matrimonial, revoluția demografică, controlul artificial al nașterilor, legalizarea avortului, libertinajul sexual.

În contextul schimbărilor politice care au marcat secolul al XIX-lea, Biserica a fost degrevată de *puterea temporală*, astfel încât acum avea libertatea de a interveni în problemele socio-economico-politice ale lumii, fără ca intervenția ei să fie înțeleasă ca fiind din partea unui stat ce se pronunță în favoarea propriilor interese. În consecință, în ultimii ani ai lungului pontificat al papei Pius al IX-lea (1846-1878), Biserica putea interveni în chestiunile sociale prin autoritatea conferită de *forța morală*.

Învățătura socială a Bisericii are o orientare profundă către acțiune socială. Această acțiune nu se realizează prin intermediul considerațiilor filosofice și etice, însă printr-un discernământ evanghelic al realității: această metodă trebuie exercitată în mod comunitar, de către

[1] Cf. Tosso M., *Famiglia, Lavoro e Società*, Las, Roma, 1994, p. 27.

toate componentele Bisericii^[1]. Având o conștiință puternică asupra „valorilor în discuție, valori fundamentale precum cele care privesc persoana, viața, familia, munca și dreptatea socială, Biserica se simte nu numai îndreptățită să intervină, dar chiar îndatorată să-și exprime propria judecată, luând asupra sa greutățile familiilor și ale muncitorilor și oferind, dacă este necesar, orientări”^[2].

În învățătura socială a Bisericii există un corpus considerabil de abordări teoretico-practice despre familie, deși pontifii nu s-au preocupat de a oferi lucrări sistematice și cuprinzătoare (din perspective etice, politice și culturale), ci mai mult principii de reflectare, criterii de judecată și directive de acțiune, dar și orientări socio-pastorale (chiar dacă nu întotdeauna bine structurate din punct de vedere tematic). Astfel, în învățăturile lor despre familie, suveranii pontifi s-au străduit să ofere numeroase orientări socio-pastorale, chiar dacă nu întotdeauna au fost tematizate. Cu toate acestea, până la Conciliul Vatican II, nu se poate distinge un *proiect pastoral asupra familiilor*^[3] în sens concret, așa cum poate fi remarcat în documentele papei Ioan Paul al II-lea.

Din învățăturile sociale ale Bisericii asupra realităților familiei se poate observa continuitatea-discontinuitatea istorică a finalităților căsătoriei, a terminologiei, a conceptelor de procreare, sexualitate, precum și perspectiva asupra familiei ca instituție, asupra condiției femeii, a raporturilor dintre părinți și copii. În documentele pontificale se observă o legătură strânsă între viața familială și muncă: inter-relaționarea lor, fondată pe aspirația omului către o împlinire onestă din punct de vedere material și moral, constituie secretul dezvoltării națiunilor, al progresului acestora: „*Munca este fundamentul pe care se formează viața familială, care este un drept natural și o vocație a omului. Aceste două cercuri de valori – unul comun muncii, celălalt consecvent caracterului familial al vieții umane – trebuie să se unească în mod corect, și să*

[1] Cf. Toso M., *op.cit.*, p. 139.

[2] Anfossi G., *Famiglia e Lavoro, Un crocevia*, (lucrare colectivă, ediție îngrijită de PIEM-ME), Casale Monferrato, Alessandria, 1995, p. 17.

[3] Prin proiect pastoral se înțelege un demers constituit din două etape: premise (unde sunt precizate ideile de referință, precum și viziunea antropologică și teologică) și propunerea de intervenție (concretizare a premiselor) (cf. Anfossi G., *op.cit.*, pp. 14-15).

se întrepătrundă corect”^[1]. De asemenea: „...trebuie să amintim și să afirmăm că familia constituie unul dintre cele mai importante puncte de referință, în funcție de care trebuie să se formeze ordinea socio-etică a muncii umane”^[2].

Sfânta Scriptură se deschide cu episodul creării bărbatului și femeii după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (*Gen 1,26-27*) și se încheie cu viziunea nunții Mielului (*Ap 19,7,9*). În întreaga Sfântă Scriptură se vorbește despre căsătorie și despre misterul ei, despre întemeierea ei, originea, sensul și scopul pe care i le-a dat Dumnezeu, despre diferitele realizări, dar și despre greutățile ei, izvorâte din păcat, precum și despre reînnoirea ei în Domnul (*1 Cor 7,39*). În viziune biblică, relațiile de familie se bazează pe ceea ce Biblia afirmă despre Dumnezeu ca părinte în relația Lui cu copiii lui Israel și despre Cristos ca mire în relația Lui cu Biserica, mireasa Sa. Versetele-cheie extrase în mod tipic din diferite pasaje biblice al căror subiect este familia (inclusiv relațiile domestice) sunt: Efeseni 5:21-6:9^[3]; Coloseni 3:18 -4:1; 1 Timotei 2:8-

[1] “Il lavoro è il fondamento su cui si forma la vita familiare, la quale è un diritto naturale ed una vocazione dell'uomo. Questi due cerchi di valori – uno congiunto al lavoro, l'altro conseguente al carattere familiare della vita umana – devono unirsi tra se correttamente, e correttamente permearsi”, în Giovanni Paolo II, *Laborem exercens*, 1981, 10a.

[2] „... si deve ricordare ed affermare che la famiglia costituisce uno dei più importanti termini di riferimento, secondo i quali deve essere formato l'ordine socio-etico del lavoro umano”, în Giovanni Paolo II, *Laborem exercens*, 1981, 10a.

[3] „Supuneți-vă unii altora în frica lui Cristos. Nevestelor, fiți supuse bărbatilor voștri ca Domnului; căci bărbatul este capul nevestei, după cum și Cristos este capul Bisericii, El, Mântuitorul trupului. Și după cum Biserica este supusă lui Cristos, tot așa și nevestele să fie supuse bărbatilor lor în toate lucrurile. Bărbatilor, iubiți-vă nevestele cum a iubit și Cristos Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, după ce a curățit-o prin botezul cu apă prin Cuvânt, ca să înfățișeze înaintea Lui această Biserică, slăvită, fără pată, fără zbârcitură sau altceva de felul acesta, ci sfântă și fără prihană. Tot așa trebuie să-și iubească și bărbatii nevestele, ca pe trupurile lor. Cine își iubește nevasta, se iubește pe sine însuși. Căci nimeni nu și-a urât vreodată trupul lui, ci îl hrănește, îl îngrijește cu drag, ca și Cristos Biserica; pentru că noi suntem mădulele ale trupului Lui, carne din carnea Lui și os din oasele Lui. De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa, și se va lipi de nevasta sa, și cei doi vor fi un singur trup. Taina aceasta este mare – (vorbesc despre Cristos și despre Biserică) – Încolo fiecare dintre voi să-și iubească nevasta ca pe sine; și nevasta să se teamă de bărbat. Copii, ascultați în Domnul de părinții voștri, căci este drept. „Să cinstești pe tatăl tău și pe mama ta” – este cea dintâi poruncă însoțită de o făgăduință – “ca să fii fericit, și să trăiești multă vreme pe pământ”. Și voi, părinților, nu întârâtați la mânie pe copiii voștri, ci creșteți-i în mustrarea și învățătura Domnului. Robilor, ascultați de stăpânii voștri pământești, cu frică și cu tremur, în curăție de inimă, ca de Cristos. Slujiți-le nu numai când sunteți sub ochii lor, ca și cum ați vrea să plăceți oamenilor, ci ca niște robi ai lui Cristos, care din inimă fac voia lui Dumnezeu. Slujiți-le cu bucurie, ca Domnului, iar nu oamenilor, căci știți că fiecare, fie rob, fie slobod, va primi răsplată de la Domnul, după binele pe care-l va fi făcut. Și voi, stăpânilor, purtați-

15; 6:1-2; Tit 2:1-10; 1 Petru 2:18-3:7. Aceste pasaje indică preocuparea creștinilor din secolul I pentru ordine în cele trei relații domestice de bază: soț-soție, părinte-copil, stăpân-sclav. Aceste texte ale Sfintei Scripturi ar trebui însă interpretate luând în considerare contextul social, istoric și cultural în care au fost scrise. Deși motivul stabilirii unor reguli ferme pentru viața domestică este logic, aceste prevederi ale codului familial nu pot fi transformate în reguli atemporale, care pot fi transpuse de-a lungul timpului, fără a fi adaptate noilor contexte socio-culturale.

Relația dintre Dumnezeu și copiii lui Dumnezeu este un model eficient pentru elaborarea unei teologii a relațiilor de familie. Dacă acțiunile lui Dumnezeu față de Israel sunt luate ca model, exercitarea rolului de părinte se caracterizează prin atribute precum iubire, purtare de grijă, receptivitate, disciplinare, dăruire, respect, cunoaștere și iertare. Teologia actuală asupra relațiilor de familie pune accentul pe concepte ca *legământ*, *har*, *împuțernicire* și *intimitate*. Oamenii sunt ființe sociale și trăiesc în comunitate. Persoanele care trăiesc prin legământ experimentează atât lupta și conflictul, cât și armonia; în consecință, acestea trebuie să aibă disponibilitatea de a ierta și de a fi iertați de ceilalți, de a accepta legea de conviețuire sub forma tiparelor și a ordinii. Punctul de plecare al oricărei relații de familie este un angajament-legământ, care are în centrul lui iubirea necondiționată. Din stabilitatea și siguranța pe care o determină acest legământ se dezvoltă harul. În această atmosferă de har, membrii familiei au libertatea de a se împuțernici unul pe celălalt, de a-și acorda o încredere tot mai mare. Aceasta duce la existența unei intimități mai mari între membrii familiei.

Considerată ca structură fundamentală a societății, celula pe care se bazează viitorul omenirii, leagănul firesc al vieții și sanctuar al iubirii, familia, consfințită prin sacramentul Căsătoriei, reprezintă, în noua economie a mântuirii, școala credinței, începutul legăturii cu Dumnezeu, prima biserică, numită de Conciliul Vatican II "ecclesia domestica"^[1], unde începe, crește și se desăvârșește legătura omului cu Creatorul său. În zilele noastre, într-o lume de multe ori străină și chiar ostilă cre-

vă la fel cu ei; feriți-vă de amenințări ca unii care știți că Stăpânul lor și al vostru este în cer, și că înaintea Lui nu se are în vedere fața omului".

[1] Cf. *Lumen gentium* II, 11.

dinței, familiile creștine au un rol deosebit, fiind focare de credință vie. “Trăind într-o societate zdruncinată și dezmembrată de tensiuni și conflicte, din cauza ciocnirilor violente ale curenților individualiste și egoiste, fiii trebuie să se îmbogățescă nu numai în sensul adevăratei dreptăți, care singură conduce la respectarea demnității personale a fiecăruia, ci mai ales în iubirea adevărată, înțeleasă că grijă sinceră și slujire dezinteresată față de alții, în special față de cei săraci și lipsiți. Familia este prima și fundamentala școală a sociabilității, pentru că este comunitatea de iubire care știe să afle în dăruirea de sine legea care o conduce și o face să crească. Dăruirea de sine, care inspiră iubirea soților între ei, este modelul și norma dăruirii de sine care trebuie să se actualizeze între frați și surori, precum și între diferitele generații care sunt împreună în familie. Comuniunea și participarea la trăirea zilnică în casă, în clipe de bucurie și de dificultate reprezintă cea mai concretă și eficace pedagogie pentru înscrierea activă, responsabilă și fecundă a copiilor în orizontul larg al societății”^[1].

Pe fundamentul asemănării omului cu Dumnezeu „este întemeiată familia înțeleasă ca și comunitate de viață umană, ca și comunitate de persoane unite în dragoste (*communio personarum*)”^[2], ea fiind *Ecclesia domestica*^[3], locul primei școli de viață creștină și „o școală de dezvoltare umană”^[4] în cadrul căreia se primește prima vestire a credinței.

Conform învățăturilor sociale ale Bisericii, familia este chemată să practice respectul față de demnitatea oricărui individ și să ofere un serviciu dezinteresat aceluia care sunt mai nevoiași. Prin iubirea lor, prin dăruirea lor reciprocă, soții găsesc calea spre împlinirea lor umană, spre mântuire, spre desăvârșire, spre sfințenie, se îmbogățesc unul pe altul sufletește, se ajută și se încurajează reciproc, pentru a fi mai aproape de Dumnezeu, mai buni și mai plăcuți în ochii lui Dumnezeu^[5]. Din aceste cauze, Biserica nu va altera și nu va modifica niciodată învățătura proprie despre iubirea conjugală, despre sfințenia căsătoriei

[1] Cf. *Familiaris consortio*, 37.

[2] Giovanni Paolo II, Lettera alle famiglie *Gratissimum sane*, 1994, EV 14/284, Roma.

[3] Conciliul Vatican II a preluat și valorizat acest concept al tradiției patristice, termen utilizat inițial de către Sf. Ioan Crisostomul pentru a defini familia creștină.

[4] Cf. *Gaudium et spes*, 52.

[5] *Idem*, 48, 49.

și despre familie. Ea condamnă orice atentat cum ar fi poligamia sau divorțul, răni ce pot distruge unitatea căsătoriei.

Manifestarea inițială a interesului pentru instituția familiei se înscrie în Doctrina socială a Bisericii în timpul pontificatului papei Leon al XIII-lea. Învățătura acestui pontif exprimă contextul cultural al epocii, nivelul studiilor biblice, mentalitățile și obiceiurile acelor timpuri, precum și viziunea asupra raporturilor dintre Biserică și Stat^[1].

Papa Leon al XIII-lea a dedicat o mare atenție cunoașterii adevărului și promovării căsătoriei prin conținutul Enciclicelor *Inscrutabili Dei Consilio* (21 aprilie 1878) și *Quod apostolici muneris* (28 decembrie 1878). De altfel, Papa Pecci a fost primul Pontif modern care s-a pronunțat în mod ferm și radical ca apărător al familiei și al căsătoriei creștine, conștientizând noile progrese epocale care duceau spre seccarea principalei rădăcini religioase a acestora.

Referitor la căsătorie, papa Leon nu a încetat niciodată să lupte pentru absoluta demnitate sacramentală, care trebuia să rămână în unica competență a Bisericii și a nimănui altcuiva. Documentul leonian cel mai relevant în această privință, și apoi preluat de mulți dintre succesorii săi ca și punct de referință, este Enciclica *Arcanum Divinae Sapientiae* (făcută publică în data de 10 februarie 1880). Aceasta reprezintă prima Enciclică dedicată în totalitate căsătoriei creștine, document în care papa Leon a manifestat o apărare fermă a legământului matrimonial în importanța sa demnitate creștină, prin prezentarea valorilor esențiale ale familiei, analizate din perspectiva schimbărilor sociale.

În acest document pontifical se face referință clară la teoriile secularizante^[2] despre căsătorie și despre familie, enumerându-i pe cei care au asaltat „cu ostilitate deschisă căsătoria creștină: (...), mormonii,

[1] Cf. Toso M., *op.cit.*, pp. 71-78.

[2] În viziunea „socialismului utopic” familia era destinată să dispară. În viitoarea societate a muncii, bărbații și femeile vor fi absorbiți de munca în structurile productive, în contextul în care familia ar fi cedat în fața unităților productive și a societății (Cf. Engels F., *L'origine della famiglia, della proprietà e dello stato*, *op. cit.*, pp. 54-114). F. Engels și K. Marx, care își fondaseră teoria asupra familiei pe antropologia evoluționistă (în concepția căreia natura umană nu exista), prevedeau extincția familiei, alături de dispariția societății burgheze și a celei capitaliste.

simoniacii, falansterienii, comuniștii”^[1], și, ulterior, după ce a amintit despre „așa-zisele căsătorii civile”^[2], „naturaliștii”^[3] și „regaliștii”^[4].

Conform viziunii expuse în acest document pontifical, căsătoria are două finalități: unul altruist (*bonum prolis*), celălalt al binelui persoanelor (binele cuplului). La o atentă lectură a textului se observă ideea – niciodată expusă anterior – conform căreia familia este locul de sfințire pentru soți . Acest adevăr va constitui o semnificație amplu dezvoltată în documentele Conciliului Vatican II.

De asemenea, în această enciclică este afirmat principiul autorității soțului, definit ca fiind „*familiae princeps*”^[5]. Astfel, citând pasaje extrase din Scrisoarea către Efeseni (în special 5, 2-25), papa Leon al XIII-lea nu vorbește despre reciproca supunere între soți, ci numai despre supunerea soției față de soțul ei, iar „caritatea divină trebuie să fie o continuă moderatoare a datorilor lor”^[6]. Referitor la copii, papa Leon al XIII-lea a afirmat că aceștia „trebuie să se supună părinților și să le aducă cinste”^[7].

Împotriva celor care susțineau caracterul uman al instituției familiei, papa Leon al XIII-lea a promovat ideea unui dublu fundament: uman și divin^[8]. În *Arcanum Divinae Sapientiae* Sfântul Părinte a expus cu o extremă rigoare și în mod analitic originea adevărată și autentică a căsătoriei. Pornind de la *Geneză*, acesta a ajuns la următoarele concluzii: „acea uniune a femeii și a bărbatului, încă de atunci [adică de la *Geneză*] a arătat două proprietăți principale și foarte nobile, mai exact unitatea și perpetuitatea. Acest lucru îl vedem declarat și ratificat în mod solemn de Evanghelie cu autoritatea divină a lui Isus Cristos”. Din cuvintele lui Leon al XIII-lea se înțelege în mod incontestabil faptul conform căruia

[1] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 51.

[2] *Idem*, 52.

[3] *Idem*, 53. Pentru *naturaliști*, dependenți de cultura iluministă și raționalistă care utiliza un concept de „natură umană” eliberat de orice referire la supranatural, familia nu reprezenta o *realitate sacră*, ci era doar o *instituție de origine umană*, care depindea de *arbitrariul omului*, o *realitate artificială*, construită de voința umană.

[4] *Idem*, 55. Pentru *regaliști* (care erau susținători ai regelui mai mult decât ai Bisericii) se distingea *contractul matrimonial* (aflat în competența Statului) de *sacrament* (rezervat autorității Bisericii).

[5] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 50.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] *Idem*, 52.

căsătoria este o uniune indisolubilă, deoarece, odată ridicată de Cristos la demnitatea sacramentală, cum este cazul și al oricărui alt sacrament, facultățile umane nu pot stabili nici sfârșitul și nici desfacerea uniunii: „Isus Cristos a înnobilit prin prezența sa nunta din Cana Galileii, [și deci] a ridicat căsătoria la demnitatea de Sacrament, în același timp făcând astfel încât soții să obțină sfințenia chiar prin căsătorie. Prin aceasta, [Cristos] a perfecționat iubirea naturală și a strâns mai puternic prin legătura carității divine uniunea soțului cu soția, indivizibilă prin propria sa natură. În căsătoria creștină contractul nu poate fi separat de Sacrament; este deci clar că orice legământ drept între creștini este în sine și pentru sine Sacrament”.

Papa Leon al XIII-lea a scos în evidență faptul că o căsătorie, întrucât servește la conservarea societății umane, are implicații civile. Cu toate acestea, căsătoria este un sacrament, astfel încât este subiect al autorității Bisericii^[1]. O astfel de realitate făcea astfel încât căsătoria creștină (tocmai pentru că era înainte de orice alt lucru sacrament și apoi act civil) să fie un prerogativ absolut al Bisericii: „cu toate acestea, căsătoria arătându-se prin propria sa natură ca lucru în totalitate sfânt, este drept să fie reglementată și moderată nu prin puterea Principilor, ci de autoritatea divină a Bisericii, care are magisteriul lucrurilor sfinte”. Pentru apărarea acestui prerogativ de jurisdicție la care nu se putea renunța, Leon al XIII-lea a avut mult de luptat și multe de spus, în timpurile când începea să fie recunoscută pe cale legislativă căsătoria civilă (tendențe încurajate în special de spirite burgheze ale epocii), prin care Statul își atribuia în mod arbitrar facultatea de a decide soarta căsătoriei, cu tendința de descreștinare a acesteia.

Individualismul liberal și socialismul colectiv urmăreau o idee comună despre legalizarea divorțurilor, aspect direct legat de introducerea căsătoriei civile. În acest sens, enciclica *Arcanum Divinae Sapientiae* exprimă preocuparea pentru neajunsurile care derivă din divorț^[2]: „se diminuează bunăvoința reciprocă; se oferă dăunătoare imbolduri către infidelitate; se prejudiciază bunăstarea și educația fiilor; se dă ocazie pentru dizolvarea societății domestice; se răspândesc germenii discor-

[1] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 55.

[2] În Belgia, divorțul se practica încă din 1809.

diei între diverse familii; este diminuată și înjosită demnitatea femeilor care, după ce au servit pasiunii bărbaților, riscă să fie abandonate”^[1].

Referitor la tema gravă a sciziunii, care părea tot mai profundă, dintre căsătoria „religioasă” și cea „civilă”, este importantă și epistola leoniană *Il divisamento*, în care era revendicată cu litere clare prioritatea religioasă a căsătoriei, apreciind ca de neconceput o subordonare a efectelor religioase față de cele civile (după cum din păcate s-a întâmplat mai târziu). Papa Pecci, într-un mod destul de prevăzător, a separat cu privire la căsătorie sferile respective de competență ale Bisericii și ale Statului, fără însă a le face independente una față de cealaltă: primei trebuia să îi fie atribuit aspectul sacramental-religios, și celei de-a doua aspectul civil. A separa (dar nu a despărți) fără ambiguități cele două domenii era o premiză determinantă, deoarece, după cum considera papa Leon al XIII-lea, nu este dreptul niciunei părți să invadeze domeniile care nu îi aparțin: „nu este potrivit să declarăm ca puterea civilă să dispună și de efectele civile ale căsătoriei, ci să lase Bisericii ceea ce privește căsătoria în sine. În zadar ar fi însă o distincție între contract și Sacrament; astfel se face că, administrarea sacramentelor aparținând în mod exclusiv Bisericii, orice intruziune a autorității politice în contractul matrimonial, și nu doar în efectele acestuia, este o uzurpare profanatoare”^[2].

Mențiuni mai mult sau mai puțin incisive referitoare la acest subiect apar în multe alte texte. De exemplu, în Alocuțiunea *Sullo scorcio di quest'anno*, adresată de Papa Pecci preoților Diecezei din Roma pentru sanctificarea familiei, și unul dintre ultimele texte ale Pontificatului său, precum și în Epistola *Dum multa*, adresată Episcopilor din Ecuador împotriva difuziunii încheierii căsătoriei civile în defavoarea celei religioase: „în conformitate cu îndatorirea Noastră supremă care Ne face păstrători ai legii divine și ecleziastice, Ne ridicăm vocea și condamnăm în totalitate așa-numitele legi matrimoniale civile promulgate în Ecuador”^[3].

Enciclica *Rerum novarum* (datată în 15 mai 1891), despre condiția muncitorilor, a reprezentat începutul oficial al Doctrinei Sociale a

^[1] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 60.

^[2] Cf. *Il divisamento*, pp. 393-398.

^[3] Cf. *Sullo scorcio di quest'anno*, p. 104.

Bisericii, deoarece a pus pentru prima oară în lumină termenii fundamentali ai noii civilizații – societatea industrială, având în același timp meritul de a aduce în conștiința comunitară a Bisericii situația conflictuală a noului context social și încercarea de a oferi soluții eficiente în mod sistematic. Acest document pontifical reprezintă esența învățăturilor expuse în peste 50 de studii și cercetări ale școlii sociale creștine^[1], „sigiliul supremei autorități a unei doctrine dezvoltate în mod lent dar sigur, prin meritele studiului și activității unor înzestrați și entuziaști membri ai ierarhiei și laicismului catolic”^[2].

Enciclica *Rerum novarum* propune orientări practice pentru reforma organizării muncii, a raporturilor economice, a unei legislații sociale favorabile dezvoltării familiei. În acest context, papa Leon al XIII-lea a sugerat, în mod special, protecția muncii femeilor și a copiilor, două categorii sociale adesea suprasolicitate de sarcini inadecvate particularităților de sex și de vârstă^[3]. În cercurile catolice de studii sociale, munca femeilor în industrie reprezenta o temă importantă: în esență, acest aspect era contestat și se propunea cu insistență diminuarea lui. Cu privire la acest aspect, papa Leon afirma: “Anumite tipuri de muncă nu sunt adaptate femeilor, create prin natura lor pentru munci domestice, care protejează cu precădere onestitatea sexului slab, având o naturală corespondență cu educația copiilor și cu bunăstarea casei”^[4].

Tot în acest document, papa Leon a abordat și problematica „salariului just”^[5] și a „salariului familial”^[6]; deși nu într-o manieră la fel de explicită ca Papa Pius al XI-lea (în enciclica *Quadragesimo Anno*), papa Leon a afirmat că muncitorul trebuie „să primească un salariu suficient pentru a se întreține pe sine și familia sa”, în mod „sobru și onest”^[7]

^[1] Cf. Martina G., *La Chiesa nell'età del liberalismo*, vol. 4 (ediția a VI-a), Morcelliana, Brescia, 1987, pp. 20-61.

^[2] Cf. Antonazzi G., *L'Enciclica „Rerum novarum”, Testo autentico e redazioni preparatorie dai documenti originali*, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1957, p. 8.

^[3] Cf. *Rerum novarum*, 35. Programul de muncă, în acea perioadă, ajungea până la 14-17 ore zilnic; în aceste munci erau angajate fără discriminare femeii și chiar copii (uneori mai mici de 6 ani). Aceste condiții de viață au fost relatate de C. Dickens (1812-1870) în romanele sale celebre (cf. Martina G., *op. cit.*, pp. 20-21).

^[4] Cf. *Rerum novarum*, 35.

^[5] *Idem*, 17 și 36a.

^[6] *Idem*, 38.

^[7] *Idem*, 37.

(prin termenul de „suficient” făcându-se referire la un nivel superior simplei supraviețuiri). Acest aspect a declanșat numeroase polemici, confirmând conștientizarea de către societate a raportului complex (și dificil din punct de vedere pragmatic) dintre muncă, salariu și societatea domestică. Satisfacerea exigenței referitoare la „salariul just” garanta un nivel de viață decent pentru muncitor și familia sa. Astfel, capul familiei devenea capabil să vegheze asupra bunăstării propriilor copii^[1]. Reiese din această observație interesul Învățăturii sociale a Bisericii în vederea apărării dreptului de proprietate privată și, implicit, a dreptului la un spațiu de securitate pentru bunăstarea și viitorul societății domestice.

Referitor la raporturile între tată și copii, suveranul pontif afirma în această enciclică: „fiii sunt imaginea tatălui” și „aproape o expansiune și continuare a persoanei sale”^[2] (acest lucru însă nu este valabil și față de imaginea mamei).

Papa Leon a dezvoltat și tema raporturilor dintre familie și Stat, pronunțându-se în apărarea autonomiei familiei (pe care o considera o societate înzestrată „cu putere proprie, paternă”^[3]), amenințate de intervenția excesivă a societății politice. Legitima independență a „societății domestice” era fundamentată pe argumentul conform căreia aceasta era „anterioară, din punct de vedere istoric, societății civile”^[4]. Statul putea interveni doar dacă familia întâmpina greutăți pe care nu le putea rezolva singură^[5]. Este vorba despre principiul subsidiarității (tratat în formă incipientă), care va fi dezvoltat și definit într-un mod de necontestat după aproximativ 40 de ani, de către papa Pius al XI-lea.

În documentele pontificale ale papei Leon al XIII-lea nu pot fi regăsite în mod explicit orientări socio-pastorale despre familie, dar se poate observa începutul unei politici familiale, în contextul expunerii propriei viziuni asupra scopului politicii și al guvernanților. Astfel, bunăstarea familiilor este considerată un factor de prosperitate al națiunilor^[6]. De asemenea, suveranul pontif a insistat asupra îndeplinirii dreptății so-

[1] *Idem*, 10a.

[2] *Ibidem*.

[3] *Idem*, 10b.

[4] *Ibidem*.

[5] *Idem*, 11.

[6] Cf. *Rerum novarum*, 26.

ciale și a responsabilității statului de a se îngriji de bunăstarea muncitorilor, deoarece aceștia alcătuiesc, prin intermediul familiei, corpul social^[1] (fără însă ca aceasta să presupună o substituție a familiei de către stat^[2]). De asemenea, în *Rerum novarum* a sugerat o intervenție din partea statului în familie, considerând-o „instituită conform legii lui Dumnezeu și principiilor naturale”, astfel încât să nu fie distruse „relațiile naturale din familie”^[3].

Papa Leon al XIII-lea a subliniat necesitatea zilei de odihnă (repausul în zi de sărbătoare) pentru muncitori (și, în consecință, pentru familie), deoarece aceasta, alături de religie, întrerupe monotonia vieții cotidiene pentru a ne orienta către bunurile cerești și spre practicarea cultului datorat lui Dumnezeu^[4].

Începuturile unor orientări socio-pastorale (debutul unei politici și legislații sociale^[5]) pot fi regăsite în expresia: „atunci când muncitorul primește un salariu suficient pentru a se întreține pe sine și familia sa”^[6], deoarece poate fi conturat conceptul de „salariu familial” (termen ce va fi ulterior larg dezbătut și dezvoltat în învățătura socială a Bisericii).

De asemenea, referitor la debutul unor politici sociale, se poate observa faptul că papa Leon al XIII-lea a încurajat activitățile orientate în vederea „dobândirii de bunuri”, astfel încât să fie reduse distanțele dintre clasele sociale, „imensa distanță dintre sărăcia extremă și bogăția de vârf”^[7]. Tot astfel, a recomandat ca proprietatea privată să nu fie „oprimită de impozite excesive”^[8], ceea ce, cu siguranță, ar afecta foarte mult bunăstarea familiilor micilor proprietari.

În încheierea enciclicei *Rerum novarum*, Papa Leon a lăudat eforturile „preoților seculari și ale ordinelor religioase”^[9], care se dedică

[1] *Idem*, 27a.

[2] *Idem*, 28.

[3] *Idem*, 29a.

[4] *Idem*, 33.

[5] *Idem*, 34.

[6] *Idem*, 38.

[7] *Idem*, 39.

[8] *Ibidem*.

[9] Cf. *Rerum novarum*, 45.

apostolatului social, în vederea îmbunătățirii/dezvoltării bunăstării individuale și familiale a muncitorilor^[1].

Pentru papa Leon, familia este o societate, dar și un „sanctuar”, care trebuie sprijinit doar dacă este afectat de necesități și sărăcie. În consecință, familia trebuia inclusă în discursurile politice și, deci, în atenția factorilor decizionali guvernamentali.

În concluzie, aspectele expuse arată într-adevăr în ce măsură apărarea dimensiunii sacramentale a căsătoriei și a religiozității familiei reprezentau pentru papa Leon al XIII-lea o prioritate deloc secundară între sarcinile care apăsau, uneori atât de greu, asupra autorității și deciziilor sale. Conform concepțiilor Sfântului Părinte, criza pe care o traversa societatea în epoca respectivă^[2] putea fi depășită numai printr-o recuperare a ordinii religioase și morale creștine și acceptând cu încredere influența Bisericii în societate^[3].

Bibliografie

Magisteriul pontifical

1. Conciliul Vatican II (1964). Constituția dogmatică despre Biserică *Lumen gentium*, AAS/57, 5-71, Roma.
2. Conciliul Vatican II (1965). Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes*, EV/1, 1253-1467, Roma.
3. Giovanni Paolo II (1981). Enciclica *Laborem exercens*, EE/8, 206-338, Roma.
4. Giovanni Paolo II (1981). Exortăția apostolică *Familiaris consortio*, AAS/74, 81-191, Roma.
5. Giovanni Paolo II (1994). Lettera alle famiglie *Gratissimum sane*, EV 14/284, Roma.
6. Leone XIII (1878). Enciclica *Inscrutabili Dei Consilio*, AAL, vol. I, Roma.

^[1] *Ibidem*.

^[2] Lumea socială, politică și economică a acelor timpuri suferea din cauza unor concepte capitaliste protejate de un liberalism ce favoriza îmbogățirea unui număr restrâns de persoane și determina sărăcirea multora.

^[3] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 61-62.

7. Leone XIII (1878). Enciclica *Quod apostolici muneris*, BP I, 26-41, Roma.

8. Leone XIII (1880). Enciclica *Arcanum Divinae Sapientiae*, EE/3, 111-181, Roma.

9. Leone XIII (1891). Alocuțiunea *Sullo scorcio di quest'anno* în *Tutte le encicliche*, ediție îngrijită de Ugo Bellocchi, Libreria Editrice Vaticana, vol. 6, Roma, 1997.

10. Leone XIII (1891). Enciclica *Rerum novarum*, EE/3, 861-938, Roma.

11. Leone XIII (1893). Scrisoarea *Il divisamento*, CIC Fontes, vol. 3, nr. 617, Roma.

12. Leone XIII (1902). Epistola *Dum multa*, CIC Fontes, vol. 3, nr. 651, Roma.

13. Papa Pius al XI-lea (1931). Enciclica *Quadragesimo Anno*, în *Le encicliche sociali dei Papi*, ediție îngrijită de Igino Giordani, Editura Studium, Roma, 1944.

Studii

1. Anfossi G. (1995). *Famiglia e Lavoro, Un crocevia*, (lucrare colectivă, ediție îngrijită de PIEM-ME), Casale Monferrato, Alessandria.

2. Antonazzi G. (1957). *L'Enciclica "Rerum novarum", Testo autentico e redazioni preparatorie dai documenti originali*, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma.

3. Engels F. (1970). *L'origine della famiglia, della proprietà e dello Stato*, Editori Riuniti, Roma.

4. Frosini G. (1996). *Il pensiero sociale dei Padri*, Queriniana, Brescia.

5. Martina G. (1987). *La Chiesa nell'età del liberalismo*, vol. 4 (ediția a VI-a), Morcelliana, Brescia.

6. Tosso M. (1994). *Famiglia, Lavoro e Società*, Las, Roma.

FAMILY IN THE SOCIAL TEACHINGS OF POPE LEON XIII

Nadia-Elena Văcaru^[1]

Abstract

Without ignoring the contribution of the sociological school, such as the experimental sciences institutes, studies that have influenced, by their theories, the actions of the governments regarding family, we can constantly remark the involvement of the Church, always attentive to the issues of vital importance for people, an involvement expressed by pontiffs as allocutions, encyclical and radio-messages. The article shows the interest towards the institution of family expressed in the social teachings of Pope Leon XIII, the first modern Pontiff who had a firm and radical stand as a defender of the Christian family and marriage, being aware of the new progress of the time that was leading to the drainage of their main religious root. Regarding marriage, Pope Leon has never ceased to fight for the absolute sacramental dignity that was supposed to remain in the sole competence of the Church.

Key words: *social doctrine, human being
Sacrament, dignity, indissolubility.*

Since its birth, the Church intervened in a concrete way in different situations and socio-economical contexts of the life of people^[2]. During centuries, we can observe that this intervention had a continuous character, developing and taking various forms. As a consequence, the social Teachings of the Church on family are characterized by a pronounced historical dimension, imposed by the diversity of the moments when the respective documents were created and by the nature of the social Magisterium. Because we are talking about a theoretical-practical ensemble, the fruit of a dialectics between the Gospel and life, permanent principles and historical moments, theory and practice, this

^[1] Asist. researcher dr., Department of Researches within the Faculty of Romano-Catholic Theology , University „Al. I. Cuza” Iași, 14, Al. Lăpușneanu str., tel. +40 23201739, e-mail: nadiavacaru@yahoo.fr.

^[2] Cf. Frosini G., *Il pensiero sociale dei Padri*, Queriniana, Brescia, 1996.

social Doctrine of the Church does not close in a rigid and definitive construction of knowledge, but shows an historical development, through the comparisons with the change of institutions, ideologies, cultural movements, religious ideas and also with views on the social group and the institution of family^[1].

The last centuries of the Church teachings are under the sign of a true development, influenced also by the affirmation of a new culture, under the culture of two vast and complex phenomena: industrial civilization (especially in the socio-economical aspects), and also the French Revolution and socialism (from an ideological perspective). Therefore, the industrialization process, which had its origins in the protestant countries of Northern Europe and Northern America, and which spread afterwards in all the catholic countries of Europe, made the Church face two phenomena: breaking the rights of the human person (by excessively exploiting the workers) and the ideological movement deeply anti-religion represented by socialism.

This new culture revolutionized the view on the world and life and also influenced the traditional values of marriage and family. In the approach of this issues, we observe a more and more emphasized secular disproof, which is in favor of the civil marriage, the refusal of the marriage insolubility, the legalization of divorce, the denial of the competences of the Church in the field of matrimony, the demographic revolution, the artificial control of births, the legalization of abortion, the sexual libertinage.

In the context of the political changes that marked the 19th century, the Church was relieved of the *temporal power*, so now it had the freedom to intervene in the socio-economical-political problems of the world, without this intervention to be understood as from a state that affirms his own interests. As a consequence, in the last years of the papacy of Pope Pius IX (1846-1878), the Church was able to intervene in the social matters using the authority given by the *moral force*.

The social teaching of the Church has a profound orientation towards social action. This action is not achieved through philosophical and ethical considerations, but through an evangelical perception of reality:

^[1] Cf. Tosso M., *Famiglia, Lavoro e Società*, Las, Rome, 1994, p. 27.

this method must be exerted in a communitarian way, by all the components of the Church^[1]. “Having a strong conscience on the discussed values, fundamental values such as the ones concerning the person, life, family, work and social justice, the Church does not only feel entitled to intervene, but even feels obliged to express its own judgment, taking on itself the hardship of the families and of the workers and offering, if necessary, some guidelines”^[2].

In the social teaching of the Church there is a considerable corpus of theoretical-practical approaches on the family, although the pontiffs were not preoccupied to give systematic and comprehensive works (from ethic, political and cultural perspectives), but rather principles for reasoning, consideration principles and action directives, but also socio-pastoral guidelines (even if they are not always well structured from a thematic point of view). Therefore, in their teachings on the family, the pontiffs tried to offer numerous socio-pastoral guidelines, even if they were not always structured in a theme. Despite all these, until the Council Vatican II, we cannot distinguish a *pastoral project on families*^[3] in a concrete sense, as it can be noticed in the documents of Pope Paul II.

Of the social teachings of the Church on the realities of family we can observe a historical continuity-discontinuity of the finality of marriage, terminology, the procreation concepts, sexuality, and also the perspective on the family as an institution, on the condition of women, on the relationships between parents and children. In the pontiff documents we can observe a close connection between family life and work: their inter-relationship, founded on the aim of the human to have a honest fulfillment from a material and moral point of view, represents the secret of the nations development, of theory progress: “Work is the fundament on which family life is formed, which is a natural right and a vocation of the human. These two circles of values – one that is common to the work, the other that is consequent to the family character of the

[1] Cf. Toso M., *op.cit.*, p. 139.

[2] Anfossi G., *Famiglia e Lavoro, Un crocevia*, (collective work, edition cared by PIEM-ME), Casale Monferrato, Alessandria, 1995, p. 17.

[3] A pastoral project means an intercession formed of two phases: assumptions (where reference ideas are specified, and also the anthropological and theological view) and the proposal of interventions (the materialization of assumptions) (cf. Anfossi G., *op.cit.*, pp. 14-15).

human life – must correctly unify and correctly merge”^[1]. Also: “...we must remind and affirm that family represents one of the most important reference points, on which the socio-ethical order of human labor must be formed”^[2].

The Holy Scripture commences with the episode of creating man and woman after the image of God (*Gen* 1,26-27) and closes with the vision of the *wedding of the Lamb* (*Ap* 19,7,9). The entire Holy Scripture talks about marriage and its mystery, about its foundation, its origin, the sense and the purpose God gave it, about the different achievements, but also about its hardships, originated in sin, and also about its renewal in the Lord (*1 Cor* 7,39). In the biblical view, family relationships are based on what the Bible says about God as a parent in His relationship with the children of Israel and about Christ as a groom in his relationship with the Church, His bride. The key-verses extracted in a typical way from different biblical excerpts on family (including domestic relationships) are: Ephesians 5:21-6:9^[3]; Colossians 3:18 -4:1;

^[1] “Il lavoro è il fondamento su cui si forma la vita familiare, la quale è un diritto naturale ed una vocazione dell’uomo. Questi due cerchi di valori – uno congiunto al lavoro, l’altro conseguente al carattere familiare della vita umana – devono unirsi tra se correttamente, e correttamente permearsi”, in Giovanni Paolo II, *Laborem exercens*, 1981, 10a.

^[2] “... si deve ricordare ed affermare che la famiglia costituisce uno dei più importanti termini di riferimento, secondo i quali deve essere formato l’ordine socio-etico del lavoro umano”, in Giovanni Paolo II, *Laborem exercens*, 1981, 10a.

^[3] “Submit to one another out of reverence for Christ. Wives, submit yourselves to your own husbands as you do to the Lord. For the husband is the head of the wife as Christ is the head of the church, his body, of which he is the Savior. Now as the church submits to Christ, so also wives should submit to their husbands in everything. Husbands, love your wives, just as Christ loved the church and gave himself up for her to make her holy, cleansing her by the washing with water through the word, and to present her to himself as a radiant church, without stain or wrinkle or any other blemish, but holy and blameless. In this same way, husbands ought to love their wives as their own bodies. He who loves his wife loves himself. After all, no one ever hated their own body, but they feed and care for their body, just as Christ does the church— for we are members of his body. “For this reason a man will leave his father and mother and be united to his wife, and the two will become one flesh.” This is a profound mystery—but I am talking about Christ and the church. However, each one of you also must love his wife as he loves himself, and the wife must respect her husband. Children, obey your parents in the Lord, for this is right. “Honor your father and mother”—which is the first commandment with a promise— “so that it may go well with you and that you may enjoy long life on the earth.” Fathers, do not exasperate your children; instead, bring them up in the training and instruction of the Lord. Slaves, obey your earthly masters with respect and fear, and with sincerity of heart, just as you would obey Christ. Obey them not only to win their favor when their eye is on you, but as slaves of Christ, doing the will of God from your heart. Serve wholeheartedly, as if you were serving the Lord, not people, ⁸ because you know that the Lord will reward each one for whatever good they do, whether they are slave or free. And

1 Timothy 2:8-15; 6:1-2; Tit 2:1-10; 1 Peter 2:18-3:7. These excerpts indicate the concern of the 1st century Christians for order in the three basic domestic relationships: husband-wife, parent-children, and master-slave. These texts of the Holy Scripture should be interpreted considering the social, historical and cultural contexts when they were written. Although the reasons to establish firm rules for domestic life are logical, these provisions of the family code cannot be transformed in atemporal rules, which could be transposed in time, without being adapted to the new socio-cultural contexts.

Relationship between God and God's children is an efficient model to elaborate a theology of the family relationships. If God's actions for Israel are considered as a model, exerting the role of the parent is characterized by traits such as love, care, receptivity, discipline, giving, respect, knowledge and forgiveness. The current theology on family relationships places an emphasis on concepts such as *convention, grace, empowerment and intimacy*. People are social beings and live in a community. The persons who live through a covenant experience both struggle and conflict, but also harmony; as a consequence, they must have the availability to forgive and be forgiven by the others, to accept the cohabitation law under the form of patterns and order. The starting point of any family relationship is a commitment-covenant, which has in its core unconditional love. Of the stability and the safety determined by this covenant, grace is developed. In this atmosphere of grace, the family members have the freedom to empower each other and go give more and more trust. This leads to a greater intimacy amongst the family members.

Considered as a fundamental structure of society, the cell on which the future of humanity is based, the natural crib of life and the sanctuary of love, family, made holy by the sacrament of Marriage, represents in the new economy of redemption, the school of faith, the beginning of the connection with God, the first church, named by the Council Vatican II "ecclesia domestica"^[1], where the connection between man and his Creator starts, grows and is made whole. In our

masters, treat your slaves in the same way. Do not threaten them, since you know that he who is both their Master and yours is in heaven, and there is no favoritism with him."

^[1] Cf. Lumen gentium II, 11.

days, in a world that is many times strange and even hostile to faith, Christian families have special roles, being the focuses of living faith. "Living in a shaken and dismantled society of tensions and conflicts, because of violent clashes and individual and selfish trends, the sons must get rich not only in the sense of true justice, which is the only one leading to the respect of the personal dignity of each being, but mostly in true love, understood as sincere care and unselfish ministry for others, especially the poor and the disadvantaged. Family is the first and the fundamental school of sociability, because it is a community of love who knows to find in self-giving the law who leads it and makes it grow. Self-giving, which inspires the love of spouses, is the model and the norm of self-give which must get updated between brothers and sisters, and also between the different generations that are together in the family. The communion and the participation in the daily life of the house, moments of joy and difficulty, represent the most concrete and efficient teachings for the active, responsible and prolific enrollment of children in the wide view of society"^[1].

On the basis of the resemblance of man with God "the family is founded, being understood as a human life community, as a community of people united in love (*communio personarum*)"^[2], being *Ecclesia domestica*^[3], the place of the first school of Christian life and a "school of human development"^[4] where the first proclamation of faith is being received.

According to the social teachings of the Church, family is called to practice respect for the dignity of each individual and to offer unselfish service to needy ones. Through their love, their mutual commitment, the spouses find the way to their human fulfillment, to deliverance, to wholeness, to holiness, they enrich each other's souls, they help and encourage each other, so they are closer to God, better and agreeable in God's eyes^[5]. Because of all these, the Church shall never alter or modify its own teachings on marital love, on the holiness of marriage

[1] Cf. *Familiaris consortio*, 37.

[2] Giovanni Paolo II, Lettera alle famiglie *Gratissimum sane*, 1994, EV 14/284, Rome.

[3] Council Vatican II absorbed and gave value to this concept from the patristic tradition, a term used at first by Saint John Crisostom to define Christian family.

[4] Cf. *Gaudium et spes*, 52.

[5] *Idem*, 48, 49.

and on family. It condemns any attempt such as polygamy or divorce, wounds that can destroy the unity of marriage.

The initial expression of interest for the institution of family enlists in the social Doctrine of Church during the papacy of Leon XIII. The teachings of this Pope express the cultural context of the time, the level of bible studies, the mentalities and the customs of those times, and also the view on the relationships between the Church and the State^[1].

Pope Leon XIII gave a lot of attention to knowing the truth and promoting marriage by the content of the Encyclicals *Inscrutabili Dei Consilio* (21 April 1878) and *Quod apostolici muneris* (28 December 1878). In fact, Pope Pecci was the first modern Pope that had a firm and radical position as a defender of Christian family and marriage, being aware of the new progress of the time that lead to a drainage of their main religious root.

Concerning marriage, Pope Leon has never ceased to fight for the absolute sacramental dignity, which must remain in the sole competence of the Church and of no one else. The most relevant Leonean document on this matter and afterwards absorbed by many of his followers as a reference point, is the Encyclical *Arcanum Divinae Sapientiae* (made public on the 10th of February 1880). It represents the first Encyclical entirely devoted to Christian marriage, a document where Pope Leon expressed a firm defense of the matrimonial covenant in its important Christian dignity, by representing the essential values of family, analyzed from the perspective of social change.

In this pontiff document, there are clear references to the secularized theories^[2] on marriage and family, citing those who assaulted “with open hostility the Christian marriage: (...), Mormons, simonies, falanste-

^[1] Cf. Toso M., *op.cit.*, pp. 71-78.

^[2] In the view of the “utopist socialism”, family was meant to disappear. In the future society of labor, men and women shall be absorbed by working in productive structures, in the context where family would have yield to productive units and society

(Cf. Engels F., *L'origine della famiglia, della proprietà e dello stato*, *op. cit.*, pp. 54-114). F. Engels și K. Marx, founded their theories on family on the evolutionist anthropology (in whose concept there is no human nature), were providing the extinction of family, together with the disappearance of the bourgeois and capitalist society.

rians, communists”^[1], and later on, after reminding of the “so called civil marriages”^[2], “naturalists”^[3] and “royalists”^[4].

According to the view described in this pontiff document, marriage has two purposes: an altruist one (*bonum prolis*), and the good of the persons (the good of the couple). At an attentive reading of the text we can observe the idea – never expressed before – according to which the family is the place where the spouses become holy. This truth shall constitute a significance widely developed in the documents of the Vatican II Council.

Also, in this encyclical it is affirmed the principle of the husband’s authority, defined as being “*familiae princeps*”^[5]. Therefore, reading some excerpts from the Letter to Ephesians (especially 5, 2-25), Pope Leon XIII does not talk about the mutual submission between spouses, but only about the submission of the wife to her husband, and “the divine charity must be a continuous moderator of their duties”^[6]. Regarding children, Pope Leon XIII affirmed that they “must be submitted to their parents and must honor them”^[7].

Against the advocators of the human character of the institution of family, Pope Leon XIII has promoted the idea of a double foundation: human and divine^[8]. In *Arcanum Divinae Sapientiae* the Holy Father described very rigorously and analytically the true and authentic origin of marriage. Starting with the *Genesis*, he drew the following conclusions:” That union of woman and men, since then [meaning since the *Genesis*] has showed two main and very noble proprieties, more exactly the unity and the perpetuity. We can see this declared and ratified solemnly by the Gospel with the divine authority of Jesus Christ”. From

[1] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 51.

[2] *Idem*, 52.

[3] *Idem*, 53. For *naturalists*, who were dependent on the illuminist and rationalist culture that was using a concept of “human nature” freed of any reference to supernatural, the family was not representing a *sacred reality*, but only an *institution of human origin* that was depending on the *human arbitrary, an artificial reality* built by human will.

[4] *Idem*, 55. *Royalists* (who were the supporters of the king more than supporters of the Church) were making a distinction between a *matrimonial contract* (existing in the competence of the State) and a *sacrament* (reserved for the authority of the Church).

[5] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 50.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] *Idem*, 52.

the words of Leon XIII is understood incontestably the fact according to which marriage is an indissoluble union, once it was raised by Christ to sacramental dignity, as it is the case of any other sacrament, the human abilities cannot determine neither the end, nor the breaking of the union: "Jesus Christ has made noble by His presence the wedding from Cana Galilee, [and therefore] raised marriage to the dignity of Sacrament, in the same time making it possible that the spouses obtain holiness through marriage. By this, [Christ] has made natural love perfect and strengthened with more power the connection of divine charity of the union of the husband with the wife, indivisible by its own nature. In the Christian marriage the contract cannot be separated by the Sacrament; it is therefore clear that any covenant between Christians is in itself and for itself the Sacrament".

Pope Leon XIII highlighted the fact that a marriage, because it serves the preservation of human society, has divine implications. Nevertheless, marriage is a sacrament; therefore it is the subject of the Church authority^[1]. Such a reality made the Christian marriage (just because it was it was before everything else a sacrament and then a civil act) an absolute prerogative of the Church: "All the same, marriage showing by its own nature to be an entirely holy thing, it is just to be regulated and moderated not by the power of Principles, but by the divine authority of the Church, who was the magisterium of holy things". In order to protect this jurisdiction prerogative that could not be let go, Leon XIII had many fights and many things to say, in the times when civil marriage started to be recognized from a legal point of view (trends encouraged especially by the bourgeois spirits of the time), through which the State assigned to itself in an arbitrary way the ability to decide the fate of marriage, with a tendency to de-Christian it.

Liberal individualism and collective socialism followed a common idea on the legalization of divorces, an issue that is directly linked to the introduction of civil marriage. For this purpose, the encyclical *Arcanum Divinae Sapientiae* expressed a concern for the shortcomings that are deriving from divorce^[2]: "mutual goodwill is diminished; harmful impulses are given towards infidelity; the welfare and the education of

^[1] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 55.

^[2] In Belgium, divorce is practiced since 1809.

children is harmed; opportunity to dissolve domestic society arises; the germs of mischief are spread between different families; the dignity of women is diminished and degraded, because after serving the passion of the man, they face the risk of abandonment”^[1].

Regarding the serious theme of the disunion, which seemed more and more profound, between the “religious” and the “civil” marriage, it is important as well the Leonean letter *Il divisamento*, where the religious priority of marriage was clearly reclaimed, considering to be unconceivable the subordination of the religious issues to the civil ones (unfortunately this is what happened later). Pope Pecci, in a quite prudent manner, has separated the respective spheres of competence of the Church and of the State with concerns to marriage, but without making them independent one from the other: the first one was supposed to have assigned the sacramental-religious aspect, and the second one the civil aspect. To separate (but not to part) without ambiguities the two areas was a determinant assumption, because, as Pope Leon XIII believed, it is not the right of any of the parties to invade the area that doesn't belong to them. “It is not suitable to declare that civil power should lead also the civil acts of marriage, but to leave to the Church those acts regarding marriage itself. It is pointless to have a distinction between contract and Sacrament; therefore, the administration of the sacraments that belong exclusively to the Church, any intrusion of the political authority in the matrimonial contract, and not only in its acts, is profaning usurpation”^[2].

References more or less sharp concerning this subject appear in many other texts. For example in the Speech *Sullo scorcio di quest'anno*, addressed by Pope Pecci to the priests of the Rome Diocese for the sanctification of the family, and one of the last texts of his Papacy, and also in the Epistle *Dum multa*, addressed to the Bishops of Ecuador against the spread of civil marriage against religious one: “In accordance with Our supreme duty that makes Us keepers of the divine and ecclesiastic law, We raise our voice and totally condemn the so-called matrimonial civil laws enforced in Ecuador”^[3].

^[1] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 60.

^[2] Cf. *Il divisamento*, pp. 393-398.

^[3] Cf. *Sullo scorcio di quest'anno*, p. 104.

The encyclical *Rerum novarum* (dated the 15th of May 1891), on the condition of the workers, has represented the official start of the Social Doctrine of the Church, because it brought to light for the first time the fundamental terms of the new civilization- industrial society, having at the same time the merit to bring in the communitarian conscience of the Church the conflictual situation of the new social context and the attempt to offer efficient solutions in a systematic manner. This pontiff document represents the essence of the teachings expounded in over 50 studies and researches of the social Christian school^[1], “the seal of the supreme authority of a doctrine developed slow but sure, through the merits of the study and the activities of some gifted and enthusiastic members of the catholic hierarchy and laicism”^[2].

The encyclical *Rerum novarum* suggests practical guidelines for the reformation of the labor organization, of the economical reports, of a social law that favors the development of the family. In this context, Pope Leon XIII has suggested, especially, the protection of women`s and children`s labor, two social categories that are often overloaded with inadequate tasks for their gender and age particularities^[3]. In the catholic environments of social studies, the labor of women in the industry represents an important theme: in essence, this issue was contested and it was insistently suggested to decrease it. Regarding this issue, Pope Leon was stating: “Certain types of labors are not adapted for women, they are created by nature for domestic works that mainly protect the honesty of the gentle sex, having a natural compatibility with children`s education and the welfare of the house”^[4].

Also in this document, Pope Leon has approached the controversial issue of the “just salary”^[5] and of the “family salary”^[6]; although not in a

^[1] Cf. Martina G., *La Chiesa nell'età del liberalismo*, vol. 4 (ediția a VI-a), Morcelliana, Brescia, 1987, pp. 20-61.

^[2] Cf. Antonazzi G., *L'Enciclica „Rerum novarum”, Testo autentico e redazioni preparatorie dai documenti originali*, Edizioni di Storia e Letteratura, Rome, 1957, p. 8.

^[3] Cf. *Rerum novarum*, 35. The work schedule, in those times, was up to 14-17 hours every day; in these labors were employed without discrimination women and even children (sometimes younger than 6 years old). These life conditions were described by C. Dickens (1812-1870) in his famous novels (cf. Martina G., *op. cit.*, pp. 20-21).

^[4] Cf. *Rerum novarum*, 35.

^[5] *Idem*, 17 și 36a.

^[6] *Idem*, 38.

manner as explicit as the one of Pope Pius XI (in the encyclical *Quadragesimo Anno*), Pope Leon has stated that the worker must “receive a sufficient salary to support himself and his family”, in a “sober and honest manner”^[1] (the term “sufficient” is referring to a level superior to a simple survival). This issue triggered numerous debates, confirming the awareness of society towards the complex relationship (and difficult from a pragmatic view point) between labor, salary and domestic society. Satisfying the exigencies regarding “the just salary” meant guaranteeing a decent life level for the worker and his family. Therefore, the head of the family was becoming capable to supervise the welfare of his children^[2]. This observation sends the message that the social Teachings of the Church have an interest to defend the right of private property and, implicitly, the right to have a safe space for the welfare and future of domestic society.

Regarding the relationships between father and children, the Pope states in this encyclical: “the sons are the image of the father” and “almost an expansion and a continuation of his person”^[3] (this doesn’t apply also for the image of the mother).

Pope Leon has discussed also the theme of the relationships between family and the State, having a position of defending the family autonomy (that he was considering a society gifted with “own, paternal power”^[4]), threatened by the excessive intervention of political power. The legit independence of “domestic society” was substantiated on the reasoning according to which this was “prior, from the historical point of view, to civil society”^[5]. The state was able to intervene only if the family was having hardships that couldn’t be resolved by it^[6]. It’s about the principle of subsidiarity (treated in the bud), that shall be developed and defined in an uncontestable manner approximately 40 years after, by Pope Pius XI.

In the pontiff documents of Pope Leon XIII, there aren’t any explicit socio-pastoral guidelines on family, but we can observe the beginning of

[1] *Idem*, 37.

[2] *Idem*, 10a.

[3] *Ibidem*.

[4] *Idem*, 10b.

[5] *Ibidem*.

[6] *Idem*, 11.

a new family policy, in the context of displaying his own view on the purpose of politics and governors. Therefore, the welfare of the family is considered to be a factor of the prosperity of the nations^[1]. Also, the Pope has insisted on achieving the social justice and state responsibility of caring about the welfare of the workers, because they form, through the family, the social body^[2] (but without implying that the state substitutes the family^[3]). Also, in *Rerum novarum* he suggested an intervention from the state in the family, considering it to be “established according to the law of God and of natural principles”, so that the “natural relationships within the family” ^[4] are not destroyed.

Pope Leon XIII has emphasized the necessity of the day of rest (repose during the holiday) for workers (and in consequence, for the family), because this, together with religion, disrupts the monotony of daily life in order to guide towards the heavenly goods and towards practicing the cult owned to God^[5].

The beginnings of some socio-pastoral guidelines (the debut of a social policy and law^[6]) can be found in the phrase “When the worker receives a sufficient salary to support himself and his family”^[7], because the concept “family salary” can be outlined (this concept shall be widely debated and developed in the social teachings of the Church).

Likewise, regarding the debut of social policies, we can observe the fact that Pope

Leon XIII has encouraged the activities orientated in order to “achieve goods”, so that the distances between social classes are reduced, “the huge distance between extreme poverty and top wealth”^[8]. In the same way, he has recommended that private property should not be “oppressed by excessive incomes”^[9], which, by all means, would affect a great deal the welfare of the small families of owners.

[1] Cf. *Rerum novarum*, 26.

[2] *Idem*, 27a.

[3] *Idem*, 28.

[4] *Idem*, 29a.

[5] *Idem*, 33.

[6] *Idem*, 34.

[7] *Idem*, 38.

[8] *Idem*, 39.

[9] *Ibidem*.

At the end of the encyclical *Rerum novarum*, Pope Leon has praised the efforts of the “secular priests and of the religious orders”^[1], which devote themselves to social apostleship, in order to improve/develop the individual and the family welfare of the workers^[2].

For Pope Leon, family is a society, but also a “sanctuary” that must be supported only if it is upset by needs and poverty. Therefore, family must be included in the political speeches and, as a consequence, in the attention of the governmental decision factors.

In conclusion, the issues set forth truly show to what extent defending the sacramental dimension of marriage and of the religiosity of the family represented for Pope Leon XIII a priority, not at all secondary between the tasks that sometimes were weighing so much on his authority and decisions. According to the concepts of the Holy Father, the crises through which the society of that time was going ^[3] was possible to be surpassed only through a recovery of religious order and Christian morality and by accepting with trust the influence of the Church in society^[4].

References

The pontiff Magisterium

1. Leone XIII (1878). Encyclica *Inscrutabili Dei Consilio*, AAL, vol. I, Rome.
2. Leone XIII (1878). Encyclica *Quod apostolici muneris*, BP I, 26-41, Rome.
3. Leone XIII (1880). Encyclica *Arcanum Divinae Sapientiae*, EE/3, 111-181, Rome.
4. Leone XIII (1891). Encyclica *Rerum novarum*, EE/3, 861-938, Rome.

[1] Cf. *Rerum novarum*, 45.

[2] *Ibidem*.

[3] The social, political and economical world of those times was suffering because of some capitalist concepts protected by a liberalism that was in favor to make a small number of people rich and was causing many people to become poor.

[4] Cf. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 61-62.

5. Leone XIII (1891). Allocution *Sullo scorcio di quest'anno* in *Tutte le encicliche*, edition cared by Ugo Bellocchi, Libreria Editrice Vaticana, vol. 6, Rome, 1997.
6. Leone XIII (1893). Letter *Il divisamento*, CIC Fontes, vol. 3, nr. 617, Rome.
7. Leone XIII (1902). Epistola *Dum multa*, CIC Fontes, vol. 3, nr. 651, Rome.
8. Pope Pius XI (1931). Enciclica *Quadragesimo Anno*, în *Le encicliche sociali dei Papi*, edition cared by Igino Giordani, Editura Studium, Rome, 1944.
9. Council Vatican II (1964). Dogmatic constitution on Church *Lumen gentium*, AAS/57, 5-71, Rome.
10. Council Vatican II (1965). Pastoral constitution regarding the Church in the contemporary world *Gaudium et spes*, EV/1, 1253-1467, Rome.
11. Giovanni Paolo II (1981). Enciclica *Laborem exercens*, EE/8, 206-338, Rome.
12. Giovanni Paolo II (1981). Apostolic exhortation *Familiaris consortio*, AAS/74, 81-191, Rome.
13. Giovanni Paolo II (1994). Lettera alle famiglie *Gratissimum sane*, EV 14/284, Rome.

Studies

1. Anfossi G. (1995). *Famiglia e Lavoro, Un crocevia*, (collective work, edition cared by PIEM-ME), Casale Monferrato, Alessandria.
2. Antonazzi G. (1957). *L'Enciclica "Rerum novarum", Testo autentico e redazioni preparatorie dai documenti originali*, Edizioni di Storia e Letteratura, Rome.
3. Engels F. (1970). *L'origine della famiglia, della proprietà e dello Stato*, Editori Riuniti, Rome.
4. Frosini G. (1996). *Il pensiero sociale dei Padri*, Queriniana, Brescia.
5. Martina G. (1987). *La Chiesa nell'età del liberalismo*, vol. 4 (ediția a VI-a), Morcelliana, Brescia.
6. Tosso M. (1994). *Famiglia, Lavoro e Società*, Las, Rome.

**Economia socială.
Perspective empirice**

**Social economy.
Empirical perspectives**

PERFORMĂRI ACTUALE ÎN STRATEGII POLITICE ȘI CIVICE CONSACRATE

Ștefania Bejan^[1]

Rezumat

Conceptele care pot fi operaționalizate într-o dublă dilemă - a) pe de o parte, asistăm în ultimele luni, pe câmpul politic autohton, la mișcări de protest (în sens pur juridic) ori, mai degrabă, la o manifestare a violenței politice în forme acute, cu care mediul politicianilor români ne-a obișnuit? b) pe de altă parte, sunt divergente total partizanatul politic și activismul civic sau, în contexte punctuale, aflăm zone de intersecție a celor două? - nu sunt într-o nouă investigație spațiului public recent: **protestul** reprezintă fie și numai dreptul (recunoscut de Constituție) de a-ți arăta nemulțumirea în sfera publică (fără ca autoritățile să intervină în gestul menționat); **violența** este o caracteristică a societăților, iar „chipul” ei simbolic ne însoțește în întreaga istorie a mass-media (violența politică se înfățișează ca specie, ea - însăși demonetizată, pe alocuri, prin frecvență, tocirea mecanismelor generatoare, repetitivitatea actorilor și monotonia discursurilor); **partizanat politic**, expresie cvasi-tautologică, trimite direct la *parti-pris*, nelăsând loc unui soi de eleganță inter-partinică (excepție, alianțele temporare pentru obținerea puterii, transferul unor politicieni dintr-o „arie” doctrinară în alta, contractele de susținere în Parlament a unor legi reciproc avantajoase etc.); **activism civic**, încă un deziderat în esență, pentru democrațiile fragile din Estul post-totalitar al Europei (ici-colo, când și când, puseuri de voluntariat, cu succese modeste și erori inevitabile, cu dedicați și oportuniști, asemeni oricărui domeniu...). Dispuse, contextual, în relații de tip logic sau afectiv, aceste „puncte cardinale” ale tacticilor luptei politice dau seamă de variante interpretative proaspete, particulare, utile spațiului social postdecembrist cu speranțele lui la o democrație deliberativă.

Cuvinte cheie: *domeniul politic, dreptul de a protesta, parti-pris, oportunism, spațiu post-totalitar*

„Incredibilul” fler al cercetătorului societăților secolului XX se face „vinovat”, am risca să credem, de „premonițiile” lui Erving Goffman, la

^[1] Academia Română, Bursier POSDRU/89/1.5/S/56815 *Societatea Bazată pe Cunoaștere - cercetări, dezbateri, perspective*; e-mail: stbejan@yahoo.fr.

1959, când se publica *Viața cotidiană ca spectacol* (după opinia noastră, varianta în limba română a titlului cărții *The Presentation of Self in Everyday Life* este chiar mai izbutită decât originalul, mai expresivă, mai „rotundă”, cu valențe semantice deosebite...). Avem în vedere secvențe de comportament social (al echipelor, în speță) în care consensul potolește din fașă nemulțumirile evidente; în care opoziția politicoasă este înlocuită cu „o demonstrație eficientă de furie dezlănțuită”; nu arareori, de dragul propriei imagini, actorii sociali aleg să pună sub semnul îndoielii, al compromisului, o interacțiune^[1]. Reper cert în domeniul comunicării publice, analist fin al dramaturgiei „întâlnirilor sociale”, Goffman mărturisește existența cheii morale în care se cuvine citită expresivitatea (generatoare, deopotrivă, de imagini ale Sinelui „aruncate” spre ceilalți, dar și de replici ale partenerilor către noi în jocul social): în orice interacțiune de ordin societal, expresivitatea interpretează partitura comunicațională, de unde înțelegem că nu interesează defel „prisma funcției de eliberare de tensiuni pe care ar putea-o avea pentru emițătorul ei”^[2]. Cu alte cuvinte, discutăm de un prim nivel al expresivității conviețuirii publice, fiindcă secundul operează cu informații despre „entități” neștiute și ca vehicul/ghid al receptorilor gata să traducă, înainte de finalizarea lor, acțiuni ale actorilor de pe scena socială.

Hermeneutica la care recurge orice ins distribuit în spectacolul tuturor este într-un totuși determinată de rațiune: vrei să știi despre apropiată și preopinenți lucruri clare: de la trăsături la strategii și sentimente; cum nu e tocmai la îndemână, te mulțumești cu ceea ce analistul numește *substitute* – „indicații, diverse probe, aluzii, gesturi expresive, simboluri ale statutului” –, partea vizibilă, ușor perceptibilă a realității din ecuația interacțiunii comunicaționale. Conform schemei canonice a expresivității umane elaborată de Alex Mucchielli, avem de-a face cu patru niveluri de profunzime a *fenomenelor expresive*. Zona inconștientului (nivelul de profunzime) găzduiește, laolaltă, valori fundamentale, motivații, dorințe... Considerată sursă a logicii profunde prin intermediul căreia funcționează „predispozițiile față de lucrurile din lume” - în stare să

^[1] Erving Goffman, *Viața cotidiană ca spectacol*, Editura Comunicare.ro, București, 2003, pp. 270-271.

^[2] *Ibidem*, p. 274.

declanșeze perceperea elementelor existenței (inclusiv sociale) –, „re-giunea” în cauză este secondată de actele intervențiilor sociali provocate de atitudinile lor; în sfârșit, „teritoriul” opiniilor (traduceri ale poziționării față de persoane, idei, domenii etc.), excedând numeric dorințe și valori, judecă activitatea societală în întregul ei^[1].

Între concluziile la lucrarea goffmaniană invocată apare subliniată contribuția expresivității în transmiterea imaginii de sine. Cum izbuțește individul să interpreteze *impresia* lăsată de partenerii sociali? Sub forma rugămintelor și cererilor, solicitări direct circumscrise fiecărui model cultural de conviețuire, purtând pecetea etică a sincerității performărilor, întrucât asumarea comportamentului social de orice tip generează și întreține raporturile inter-individuale și inter-grupale. În anumite circumstanțe trimitând la ideea de exploatare, în sensul plierii actorului social pe discursul comportamental al celuilalt – oferind feedback-ul solicitat de propunerile/așteptările întâlnite în jocul relațional –, acțiunile comunicaționale se păstrează în „plasa limitelor morale ale discernământului”.

Naturaletăea multora pe scena socială provoacă imagini conforme cu veridicitatea personalității emitenților. Prezența onestității comportamentale simultan absenței contrafacerii gesturilor și acțiunilor „aruncă în lume” proiecții valide. Fie și doar mimat dezinteresul referitor la tipul imaginilor percepute despre sine, această strategie este aducătoare de bine comun. Nu o dată, inși ori grupuri cu importanță publică se înfățișează ca foarte preocupați de diagnosticul stabilit în acord cu propriile lor performări în mediul social.

Nicum condamnabilă această dorință de a obține o notă bună de la partenerii acționali/evaluatori, ea fiind condiționată, pe de o parte, de *autocontrolul* emițătorului, iar pe de alta, de *încrederea* în „receptivitatea și justețea individului care îi observă”^[2]. Influența exercitată în mod legitim asupra registrului perceptiv al partenerilor capătă, în tot mai dese rânduri, valențe ale promovării cu orice chip, deși, în ton cu direcțiile de evoluție a științelor comunicării, tendința enunțată apare pe deplin justificată: între imaginea proiectată, cea percepută în mediul

^[1] Alex Mucchielli, *Arta de a comunica. Metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*, Ed. Polirom, Iași, 2005, pp. 18-19

^[2] *Ibidem*, p. 275

extern și imaginea trăită se manifestă nepotriviri supărătoare^[1]. Narcisiacului îi rămâne doar o cale de urmat, fie ea și atinsă de incorectitudine, de forțare a mediului performării – să lase *impresia* atingerii unor obiective proprii prin mijlocire firească, legală, acceptată, deși, la o analiză atentă, se constată manipularea în ipostazele ei clasicizate de discursul lui A. Mucchielli în *Arta de a influența*: manipularea oamenilor, a situațiilor, a obiectelor ș.a.m.d. În mare grabă și pripeală, am putea decide că politețea și delicatețea, altfel spus, decența influențării nu se mai „poartă”. Manipularea directă, grosieră, la îndemână, a impresiilor, spune Goffman, împarte dramatic arena comunicării publice: cei evaluați se simt datori să aplice, să demonstreze, în vreme ce evaluatorii-observatori se constituie în public. Transferul acțiunii are loc dinspre obiecte către public^[2], în condițiile construcției și expedierii unui mesaj adecvat și eficient: adresat unui public bine știut și atent, mesaj inteligibil, acceptat, reținut și, mai cu seamă, gata să declanșeze acțiunea (convingând destinatarul să adopte exact comportamentul planificat de sursă)^[3]. Sintagma „negustori ai moralității” avansată de magistrul *Stigmatului* aduce în discuție dubla măsură a imperativului etic: teoretic, îndeplinirea standardelor comportamentale cântărește greu în declarațiile actorilor sociali, însă practic, problema morală a respectării exigențelor pe „piața” socială nu este una luată în serios. „Expedierea” unei imagini convingătoare pe „retina” evaluatorului depășește cerințele comportamentului moral. „Comerțul” cu imagini de sine nu va rămâne indiferent la înclinația spre pragmatism în detrimentul moralității: cumpărătorul (consumatorul, judecătorul) priceput la „impresii” și adevăruri sociale se va ține deoparte de oferte compromițătoare. Alternativa este frust exprimată: „exact obligația și avantajul de a apărea mereu într-o lumină morală favorabilă și de a fi un personaj socializat îi impun persoanei să devină un actor versat”. *Performerul* social privit în calitate de *personaj* (model) își autopropune roluri care să-l recomande la „bis” și aceasta îi cultivă amorul propriu până la confuzia înscenărilor cu sine însuși^[4].

[1] Bernard Dagenais, *Profesia de relaționist*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 63

[2] E. Goffman, *op. cit.*, p. 276

[3] Bernard Dagenais, *Campania de relații publice*, Ed. Polirom, Iași, 2003, pp. 296-297

[4] E. Goffman, *op. cit.*, p. 277

Contopirea sinelui în personaj (e valabil și invers!) are drept consecință o imagine gata de a obține creditul celor implicați, indiferent de pricina punerii la lucru a performerului. Cu cât mai bine realizată înscenarea, cu atât mai demnă de creditare imaginea creată și transmisă. Dramaturgia în speță presupune un amalgam de nevoi, abilități și strategii „dramaturgice”, actori-performeri, gesturi ratate, acțiuni soldate cu succes... Potențialul interpretativ al punerii în spectacol din partea auditoriului (publicului) conferă un plus de credibilitate performerilor. Act prin excelență psihanalitic, interpretarea (sensului cuvintelor, comportamentelor ș.a.) aplică relații știute (și care au devenit reguli) datelor verificabile. În sfera motivațiilor (extrinseci mai cu seamă), Mucchielli identifică același *pattern*: „certitudinile interioare” care „mobilează” psihicul uman lasă amprente de neșters actelor comunicative[1].

Exploatând reversibilitatea mesajelor și implicând construirea *sensului*, comunicarea inter-relaționează percepții și imaginație, memorie și vocabular. Obiectivele, rolurile și auto-cenzura participanților reclamă, în spiritul lui Bourdieu, „elasticitatea naturală a semnificației”, încorsetând receptivitatea și exprimarea din registrul interpersonal. Avem dovada *Dinamicii grupurilor* că relaxarea constrângerilor dă naștere anomiei sociale (derapaje emoționale, insecuritatea raporturilor dintre indivizi, dificultatea comunicării interpersonale). Incertitudinea devine molipsitoare; lipsa normelor sociale anunță haosul; imprevizibilul exprimării, motivațiilor, dominantelor imaginației individuale/colective dă de furcă tuturor, de la teoreticieni la subiecți ai performerilor de rutină[2]. De proiecție și clivaj, de introiecție-cenzură, altfel spus, de exteriorizare și interiorizare, constrângerile se constituie în parte a „bazelor de securizare” și „articulărilor de relație” (A. de Peretti et. all.) în jurul actorului social; interacțiunea declanșează nevoia punerii în comun (grație proiecției) a reprezentărilor modurilor de percepție la același nivel, uniformizator în grup, astfel că fragmentarea sau izolarea nu mai apar drept pericole. Ceea ce psihologii numesc „noi distinctiv” este rodul unei subculturi comune, de grup, cu misiune

[1] A. Mucchielli, *op. cit.*, p. 21

[2] André de Peretti, Jean-André Legrand, Jean Boniface, *Tehnici de comunicare*, Ed. Polirom, Iași, 2001, pp. 8-12

coezivă, strict circumscrisă nivelului cultural al societății în genere. Influența *valorilor și normelor* (s.a.) habituale, în tandem cu predispoziția indivizilor (pe cale de a deveni grup social) de a împrospăta „ecouri” comune în cadrul comportamentelor unice, proprii dau seamă de fortificarea „identității distinctive” (la limita pleonasmului, această sintagmă, după opinia noastră, exceptând identitatea de grup, colectivă), mai ales că efortul de a face față internalizării „inegalităților de situație” (W.J.H. Sprott) nu e de neglijat...^[1]. Experiențele comunicaționale de tip interpersonal ajută *localizarea diferențelor și elementelor de originalitate* ale noii entități grupale, explică Sprott în *Psychologie sociale*.

Proiectarea unei imagini convenabile în mediul social obligă la adoptarea unor roluri „complementare” în rândul membrilor grupului, performări întemeiate pe introiecția modelelor comportamentale trebuincioase atingerii obiectivelor pentru care grupul s-a constituit și lucrează. La adăpostul acestei reprezentări acceptate de mediul acțional-concurențial, în interiorul grupului se pot diferenția statute, ierarhii, întrebuițări, avantaje decizionale etc., astfel încât să se instituie un „echilibru oscilant al inegalităților și al diferențelor de situație sau de caracteristici...”. Miza acestui complex mecanism relațional este structurarea nivelului „moral” al grupului. O atare concluzie are un *background* complicat și apăsător: alcătuirea unei *rețele* selective de comunicare, din „ADN”-ul căruia nu lipsește *cenzura*, cu subsecvențele ei cunoscute – cernerea mesajelor, distribuția sarcinilor, atribuirea resurselor, aplicarea sancțiunilor – toate spre garantarea unei „dinamici echilibrate a schimburilor și contribuțiilor”. Tușa finală presupune, pe de o parte, obiectivele receptate de mediul extern, iar pe de alta, punctul de intersecție a puseurilor individuale, astfel încât, abaterile care pot destructura grupul să-și conserve starea de latență^[2].

Experții în comunicare avertizează că utilizarea instrumentelor și tehnicilor în universul inter-relaționării umane a devenit indispensabilă vremii noastre. O dovadă teoretică la îndemână, precum *Sfera interacțiunilor și a structurilor* promovată în spațiul francez încă din 1991, demonstrează faptul că întâlnirea meridianelor (al relațiilor și regulilor;

^[1] *Ibidem*, pp. 13-14

^[2] *Ibidem*, p. 14

al suporturilor și punctelor de sprijin; al motivațiilor și diferențelor; al instrucțiunilor și dispozitivelor; al producțiilor și rezultatelor) cu paralele (a comportamentului și a caracterizărilor) și Ecuatorul conduitei scoate în evidență dispoziții particulare „situate” între poli (al formelor și eficiențelor; al semnificației și sensului), vehiculează schimburi energetice favorabile (cauzatoare, chiar) formelor de echilibru relațional dorite. Astfel, va fi în folosul grupului să identifice oameni potriviți anumitor cerințe acționale, să analizeze situații punctuale greu de decelat la o vedere generală. Exemplele oferite de Peretti, Legrand și Boniface au darul de a convinge orice lector interesat de soluții „teoretice”. (Opinăm că, cel puțin la fel de profitabil, ba chiar salvator în cazuri anume, le-ar fi acest model explicativ actorilor sociali aflați în staze de performeri). De la sporirea coeziunii grupului și evitarea „limbii de lemn”, până la îndepărtarea riscului banalizării discursului și atribuirea unor roluri inedite anumitor personaje-surpriză din interiorul grupului de referință; de asemenea, de la inițierea unor rețele selective de comunicare și re-structurare pe subgrupuri, până la stabilirea unor metode inedite de evaluare și promovare, toate indică „jocul” inspirat al meridianelor invocate în parteneriat cu cele trei paralele esențiale.

Țările care se declară aparținente la regimul democratic, precum și cele care visează să poarte o asemenea pecete, în ipostaza alegerii între democrația majoritaristă și cea consensualistă, ar prefera-o pe cea din urmă, din motive temeinice: în managementul economic și controlul violenței, precum și în raportul guvern-partide politice, forma consensualistă are mai bune rezultate; în egală măsură, reprezentarea democratică, generozitatea și toleranța politicilor publice, conving mai cu seamă în regimurile de tip consensual^[1]. Acolo unde se structurează primele Constituții democratice, recomandarea este fără echivoc: adoptarea reformelor democratice, în condiții de diferențe cultural-etnice majore, are sorti de izbândă într-o viațuire social-politică strict consensualistă. Ideală este combinarea democrațiilor consensualiste cu la fel de consensualiste culturi, ceea ce nu se petrece în tot locul (exemplele elvețian, austriac, israelian, indian, belgian ș.a. întăresc ideea...).

^[1] Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 274

Discutarea celor două „rețete” democratice își are nucleul în calitatea democrației, studiile sugerând că lucrurile sunt mult mai „încălcite” și mai nuanțate decât s-ar estima. Cu un „start” de invidiat: „reprezentarea grupurilor minoritare și a intereselor minorităților, reprezentarea mai corectă a fiecăruia și reprezentarea mai cuprinzătoare a poporului”, consensualistii par să onoreze indicii de calitate a democrației în mod superior „curentului” majoritarist. Într-o enumerare aparținând lui Lijphart, „au rezultate mai bune în privința protejării mediului; condamnă la închisoare mai puțini oameni (...), iar democrațiile consensualiste din lumea dezvoltată sunt mai generoase cu acordarea de asistență economică țărilor în curs de dezvoltare”^[1]. Cu renume în științele politice, A. Lijphart propune analiza regresiei bi-variate a efectelor democrației consensualiste asupra a opt seturi de indicatori ai calității democrației în intervalul 1971-1996, continuând cumva modelul analitic al lui Robert A. Dahl (1969). Pentru diferite intervale (sau ani punctuali), s-au apreciat: reprezentarea parlamentară a femeilor, politicile vizând familia, raportul bogați-săraci, indicele resurselor de putere, satisfacția față de democrație, distanța guvernului, a alegătorilor, indicele corupției, susținerea populară a cabinetului ș.a.m.d. Dacă am ține seamă de un singur indice – reprezentarea politică a femeilor și protejarea intereselor acestora-, nu ne-ar mira să aflăm că reprezentativitatea maximă (30,4%) se regăsește în Suedia, în vreme ce 0,9% caracterizează Noua Guinee! Cum era de așteptat, democrațiile consensualiste sunt mai deschise la acest indice aplicabil în genere minorităților, oricare ar fi ele, depășind cu peste 6 procente gradul de reprezentativitate „feminină” în Parlamentul democrațiilor majoritariste. Ca o chestiune exotică, în sistemele prezidențiale, n-ar fi suficientă prezența femeilor în Legislativ, ci s-ar cuveni alegerea lor în funcția supremă... (ne amintim șansele reale ale candidatelor la președinția SUA și Franței – Hilary Clinton și Segolene Royal – ambele irosite, culmea, din cauza pornirilor exagerat masculine pe finalul campaniei electorale. Dacă adăugăm că, întotdeauna, între un bărbat și o femeie cu potențial egal, electorii preferă exponentul masculinității, concluziile sunt întrutotul pertinente cu referire la răsunătoarele eșecuri invocate). Fără

^[1] *Ibidem*, p. 252

dubii, nivelul dezvoltării economice (și culturale, probabil) contribuie semnificativ la ameliorarea acestei stări de fapt, nepotrivită mileniului egalității de șanse și atenuării discursului sexist!

Tentația de a introduce în ecuația cu prea multe necunoscute (a democrației) și alți indici nu e disimulată; dezamăgirile nu-l ocolesc pe cercetător, mai cu seamă dacă subconștientul lui trimite la o țară ca România (precizăm, regimul politic autohton nu a făcut obiectul „tabelor” din lucrarea menționată, *Modele ale democrației...*). În trecut, să spunem că numai știința de carte conduce la multe resurse de putere economică distribuite între „n” grupuri sociale; participarea în număr mare la „momentele” electorale semnifică egalitate politică și dorință corespunzătoare de a fi reprezentați (deși sună a viol asupra democrației, s-a demonstrat că obligativitatea votului stimulează participarea electorilor la exercitarea dreptului în speță); între satisfacția funcționării democrațiilor consensualiste și cea a surorilor majoritariste s-a calculat un „pas” de 17% (aici intervine elementul psihologic al asocierii satisfacției cu propria preferință pentru cel recent ales); în fine, pata de culoare este adusă în favoarea democrației majoritariste de indicele „responsabilitate și corupție”: guvernele manifestă o sporită responsabilitate față de electorat pentru a „înnoi mandatul guvernului în funcție” ori spre „a-i alunga pe ticăloși”^[1].

Cu avertismentul că, adesea, „ticăloșii” acced repetat la putere, cu speranța că J.S. Mill a avut dreptate socotind guvernarea majorității condiția fundamentală a democrației, să reținem punctul de vedere exprimat de Lijphart: generozitatea și toleranța consensualiștilor își află debușul în politicile sociale, protecția mediului, domeniul justiției și ajutorul extern acordat solicitanților. Oricât de seducător ar părea *pattern*-ul democrației consensualiste, el se teme, justificat, de tradițiile cultural-instituționale care ar manifesta rezistență, dar și de absența, ca susținător, a culturii politice cu profil consensualist. Șansele se fac simțite, însă, în sensul că, așa cum totul se învață, comportamentul consensualist poate fi și el deprins, cu timpul. Contextul politic mai curând conflictual și divizat (pe criterii istorice, etnice, lingvistice etc.) întârzie sau întreține o cultură consensualistă, după caz. Paralela între delibe-

^[1] Bigham G. Powell Jr., „Constituțional Design and Citizen Electoral Control”, in *Journal of Theoretical Politics*, 1, no. 2 (April), 1989, p. 119, apud A. Lijphart, *op. cit.*, p. 264

rările prelungite în triburile tradiționale africane și dezbaterile din sânul coalițiilor politice din democrațiile contemporane (Arthur Lewis) sugerează pașii mărunți (dar siguri) ai instituirii culturii consensualiste.

Dicționarele de sociologie ocolesc în mod diplomatic referiri la termeni precum: protest, manifestație, conflict și violență (cu mențiunea că ultimii doi fac trimitere exclusiv la mediul industrial și, respectiv, familial). Din lucrări vizând științele comunicării și studiile culturale, rezultă explicit că violența reprezintă punerea în operă a agresiunii (element constitutiv al personalității, după opinia psihologilor), „care implică o acțiune directă și intensă împotriva unui obiect sau a unei persoane”^[1]. Statutul și forma violenței variază: legitimă sau ilegitimă, cu posibilitatea transformării din una în cealaltă – în funcție de context și moment; de la manifestarea clasică, brutală, a atacului fizic, până la performări *soft* (schimb de replici, retragere, tăcere), iar în studiile asupra discursului mass-media categorisită drept simbolică, violența (ori mai apăsător, reflectarea ei în discursul social) face obiectul asocierii cu domeniul politic. Analizat spre a ilustra instrumente conceptuale circumscrise comunicării de masă (teoria agendei, regia permanentă a presei în conceperea programelor/sumarului, „panica morală”, dezbateră politică), fenomenul violenței – bazat pe frică și haos – a jucat magistral, arătându-se în împrejurări politice anume mobil de „distragere” acceptat de public și plăcut (convenabil) acestuia^[2]. D. Saunders vine cu exemplul revoltelor londoneze caracterizate, în demersul media, ca „anarhii”, „amenințări la adresa civilizației”, suficient pentru ca jurnaliștii să orchestreze dezbateri televizate despre eficiența poliției, vigilența guvernamentală etc.; în acest fel, se pierde în derizoriu dialogurile despre cauzele protestelor, consecințelor imediate și pe termen lung, strategiile pentru diminuarea sărăciei în rândul populației defavorizate ș.a.m.d.

Conform acestei logici, s-ar putea analiza problema protestelor politice în România ultimelor luni, așa cum canalele media au găsit cu cale să le supună atenției auditoriului: pentru că erau știri de ultimă oră, pentru că asigurau agenda cetățeanului – și *rating*-ul, se înțelege –,

^[1] Tim O’Sullivan, John Hartley, Danny Saunders, Martin Montgomery, John Fiske, *Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 353

^[2] *Ibidem*, p. 354

întrucât presupuneau subiecte de interes social major, deoarece atenuau (în manieră simbolică) potențialul conflictual al consumatorului de presă, fiindcă plătitorii de mesaje publicitare aveau de câștigat în contextul difuzării temelor politice incendiare etc.

Debutul „disecției” anunțate poate fi reprezentat de polarizarea, pe 21 august a.c., a sute de bucureșteni în două puncte fierbinți pe harta protestelor românești: a) Piața Universității (reunindu-i pe cei care-și declarau nemulțumirea față de decizia Curții Constituționale a României de a invalida Referendumul privind demiterea președintelui Traian Băsescu), unde se scanda „Du-te-n secuime/Să scăpăm de tine!” și b) Piața Victoriei (locul în care oponentii premierului Victor Ponta declarau: „Îl iubesc pe Traian Băsescu”, „T. Băsescu este un erou”, „Respect pentru C.C.R.”). În virtutea dreptului de a protesta, unii participanți au adresat, retoric, lui J.M.D. Barosso, întrebarea „Aceasta este democrație?”; alții, posibil stimulați de microfoane ale jurnaliștilor și camere de luat vederi, și-au exprimat într-un limbaj dur of-ul revenirii președintelui Băsescu la Palatul Cotroceni („Nu-l mai vrem!”; „Votul nostru nu poate fi batjocorit de politrucii în halate roșii”; „Nu suntem reprezentați de acest T. Băsescu”; „De opt ani ne umilește, ne-a terminat, ne-a sărăcit, să plece!”; „Să plece, să ne lase”; „Să meargă președinte în Ungaria!”).

Metodologia sociologică, pentru acest caz, ar insista pe circumstanțe, actori, cauze, imagine, limbaj... Analiza de discurs nu ar putea evita elemente de felul: a) Crin Antonescu (președinte interimar) socoate injustă decizia CCR, neglijează colaborarea președintelui revenit cu USL afirmând că „Problema este a coabitării lui Traian Băsescu cu cei 7.400.000 de români care l-au demis”, anunță rituos – „Traian Băsescu nu există pentru noi. A fost demis de alegători”; b) Victor Ponta declară că alianța, al cărei co-președinte este, va respecta decizia CCR care se dovedește „politică, imorală și ilegală”; c) președintele PDL (principalul partid de opoziție), Vasile Blaga, susține la televiziune că există disponibilitatea discutării și colaborării cu toate forțele politice, în condițiile în care, ca urmare a referendumului din 29 iulie 2012 „Nu e o victorie. Nu a câștigat nimeni”; d) președintele reabilitat prin decizia CCR, Traian Băsescu, tace!

În viziunea unora dintre oficiali, acest protest a fost unul neautorizat, în care s-au rupt garduri și s-a blocat, pentru scurt timp, circulația pe Bulevardul Magheru. Primul ministru îi contrazice: „Mă bucur că participanții la protest au procedat în mod pașnic și nu au fost incidente”. Ziariștii întreabă de ce nu au intervenit forțele de ordine (jandarmii) ca în februarie 2012, iar ministrul de Interne (M. Dușa) ba răspunde evaziv („Cine nu a aplicat legea să răspundă!”), ba învinuiește departamentul de comunicare al Jandarmeriei Române pentru conținutul unui comunicat de presă (ministrul de sorginte PSD înștiințează mass-media că a dispus aflarea acelor „domni care se ocupă cu comunicatele de presă care nu prezintă realitatea”).

În următoarele zile (23 august, de pildă), se alătură nemulțumiți din Timișoara și Maramureș, ajungându-se la un nivel ridicat al temerii și suspiciunii, astfel că, se solicită inscripționarea, pe uniformele jandarmilor coborâți în stradă, a numelui fiecăruia (pentru a se depune, la nevoie, plângeri penale unor persoane reale, verificabile, dacă au comis abuzuri în relația cu nemulțumiții; a rămas în memoria colectivă ordinul jandarmului „necunoscut”: „Băgați site-ul de cultură în dubă!”).

Ziua de 24 august aduce un bilanț provocator: 100 de protestatari din Piața Universității sunt cercetați; s-au întocmit 50 de dosare penale celor care au blocat circulația rutieră pe Bulevardul Magheru?^[1] Sub lupa opiniei publice (ori numai a jurnaliștilor cu pretenții de obiectivitate profesională), Jandarmeria Română dă presei, la 25 august, un comunicat în care se precizează că au fost identificate, cu ajutorul camerelor de supraveghere, 106 persoane care au deranjat ordinea publică în centrul Capitalei, ceea ce s-a „tradus” în șapte dosare penale pentru distrugere, 49 de dosare pentru tulburarea liniștii publice și 50 de amenzi. O zi mai târziu, 60 de protestatari sunt filmați în parcul Izvor, potrivit revenirii lui Traian Băsescu în cea mai înaltă poziție din statul român. Ei declară că de o săptămână se află pe poziții opuse celui pe care îl numesc, într-un slogan, „Omul fără Dumnezeu”.

După negocieri serioase (27 august), parlamentarii PNL, PSD, PC decid să fie „martori la căratul apei”, adică să participe la ședința

^[1] Sondaje de opinie date publicității la 24 august 2012 anunță 62% pro USL în intențiile de vot; cota de încredere în oamenii politici ai momentului variază între 48% - V. Ponta, 43% - C. Antonescu, 19% - V. Blaga și 16% - T. Băsescu.

specială în care reprezentantul CCR să comunice public, oficial, dreptul lui Traian Băsescu de a-și relua funcția (unele voci au dezvăluit insistențe ale premierului Ponta, telefonic, din Africa de Sud, pentru realizarea cvorumului de ședință în forul legislativ...). În caz contrar, presa ar fi avut un alt subiect, anume „ruperea USL, ceea ce este de neconceput” (V. Hrebenciuc – PSD). Într-un fel, cei 950.000 de susținători ai președintelui în ultimul său mandat și-au putut savura izbânda! Tot luni, ministrul de Interne, M. Dușa, cere socoteală Jandarmeriei Române pentru dosarele penale întocmite pe numele protestatarilor, iar conducerea acesteia „restructurează” Departamentul de comunicare, dând, implicit, dreptate, guvernantului PSD! Cum marți avea să se reîntoarcă la biroul din Palatul Cotroceni președintele demis de 87% dintre electorii prezenți la urne, un parlamentar PNL (Ioan Ghișe) „se plimba” pe trotuarul din fața clădirii-simbol, în trecerea dinspre Grădina Botanică. Jandarmii din obiectiv l-au avertizat că protestul este interzis; Ghișe a negat că și-ar manifesta public vreo nemulțumire legată de președinte, însă purta o pancartă inscripționată explicit: „Poporul a decis/ Băsescu e demis”.

Perioada imediat următoare are o aceeași „față” protestatară, indiferent că vorbim despre opoziția de tip intelectual a scriitoarei Herta Müller („Este fără rușine ce face USL la București. Sunt rămășițe ale comuniștilor și nu-i interesează”) sau de Asociația Română Secular-Culturală, acuzatoare la adresa Ministerului Educației pentru conținutul unor manuale de religie și istorie, în învățământul preuniversitar (se invocă obsesiva trimitere la păcat, iad și diavoli, la pedeapsă pe veci). Intervențiile discursive au „săgeți” politice clare: deținătoarea premiului Nobel pentru literatură are resentimente pentru doctrina de stânga, iar E. Andronescu – ministrul PSD al școlii românești din nou –, reprezentanții Patriarhiei Române și ai ONG (Asociația Secular-Culturală) abordează politic subiectele vizând populația în formare, dascălii ei, editorii manualelor suspectate.

Tot în cheie politică poate fi citită ieșirea în stradă a angajaților „Oltchim” Râmnicu Vâlcea, altă dată o „perla a industriei românești”, cum declară cei nemulțumiți că nu și-au mai primit salariile din luna iulie (nici tichetele de masă!), că liderii de sindicat nu-i reprezintă pe gustul lor, că directorul combinatului nu susține cauza celor aflați la a

doua generație în uzină, că guvernul (oricare ar fi fost el), în ultimii ani, nu ia în seamă situația disperată a zonei vâlcene. Vârful iceberg-ului este campioana la handbal feminin, renumita echipă „Oltchim”, pe picior de a fi exclusă din competițiile internaționale, întrucât nu mai are susținere financiară.

Folosind ca „stindard” al nemulțumirilor cvasigeneralizate un simbol național al sportului, protestele de pe Valea Oltului și-au câștigat întâietate mediatică rapid, dar au pus la treabă și actorii politici: partide, miniștri, parlamentari, lideri locali, consilieri, media angajate (fie și cu discreție). Ținta vânată de marile cluburi și echipe – Liga Campionilor – a aprins interesul unui public numeros, respectând regula îndelung verificată în industriile media: politica și sportul vând totdeauna... Toți intervenienții își manifestau spaima că un investitor privat nu ar mai finanța echipa de handbal (care s-ar destrăma), dezamăgirea că bugetul ministerului de resort nu ar ajunge vreodată pentru susținerea valorilor sportive (nici mișcarea sportivă de masă, precum se știe!), că Guvernul nu schițează gestul de a deveni patron al unui brand național, cum s-a dovedit a fi „Oltchim”. Opozanții politici ai Executivului (Sever Cotoi Voinescu – PDL) speculează abil, susținând că „Guvernul Ponta va găsi o soluție, însă numai pentru că este an electoral și nici un premier nu ar rata o astfel de oportunitate”.

În ziua doliului național în SUA (11 septembrie), protestează deputatul Mihăiță Calimente (PNL), ieșind din sala de plen a Parlamentului, în momentul votului care avea să-l trimită pe Sergiu Andon dincolo de ușile Legislativului, pe motiv de incompatibilitate (ca avocat de profesie, S. Andon – PC – nu avea voie să reprezinte pe cineva la tribunal). Apărarea s-a consumat, bineînțeles, în emisiuni tv, unde avocatul-jurnalist cu state vechi a pledat în favoarea nevoii de juriști în Parlament: „Procurori nu poți să ai, judecători nu poți să ai, polițiști nu poți...”.

La 12 septembrie, e rândul rromilor să protesteze la București. Cu puține ore înainte de vizita în țara noastră, ministrul de Interne al Franței, Manuel Valls, declară într-un interviu acordat audio-vizualului din Hexagon că „Franța nu-și permite să primească «toată mizeria lumii»”, drept pentru care expulzarea rromilor spre țările de origine (Bulgaria și România) va continua. Liderii co-naționaliilor noștri de etnie rromă spun că a devenit intolerabilă atitudinea guvernului de la noi,

totala indiferență la nevoia de integrare a minorităților. „Să nu ne mai folosească doar o dată la 4 ani, în alegeri, ca masă de manevră”, strigă exponenții nemulțumiților decizi să meargă la Cotroceni, unde să discute două probleme: pe de o parte, regula acceptului guvernamental la anunțarea candidaturii oricărui membru al comunității rromilor pentru o poziție de parlamentar – lucru inadmisibil -, iar pe de altă parte, să-i ceară președintelui ajutorul (Alianța Civică Democratică a Rromilor îi reamintește lui Traian Băsescu acordarea votului în cele două mandate: „L-am ajutat atunci când a avut nevoie. Așa cum l-am făcut președinte, îl putem da jos!”). În regim de urgență, premierul anunță aprobarea fondurilor pentru integrarea etnicilor rromi. Liderii acestora strigă (să audă ministrul francez și UE?!) că nu era nevoie să vină delegația occidentală pentru a spune că, în România, rromii sunt discriminați în ceea ce privește locurile de muncă și educația. Ziua *breaking news* se încheie cu solicitarea sindicaliștilor „Oltchim” de a-l vedea demisionând pe cel care nu le-a fost aproape (liderul de sindicat), în paralel cu intrarea în greva foamei a șapte muncitori („atât cât vom putea fizic, atât cât va fi nevoie pentru rezolvarea situației”).

Ziua de 13 septembrie reține atenția prin două elemente majore: a) la „Oltchim” crește numărul celor care aleg greva foamei la 30; ministrul delegat Liviu Pop este primit cu huiduieli în combinat („Pentru că ne-a mințit”); Bogdan Hossu – lider al unei centrale sindicale – vorbește de premeditarea falimentului „Oltchim”; b) președintele re-instaurat de CCR are prima ieșire în fața românilor, anunțând o vizită la Bruxelles, cu întâlniri de „gradul zero”: Jose M.D. Barosso, Viviane Reding, Herman von Rompuy. Să fie replica la „exilarea” autohtonă? Răspunsul la mesajul milioanei de români care nu-l mai doresc, oficial, prin vot, la președinția țării? Un puseu de putere cu recunoașterea formală a UE? Ori, poate, în semn de mulțumire pentru sprijinul uriaș acordat de lideri și instituții europene.

Prezenta abordare a „anotimpului” protestelor cu miză politică limpede s-ar cuveni încheiată nu în 13, pentru a nu alimenta sensibilități „astrologice”, deviind interesul unora dintre lectori de la instrumentarul științific. Vom invoca, așadar, „protestul mut” al câtorva zeci de bucureșteni care au aprins lumânări la sediul SRTV în memoria *TVR Cultural* (recent închis de noua echipă managerială în frunte cu liberalul

Claudiu Săftoiu), dar și atacul parlamentar al opoziției față de politica guvernului Ponta de „destabilizare a sistemului educațional național” prin trecerea, de anul școlar viitor, a clasei zero în spațiile preșcolare și prin acceptarea bacalaureatului profesional, în fapt o alternativă pentru toți cei care nu se încumetă să susțină bacalaureatul clasic, teoretic...

Mulțumiri

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/S/56815 Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Bibliografie

1. Dagenais, B. (2003). *Campania de relații publice*, Ed. Polirom, Iași.
2. Dagenais, B. (2002) *Profesia de relaționist*, Ed. Polirom, Iași.
3. Goffman, E. (2003). *Viața cotidiană ca spectacol*, Ed. Comunicare.ro, București.
4. Lijphart, A. (2006). *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Ed. Polirom, Iași.
5. Mucchielli, A. (2005). *Arta de a comunica. Metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*, Ed. Polirom, Iași.
6. O’Sullivan, T., John Hartley, Danny Saunders, Martin Montgomery, John Fiske (2001) *Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale*, Ed. Polirom, Iași.
7. de Peretti, A., Jean-André Legrand, Jean Boniface (2001). *Tehnici de comunicare*, Ed. Polirom, Iași.
8. Powell, B. Jr. (1989). Constitutional Design and Citizen Electoral Control, *Journal of Theoretical Politics*, 1 (2) (April).

CURRENT PERFORMANCES IN CONSACRATED POLITICAL AND CIVIC STRATEGIES

Ștefania Bejan^[1]

Abstract

The concepts that can be turned operational in a double dilemma - a) on one hand we see, during the past months, on the local political scene, protest movements (in a purely legal sense) or, rather, an expression of the political will in severe forms, with whom we got accustomed from the Romanian political environment? b) on the other hand, they are totally divergent with the political partisanship and with the civic activism or, in precise contexts, we find the intersection area of the two? – this is not totally new for the investigators of the recent public space: **protest** represents merely only the right (recognized by the Constitution) to show your discontent in the public environment (without having the authorities intervene for this manifestation); **violence** is a characteristics of societies, and its symbolic “face” accompanies us during the entire history of mass-media (political violence presents itself as a species, discredited, now and then, due to the frequency, to the wear and tear of its generating mechanisms, to the repetitiveness of the players and the monotony of the speeches); **political partisanship**, quasi-tautological phrase, refers directly to the *parti-pris*, not leaving space for a certain inter-party-minded elegance (exception making the temporary alliances for obtaining power, the transfer of some politicians from a doctrinaire “area” to another, the support contracts made in the Parliament for some mutual beneficial laws, etc.); **civic activism**, another desideratum in its essence, for the fragile democracies of the post-totalitarian Eastern Europe (here and there, now and then, voluntary impulses, with modest success and inevitable mistakes, with committed people and opportunists, like in any field of activity...) Placed, contextually speaking, in relationships of logical or affective type, these “cardinal points” of the political fight tactics lead to interpretation alternatives that are fresh, particular, useful for the social post-December space who hopes for a deliberative democracy.

Key words: *politics, right to protest, parti-pris, opportunism, post-totalitarian space*

^[1] Romanian Academy, Scholar POSDRU/89/1.5/S/56815 *The society Based on Knowledge – reaserches, debates, perpectives*; stbejan@yahoo.fr

„The incredible” intuition of 20-th century societies researchers is “guilty”, we would dare to believe, for the “premonitions” of Erving Goffman, in 1959, when *The daily life as a show* was being published (in our opinion, the Romanian language version of the book’s title *The Presentation of Self in Everyday Life* is even better than the original, is more pictorial, is “rounder”, has special semantic meanings...). We have in view social behavior sequences (especially of the teams) where the consensus becalms in the bud the obvious discontents; where the polite opposition is replaced with “an efficient demonstration of unleashed rage”; not rarely, for the sake of own image, the social actors choose to place under doubt and compromise, an interaction^[1]. A certain marker in the field of public communication, a delicate analyst of “social meetings” drama, Goffman confesses the existence of a moral key where is rightly to read the expressiveness (that generates, also, images of the Self “thrown” to the others, but also replies of the partners given to us in the social game): in any social interaction, expressiveness plays the communication part, from which we understand that it is not of any interest “the view of the tension releaser function that it might have for its sender”^[2]. In other words, we talk about a first level of public cohabitation expressiveness, because the second operates with information about unknown “entities” and acts as a vehicle/guide of the receptors ready to translate, before their completion, the action of the players on the social scene...

The hermeneutics that any person casted in the everybody show uses is fully determined by ration: you want to know clear facts about the close ones and the previous speakers: from traits to strategies and feelings; and because this is not really handy, you are satisfied with what the analyst calls *substitutes* – „indications, various proofs, hints, expressive gestures, symbols of the status”-, the visible, easy to apprehend part of the reality from the equation of the communicational interaction. According to the canonical scheme of human expressivity created by Alex Mucchielli, we deal with four levels of depth for the *expressive phenomena*. The unconsciousness area (level of depth) hosts

^[1] Erving Goffman, *The daily life as a show*, Ed. Comunicare.ro, Bucharest, 2003, pp. 270-271

^[2] *Ibidem*, p. 274

together, fundamental values, motivations, desires...It is considered the source of deep logics through which the “predisposition for the worldly things” function – able to trigger the apprehension of the elements of existence (including social ones)–, this „area” is followed in the acts of the social interveners instigated by their attitudes; finally, in the “territory” of opinions (translations of the positioning towards the persons, ideas, fields of activity, etc.) exceeding in number the desires and the values, judges the societal activity in its whole^[1].

Amongst the conclusion of the Goffmanian work discussed, it appears an emphasis on the contribution of expressivity in transmitting the image of the self. How does the individual manage to interpret the *impression* made on him by the social partners? Under the form of pleadings and requests, petitions that are directly restricted to each cultural model of cohabitation, wearing the ethical seal of the sincerity of performances, because bearing the social behavior of any type generates and maintains the inter-individual and inter-group relationships. In certain circumstances it refers to the idea of exploitation, in the sense that the social player folds on the behavioral speech of the other person – giving the feed-back requested by the proposals/expectations met in the relational game - the communicational actions are kept in the “net with moral limits of judgments”.

The naturalness of many on the social scene creates images in accordance with the truth of the issuer’s personality. The presence of the behavioral honesty, at the same time with the absence of faking gesture and actions, “throws out in the world” valid projections. Even if the lack of interest regarding the type of perceived images about the self is only faked, this strategy brings a common welfare. Not only once, individuals or groups of public importance present themselves as being very preoccupied by the diagnostic that was established in accordance with their own performances in the social environment.

This desire to obtain a good note from the action partners/evaluators, is not in any way condemnable, being conditioned on one hand by *the self control* of the sender, and on the other hand, by the *trust* in the “receptivity and the justness of the individual that observes

^[1] Alex Mucchielli, *The art of communication. Methods, forms and the psychology of the communication situations*, Ed. Polirom, Iași, 2005, pp. 18-19

them”^[1]. The influence exerted in a legitimate way on the perceptive registry of the partners gets, more and more often, notes of promotion by any means, although, in accordance with the evolution trends of the communication sciences, the tendency we described appears as fully justified: between the projected image, the perceived image within the external environment and the lived image, there are some disturbing incompatibilities^[2]. The narcissist is left with only one path to follow, even if it is tainted by unrighteousness, by a coercion of the performance environment – to leave the *impression* that some own objectives are reached through a natural, legal, accepted mediation, although at a close analysis, we can see manipulation in the states classified by the speech of A. Mucchielli in the *Art of influence*: manipulation of people, of situations, of objects, etc. In a great haste and rush, we could decide that politeness and the delicacy, in other words, the decent influence is no longer “in fashion”. The direct, harsh, handy manipulation of the impressions, says Goffman, shares in a dramatic way the arena of public communication: the people that are being evaluated feel the duty to apply, demonstrate, while the evaluators-observers are formed within the audience. The transfer of actions takes place from the objects towards the audience^[3], in the condition of building and sending an adequate and efficient message: conveyed to a well-known and attentive audience, a message that is coherent, accepted, contained and especially ready to trigger the action (by convincing the receiver to adopt exactly the behavior that was planned by the source)^[4]. The phrase “merchants of morality” invented by the magister of the *Stigmat* brings into the discussion the double measure of the ethical imperative: in theory, the fulfillment of the behavioral standards weighs a great deal in the statements of the social actors, but in practice, the moral problem of abiding the requisitions from the social “market” is not taken seriously. “Sending” a convincing image on the “retina” of the evaluator exceeds the requirements of moral behavior. The “trade” with self images shall not remain indifferent to the tendency towards prag-

^[1] *Ibidem*, p. 275

^[2] Bernard Dagenais, *The profession of a relationniste*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 63

^[3] E. Goffman, *op.cit.*, p. 276

^[4] Bernard Dagenais, *Public relations campaign*, Ed. Polirom, Iași, 2003, pp. 296-297

matism for the disadvantage of morality: the buyer (the consumer, the judge), skilled in “impressions” and social truths shall stand by compromising offerings. The alternative is expressed in a frustrated manner: “the same obligation and advantage of appearing always in a favorable moral image and of being a socialized character shall force the person to become a sophisticated actor”. The social *performer* regarded as a *character* (model) proposes to him roles that recommend a “once more!” and this cultivates his self love leading even to confusion in the framings with himself^[1].

The fusion of the self with the character (it also goes the other way around) has as consequence an image that is ready to obtain the credit of the people involved, regardless of the cause that the performer works for. The better the framing is, the more entitled to credit is the image created and transmitted. Drama especially means a mixture of needs, abilities and “drama” strategies, actors-performers, failed gestures, successful actions... The acting potential of the show from the audience (the public) gives to the performers a plus of credibility. Being mainly a psychoanalytical act, the interpretation (the meaning of words, of behaviors, etc.) applies known relationships (that also became rules) to the verifiable information. In the sphere of motivation (especially the extrinsic ones), Mucchielli identifies the same *pattern*: “interior certainties” that motivates the human mind to leave indelible marks on the communicational acts^[2].

By exploiting the reversibility of the messages and by involving the construction of *meaning*, communication inter-relates with perceptions and imagination, memory and vocabulary. The objectives, the roles and the self-censorship of the participants denounce, in the spirit of Bourdieu, „the natural elasticity of significance”, lacing the receptivity and the expression from the interpersonal registry. We have the proof *The dynamics of groups* that relaxing constraints give birth to social anomie (emotional slips, insecurity in the relationships between individuals, difficulty of interpersonal communication). Uncertainty becomes contagious; lack of social norms announces chaos; unpredictability of expression, motivation, the ascendant of individual/collective

^[1] E. Goffman, *op. cit.*, p. 277

^[2] A. Mucchielli, *op. cit.*, p. 21

imagination is trouble for everybody, from theoreticians to the subjects of treadmill performances^[1]. Of projection and cleavage, of introjections -censorship, in other words, of exteriorization and interiorization, the constraints are constituted as part of the “securing basis” and “relationship pronunciation” (A. de Peretti & alii) around the social actor; the interaction triggers the need to put together (due to the projection) the performances of the perception modes at the same level, unifier in the group, so that the fragmentation or the isolation do no longer appear as hazards. What the psychologists call “we distinctive” is the fruit of a common, group subculture, with a cohesive mission, strictly restricted to the cultural level of the society in general. The influence of habitual *values* and *norms* (s.a.), together with the predisposition of individual (on their way to become a social group) to refresh common “echoes” within the unique, own behaviors show a strengthening of the “distinctive identity” (at the limit of pleonasm, this phrase, in our opinion, except group, collective identity), especially that the effort to deal with the internalization of the “situation inequalities” (W.J.H. Sprott) is not to be neglected...^[2]. The communicational experiences of interpersonal type help to *locate differences* and the originality elements of the new group entity, explains Sprott in *Psychologie sociale*.

The projection of a convenient image in the social environment engages to adopt some “complementary” roles amongst the members of the group, performances established on the introjection of the behavioral models needed for reaching the objectives for which the group was formed and works for. Protected by these performances accepted in the actional - competitive environment, we can differentiate within the group statutes, hierarchies, currencies, decisional advantages etc., so that there is established a “floating equilibrium of inequalities and differences in situations or characteristics...” The stake of this complex relational mechanism is the structure of the “moral” level of the group. Such a conclusion has a complicated and heavy *background*: forming a selective *network* of communication, whose DNA does not lack *censorship*, with its known subsequences – screening of messages,

^[1] André de Peretti, Jean-André Legrand, Jean Boniface, *Communication techniques*, Ed. Polirom, Iași, 2001, pp. 8-12

^[2] *Ibidem*, pp. 13-14

distribution of tasks, assignment of resources, application of sanctions – all towards guaranteeing an “equilibrated dynamics of exchanges and contributions”. The final touch means, on one hand, the objectives received by the external environment and on the other hand, the intersection point of the individual impulses, so that, the deviations that could de-structure the group conserve their latency state^[1].

The communication experts warn that using tools and techniques in the universe of human inter-relating has become indispensable for our times. A handy theoretical proof, such as *The sphere of interactions and structures* promoted in the French area since 1991, shows that the meeting of meridians (of relationships and rules; of assistance and support points; of motivations and differences; of instructions and devices; of productions and results) with parallels (of behavior and appreciations) and the Equator of social behavior highlights the particular dispositions “located” between poles (of forms and efficiencies; of significance and meaning), vehicles favorable energetic exchanges (even of cause) to the forms of desired relational equilibrium. Therefore, it shall be in the benefit of the group to identify the people adequate for certain actional requirements, to analyze specific situations that are difficult to detect in a general overview. The examples given by Peretti, Legrand and Boniface have the gift to convince any reader interested in “theoretical” solutions. (We believe that this explanatory model would have the same profitability, or even in certain case it would be life saving, for the social actors that are in the performer status). From the increase of the group’s cohesion and the avoidance of the “wooden language” to the removal of the risk of speech trivialization and assigning unprecedented roles to certain surprise-characters within the reference group; also, from initiating some selective networks of communication and re-structure per sub-groups, to the setting up of some unprecedented methods of evaluation and promotion, all indicate the inspired “game” of the meridians called in the partnership with the three essential parallels.

The countries that declare to belong to the democratic regime, also the ones that dream to wear such a mark, put in the situation to choose

^[1] *Ibidem*, p. 14

between majoritarian democracy and consensual democracy, would prefer the latter, for good reasons: in the economical management and in the control of violence, and also in the relationship government-political parties, the consensual form has better results; in equal measure, the democratic representation, the generosity and the tolerance of the public politics, persuade especially in the regimes of consensual type.^[1] Where the first democratic Constitutions are structured, the recommendations, without any doubt, to adopt democratic reformations, in conditions of major cultural-ethnic differences, have a good success rate in a social-political life that is strictly consensual.

It is ideal to combine consensual democracies with cultures that are as consensual, but this does not happen everywhere (the examples of Switzerland, Austria, Israel, India, Belgium, etc. strengthen this concept...)

The discussion of these two democratic “formulas” has its core in the quality of democracy, the studies showed that things are much more “tangled” and have many more aspects than it is estimated. Having an enviable “start”: “to represent the minority groups and the interests of minorities, to represent in a more accurate way each of them and to represent the people in a more comprehensive manner”, the consensual people seem to honor the quality indicators of the democracy in a way that is superior to the majoritarian “trend”. An enumeration that belongs to Lijphart says, „they have better results regarding the environmental protection; they send to jail less people (...), and the consensual democracies from the developed world are more generous in giving aid to the developing countries”^[2]. Having a reputation in political science, A. Lijphart suggests to analyze the regression of the bi-varied effects of the consensual democracy on eight set of democracy quality indicators during the period 1971-1996, continuing somehow the analytical model of Robert A. Dahl (1969). For different intervals (or more specific years), there were taken into consideration: the representation in Parliament of the women, the politics regarding family, the relationship between the wealthy and the poor, the indicator of the power resour-

^[1] Arend Lijphart, *Models of democracy. Forms of government and operation in thirty six countries*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 274

^[2] *Ibidem*, p. 252

ces, the satisfaction regarding democracy, the distance of the Government, of the electors, the corruption indicator, the people's support, etc. If we would consider only one indicator – the representation of women in politics and the protection of their interest – we would not be surprised to find out that the maximum representation (30,4%) is found in Sweden, while in New Guinea is of 0,9%! As it was expected, the consensual democracies are much more open to this indicator applicable in general to minorities, whoever they might be, exceeding with over 6 percent the degree of “female” representation in the Parliament of majoritarian democracies. As an exotic aspect, in the presidential systems, it would not be enough to have women present in the Assembly, but it would be just to elect them for the supreme position...(we remind that the real chances of the candidates to the presidency of USA and France – Hilary Clinton and Segolene Royal – both wasted, on top of all, because of the exaggerated male impulses from the final phase of the election campaign. If we add that, always, between a man and a woman with equal potential, the electors prefer the representative of masculinity, the conclusions are totally legit regarding the resonant mentioned failures). Without any doubts, the level of economical development (and probably cultural) contributes significantly to the improvement of this given state, inadequate for the millennium of equal opportunities and of sexist mitigation!

The temptation to introduce in the equation with too many unknowns (of democracy) also other indicators is not dissimulated; disappointments are not strange for the researchers, especially if his subconscious sends him to a country such as Romania (we specify that, the local political regime has not been the object of “tables” in the mentioned study, *Models of democracy...*). We let fall that only knowledge leads to many resources of economical power distributed between „n” social groups; participating in great number at the electoral “moments” means political equality and according desire to be represented (although it sounds like a rape on democracy, it has been proved that the compulsoriness of the vote stimulates the participation of the electors to exert this right); between the satisfaction of the operation of consensual democracies and the majoritarian ones, it was calculated a 17% “step” (here comes the psychological element of associating satis-

faction with the own preference for the recent elected person); finally, the dash is brought in the favor of the majoritarian democracy by the “responsibility and corruption” indicator: governments show an increased responsibility toward the electorate in order to “renew the mandate of the current government” or to “cast away the bastards”^[1].

With the warning that, often, “the bastards” repeatedly accede to power, with the hope that J.S. Mill was right to consider the governing of the majority as the fundamental condition of democracy, we remember the point of view expressed by Lijphart: the generosity and the tolerance of consensual people has its outlet in social politics, in the protection of environment, in the field of justice and in the external aid given to the petitioners. As seductive as the *pattern* of consensual democracy might appear, he is justly afraid of the cultural-institutional traditions that would show resistance, but also of the absence, as supporter, of the political culture with a consensual profile. The opportunities are being felt, but, in the sense that, as everything is learned, the consensual behavior may be also picked up, in time. The political context rather conflictual and divided (on historical, ethnical, linguistic criteria etc.) delays or entertains a consensual culture, depending on the case. The parallel between the prolonged deliberations amongst the African traditional tribes and the debates of the political coalitions of the contemporary democracies (Arthur Lewis) suggests small (but sure) steps for establishing a consensual culture.

The sociology dictionaries avoid in a diplomatic manner to make references to terms such as: protest, demonstration, conflict and violence (with the specification that the last two refer exclusively to the industrial environment and respectively to the family). From the studies that view communication science and cultural studies, there is the explicit result that violence represents the enacting of aggression (a constitutive element of personality, in the opinion of psychologists), “that involves a direct and intense action against an object or a person”^[2]. The status and the form of the violence varies: legit or invalid,

^[1] Bigham G. Powell Jr., „Constitutional Design and Citizen Electoral Control”, in *Journal of Theoretical Politics*, 1, no. 2 (April), 1989, p. 119, apud A. Lijphart, *op. cit.*, p. 264

^[2] Tim O’Sullivan, John Hartley, Danny Saunders, Martin Montgomery, John Fiske, *Fundamental concepts from communication science and cultural studies*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 353

with the possibility to transform one into the other – depending on the context and the moment; from a classic, brutal manifestation of the physical act, to the *soft* performances (exchange of responses, withdrawal, silence), and the studies on the mass-media speech classified as symbolist, violence (or heavier, its reflection in the social speech) is the object of the association with the political area. Analyzed with the purpose to illustrate conceptual tools restricted to mass communication (the theory of agenda, the permanent staging of the press in conceiving the programs/summary, the “moral panic”, political debate), the phenomena of violence – based on fear and chaos – played a magistral role, showing itself, in certain political circumstances, as being a motive for “distraction” accepted by the audience and liked (in a convenient way) by them^[1]. D. Saunders gives the example of the London riots characterized, in the media process, as “anarchies”, “threats to civilization”, sufficient for the journalists to stage TV debates talking about the efficiency of the police, the vigilance of the government, etc.; in this way, the dialogues on the causes of the protests, the immediate and long term consequences, the strategies to diminish poverty amongst disadvantaged population, etc. fall into oblivion.

According to this reasoning, we could analyze the problem of the political protest of Romania in the last few months, as the media channels considered to bring into the attention of the audience: because it was the latest news, because the protests ensured the agenda of the citizen – and the rating, of course -, as they meant major social interest subjects because they were diluting (in a symbolist way) the conflictual potential of the press consumer, because the payers of advertising messages had benefits from the broadcast of explosive political subjects, etc.

The debut of the announced “dissection” can be represented by the gathering, on the 21st of August 2012, of hundreds of Bucharest people in two hot points on the Romanian protests map: a) University Square (joining those that had dissatisfactions regarding the decision of the Constitutional Court of Romania to invalidate the Referendum concerning the dismissal of President Traian Băsescu), where they were

^[1]*Ibidem*, p. 354

shouting “Go to the Szecklers/So we get rid of you!” and b) Victory Square (the place where the opponents of Victor Ponta were declaring: “I love Traian Băsescu”, „T. Băsescu is a hero”, „Respect for C.C.R.”). By season of the right to protest, some participants have asked J.M.D. Barosso, in a rhetoric way, “Is this democracy?”; others, possibly stimulated by the microphones of the journalists and by the filming cameras, expressed in a harsh language the pain of the president Băsescu comeback the Cotroceni Palace („We don’t want him anymore!”; „Our vote cannot be mocked by communist trainers in red robes”, “We are not represented by this T. Băsescu”; „For eight years he has been humiliating us, he finished us, he made us poor, he must leave!”; „He must leave, leave us alone”; “He should go and be president in Hungary!”).

The sociological methodology, for this case, would insist on circumstances, actors, causes, images, language...The speech analysis could not avoid elements such as: a) Crin Antonescu (temporary president) considers the decision of CCR as being unjust, neglects to collaborate with the president reverted with USL stating that “The problem is how Traian Băsescu will cohabitate with the 7.400.000 Romanian people that dismissed him”, announcing in a ritual manner – „Traian Băsescu does not exist for us. He was dismissed by the electors”; b) Victor Ponta declares that the alliance, whose co-president he is, shall respect the CCR decision that proves to be “political, immoral and illegal”; c) the PDL president (the main opposition party, Vasile Blaga, says on television that there is a possibility to discuss and collaborate with all the political forces, given that, following the referendum from the 29th of July 2012 “There is no victory. Nobody has won”; d) the president rehabilitated by the CCR decision Traian Băsescu, is being silent!

In the vision of some officials, this protest was unauthorized, fences were broken, and the traffic on Magheru Boulevard was blocked for a short while. The prime minister contradicts him: “I am glad that the protest participants proceeded in a peaceful manner and there haven’t been any incidents”. The journalists ask why the law enforcement agents (the Gendarmerie) did not intervene like in February 2012, and the Internal Affairs Minister (M. Duşa) either responds indirectly (“Those who did not apply the law should answer this!”), either blames the communication department of the Romanian Gendarmerie for the

content of the press release... (the minister of PSD origin notifies the mass-media that he ordered an investigation to find out “those gentleman who make press releases that don’t present reality”).

In the next days (for example the 23rd of August), some remonstrators from Timișoara and Maramureș add up, reaching a high level of fear and suspicion, so that it is requested to mark with individual names the uniforms of the gendarmes that go on the streets (to be able to submit, if necessary, felony complaints on real, verifiable persons, if they committed abuses in the relationship with the remonstrators; it remained in the collective memory the order of the “unknown” gendarme: “Put the culture web site in the van!”).

The day of 24th of August brings a challenging balance sheet: 100 protestors from the University Square are being investigated; 50 criminal case files are made for those who blocked the traffic on

Magheru Boulevard?^[1] Under the loop of the public opinion (or only the loop of the journalists claiming to have professional objectivity), the Romanian Gendarmerie releases to the press, on the 25th of August, a note specifying that they were identified, with the help of the surveillance cameras, 106 people that disturbed the public order in the center of the Capital, fact that “translated” to seven criminal case files for destruction, 49 files for disturbing the peace and 50 fines. One day later, 60 protestors are being filmed in the Izvor Park, against the comeback of Traian Băsescu in the highest position of the Romanian state. They declare that they are for one week in opposition with the one they call, within a slogan, “The man without God”.

After serious negotiations (the 27th of August), the members of the Parliament from PNL, PSD, PC decide to “witness the carrying of water”, which means to participate in the special meeting where the CCR representative publicly and officially communicates, the right of

Traian Băsescu to take back his appointment (some people revealed the urgencies of the prime-minister Ponta, via phone from South Africa, for the meeting quorum in the law making process...). In contrary case, the press would have had another subject, more precisely the breaking

^[1] Surveys given to the public on the 24th of August 2012 announced 62% pro USL for the voting intentions, the level of trust in the politicians of nowadays varies between 48% - V. Ponta, 43% - C. Antonescu, 19% - V. Blaga and 16% - T. Băsescu.

of the USL, fact that is unconceivable" (V. Hrebenciuc – PSD). In a way, the 950.000 supporters of the president in his last mandate could enjoy the victory! Also on Monday, the Internal Affairs Minister, M.Dușa, accounts the Romanian Gendarmerie for the criminal case files of the protestors, and its managements "restructures" the communication department, giving right, implicitly, to the PSD governor! Because on Tuesday he would have come back to the office in Cotroceni Palace the president dismissed 87% of the electors, a member of the Parliament from PNL (Ioan Ghișe) „was taking a walk" on the sideway in front of the symbolic building, in his way to the Botanic Garden. The gendarmes from the spot warned him that protest is not allowed; Ghișe denied that he is publicly manifesting any discontent regarding the president, but he was wearing a sign that said explicitly: "The people decided / Bănescu is dismissed".

The following period has the same protest "face", regardless we are talking about the intellectual type opposition of the writer Herta Müller („It is shameless what USL is doing in Bucharest. They are the remainings of the communists and they don't care") or of the Romanian Secular-Cultural Association, an accuser of the Ministry of Education for the content of some religion and history text books, in the pre-university school system (they make obsessive references to sin, hell and demons, eternal punishment). The speech interventions have clear political "targets": the owner of the Nobel prize for literature has hard feelings regarding the left doctrine, and E. Andronescu – the PSD Minister of the Romanian school again-, representatives of the Romanian Patriarchy and of the NGOs (the Secular-Cultural Association) politically approaches the subjects regarding the population in the education system, the professors, the editors of the suspected text books.

Also in a political key we can read the street protest of the employees of „Oltchim" Râmnicu Vâlcea, once the "pearl of Romanian industry", the remonstrators state that they didn't receive their salaries since July (nor the meal tickets), that the union leaders don't represent them as they would desire, that the director of the factory doesn't support the cause of the second generation of employees, that the government (whoever it was), for the last years, doesn't take into consideration the desperate situation of the Vâlcea area. The tip of the iceberg is the

champion of feminine handball, the famous team „Oltchim”, that is almost excluded from the international competitions because it doesn't have financial support anymore.

Using as a “flag” for the quasi-generalized discontents a national symbol of sport, the protests in the Olt Valley rapidly won a priority in the media, but put the political actors to work: parties, ministers, members of the Parliament, local leaders, councilmen, hired media (even discreetly). The target of many clubs and teams – Champions League – exalted the interest of a numerous public, abiding the rule greatly verified within the media industries: politics and sports always sell... All the interveners expressed the fear that a private investor would not finance the handball team (that would fall apart), the disappointment that the budget of the competent ministry would never be able to cover the support of the sports values (neither the mass sports, as we all know!), that the Government does not seem to become the governor of a national brand, as „Oltchim” proved to be. The political opponents of the executives (Sever Cotoi Voinescu – PDL) skillfully speculate, saying that “the Ponta Governments shall find a solution, but only because it is an election year and no prime-minister would miss such an opportunity”.

On the national mourning day of USA (the 11th of September), the Mihăiță Calimente deputy (PNL) protests, by exiting the plenum meeting of the Parliament, in the moment of the vote that send Sergiu Andon beyond the doors of the Assembly, on incompatibility grounds (as a lawyer, S. Andon – PC – was not allowed to represent someone in the court of law). The defense took place, of course, in TV shows, where the experienced lawyer-journalist pleaded in the favor of the need for jurists in the Parliament: “We can't have district attorneys, we can't have judges, we can't have policemen...”

On the 12th of September, it is the turn of the Roma people to protest in Bucharest. A few hours before the visit in our country, the French Minister of Internal Affairs Manuel Valls, said in an interview given to the audio-visual from the Hexagon that “France can't afford to take in «all the trash of the world»”, that is why the banish of the Roma people to their origin countries (Bulgaria and Romania) shall continue. The leaders of our co-nationals of Roma ethnicity say that the attitude of our

government became intolerable, totally indifferent to the need for minority integration. “We don’t want to be used only once every 4 years for elections, as a mass play”, the remonstrators shout, decided to go to Cotroceni to discuss two issues: on one hand, the rule saying that every time any member of the Roma community announces the candidature for a position on the Parliament he must have governmental acceptance – which is inadmissible-, and on the other hand, to ask help from the president (the Civic Democratic Alliance of the Roma people reminds Traian Băsescu that they gave him their vote during the two mandates: “We helped him when he needed. The same way we made him president, we can bring him down!”). In an emergency pick-up, the minister announces to have approved the funds for the integration of the Roma people. Their leaders shout (so that the French minister and the EU can hear?!) that there was no need for the western mission to come in order to say that, in Romania, the Roma people are being discriminated regarding work places and education. The *breaking news* day closes with the request of the „Oltchim” union for the resignation of the person that didn’t stand by them (the union leader), at the same time with seven workers going on hunger strike (“as long as we will be able physically, as much as it is needed to resolve the situation”).

The 13th of September gains attention because of two major elements: a) at „Oltchim” the number of people who choose to go on hunger strike reaches 30; the delegated minister Liviu Pop is welcomed in the factory with hooting (“Because he lied to us”); Bogdan Hossu – leader of a union – talks about the premeditation of the „Oltchim” bankruptcy; b) the president re-installed by the CCR has his first appearance to the Romanian people, announcing a trip to Bruxelles, with “zero degree meetings”: Jose M.D. Barosso, Viviane Reding, Herman von Rompuy. May this be a reply to the inland “exile”? Or the response to the message of millions of Romanian people that do not want him anymore as president, officially, through voting? Or an impulse of power with the formal recognition of EU? Or, maybe, is a sign of thanks for the huge support given by the leaders and the European institutions...

The current approach of the protests “season” with a clear political stake should close not on the 13, in order to not feed “astrological” sensitivities, becoming the interest of some of the science lectors. We

shall claim, therefore, the “mute protest” of some tens of Bucharest people who lighted up candles at the SRTV headquarters in the memory of *TVR Cultural* (recently closed by the new management team led by the liberal Claudiu Săftoiu), but also by the opposition’s attack in the Parliament regarding the policy of the Ponta Government to “destabilize the national education system”, by transferring, starting with the next school year, the zero class in the pre-school spaces and by accepting the professional baccalaureate, in fact an alternative for those who do not dare to go through the classic, theoretical baccalaureate...

Acknowledgement

This study was made within the project POSDRU/89/1.5/S/56815 The Society Based on Knowledge – researches, debates, perspectives, co-financed by the European Union and the Romanian Government from the Social European Fund through the Operational Sector Programme for the Development of Human Resources 2007-2013.

References

1. Dagenais, B. (2003). *Campania de relații publice*, Ed. Polirom, Iași.
2. Dagenais, B. (2002) *Profesia de relaționist*, Ed. Polirom, Iași.
3. Goffman, E. (2003). *Viața cotidiană ca spectacol*, Ed. Comunicare.ro, București.
4. Lijphart, A. (2006). *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Ed. Polirom, Iași.
5. Mucchielli, A. (2005). *Arta de a comunica. Metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*, Ed. Polirom, Iași.
6. O’Sullivan, T., John Hartley, Danny Saunders, Martin Montgomery, John Fiske (2001) *Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale*, Ed. Polirom, Iași.
7. de Peretti, A., Jean-André Legrand, Jean Boniface (2001). *Tehnici de comunicare*, Ed. Polirom, Iași.
8. Powell, B. Jr. (1989). Constitutional Design and Citizen Electoral Control, *Journal of Theoretical Politics*, 1 (2) (April).

**Economia socială.
Experiențe și interviuri**

**Social economy.
Experiences and interviews**

**INTERVIU CU DOAMNA ÉVA GYÖRKI,
ADMINISTRATOR AL UNITĂȚII PROTEJATE
S.C. TIMURAL GROUP S.R.L.^[1]**

Mihaela Pitea^[2]

Rezumat

Acest interviu a fost realizat în cadrul Târgului Național al Unităților Protejate ediția a III-a care s-a desfășurat în perioada 4 – 8 octombrie 2012 la Târgu Mureș și care a reunit inițiatori și promotori ai instituțiilor și structurilor de economie socială din România și din Italia.

Éva Györki este administratorul unității protejate S.C. TIMURAL GROUP S.R.L iar înainte de a ocupa această funcție a fost director al Fundației Alpha Transilvană, timp de opt ani.

*Cuvinte cheie: unitate protejată, economie socială,
persoane cu dizabilități, promovare*

1. Ce profil are unitatea protejată pe care o conduceți?

É.G. Firma S.C. TIMURAL GROUP S.R.L. a apărut pe piață în anul 2003, asociații fiind Fundația Alpha Transilvană și Fundația „Târgu Mureș” din Olanda. Aceasta din urmă are două scopuri principale: să creeze locuri de muncă pentru persoane cu dizabilități și să sprijine cu profitul realizat Fundația Alpha Transilvana. Fundația Alpha Transilvană avea la acel moment, un program de mediere și integrare pe piața muncii a tinerilor cu dizabilități pe care îl desfășoară și în prezent.

Firma S.C. TIMURAL GROUP S.R.L. a apărut pentru că ne-am gândit că ar fi bine să dăm dovadă de un bun exemplu prin crearea de locuri de muncă. Până în acel moment încercam doar să convingem angajatorii să angajeze persoane cu dizabilități.

^[1] Unitate protejată care produce și distribuie articole din lemn dedicate copiilor, www.woodjoy.ro.

^[2] Sociolog, Centrul de Resurse în Economia Socială, Asociația Alternative Sociale, Șos. Nicolina, nr. 24, Iași; Tel.: 0735840022; e-mail: mpitea@alternativesociale.ro.

Din anul 2006 ne-am autorizat ca unitate protejată însă trebuie să precizez faptul că și până atunci noi aveam jumătate din angajați persoane cu dizabilități. În primă fază am început cu activitatea de cablaj electric pentru că am avut o comandă din Olanda, venită cu ajutorul partenerilor noștri de acolo, care ne-au facilitat acest lucru. Ulterior am desfășurat mai multe activități și am produs diverse lucruri dintre care amintim: materiale publicitare, aparatoare de lanț de bicicletă, servicii de curățenie la firme. În acest moment facem jucării pentru copii, mobilier din lemn, prestăm servicii de curățenie și de asamblare/ambalare altor întreprinderi.

În anul 2003, cu ajutorul partenerului nostru din Olanda am cumpărat o clădire, care era în stare foarte proastă, am amenajat-o și de atunci derulăm activitatea acolo. Avem sediul social în Târgu Mureș și punctul de lucru este într-o comună la 15 km de oraș. Cei mai mulți dintre angajații noștri sunt din localitate, iar pentru cei care fac naveta, în special persoanele cu dizabilități, le oferim noi transportul.

În ceea ce privește activitatea fabricii de jucării și mic mobilier aceasta se desfășoară într-o hală nouă dotată cu 14 utilaje de prelucrare a lemnului, pe care am construit-o cu finanțare dintr-un proiect MINIMIS^[1] în anul 2009 și suntem foarte mulțumiți de acest lucru.

2. Care sunt beneficiarii care lucrează în cadrul unității protejate? Care este rata de integrare profesională a persoanelor vulnerabile care au fost angajate în cadrul unității protejate? Detaliați.

É.G. În ultima perioadă am făcut disponibilizări pentru că ne-au expirat sau am schimbat contracte cu clienți și a scăzut cererea pe piață a unor produse specifice pe care le produceam; în prezent avem 14 angajați dintre care șase sunt persoane cu dizabilități. Noi angajăm persoanele cu dizabilități doar pe un job clar definit și, în special, pe posturile care necesită munca manuală.

^[1] Ajutoare de minimis pentru dezvoltarea sau modernizarea întreprinderilor mici și mijlocii.

Rata de angajare a persoanelor cu dizabilități este aproape maximă pentru că în etapa de selecție a personalului ne ajută mult fundația care are programe specializate în acest domeniu. După ce persoanele cu dizabilități trec testele fundației noi primim o listă a acestora și suntem siguri că acele persoane vor putea face față jobului.

3. Care sunt sursele de finanțare ale unității protejate pe care o coordonați? În ce este reinvestit profitul realizat?

É.G. La început am beneficiat de sprijinul fundațiilor partenere dar din anul 2007 încercăm să ne întreținem singuri, cu toate că este destul de greu. Am reușit să ne descurcăm pentru că am avut în vedere să desfășurăm și activități care erau căutate pe piață și care nu implicau persoane cu dizabilități, iar acest lucru ne-a adus profit. Acesta l-am reinvestit pentru a dezvolta alte activități economice unde am putut implica și persoane cu dizabilități; astfel am putut ajuta această categorie de oameni.

4. Care sunt obstacolele pe care le întâmpinați în desfășurarea, dezvoltarea și menținerea funcționării unității protejate?

É.G. Eu nu am agreat ideea schimbării legislative care prevede că pot face comerț asociațiile care lucrează cu persoane cu dizabilități deoarece eu cred că acest lucru nu favorizează implicarea în muncă. Noi, dacă mergem la firmele din oraș să vindem produsele, acestea nu sunt interesate deoarece doresc ca noi să facem doar comerț implicând produse de papetărie sau alte asemenea. Pentru faptul că eu nu am putut face comerț a trebuit să disponibilizez anul acesta cinci persoane cu dizabilități. De aceea spun că această parte a legislației nu va duce neapărat la implicarea în muncă a acestor persoane defavorizate.

Conform Legii 448 din 06.12.2008 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap firmele ar trebui să angajeze persoane cu dizabilități, să cumpere produse de la unități protejate sau să plătească taxă la stat. În acest sens noi mergem să ne prezentăm

produsele pentru ca firmele acestea să nu plătească la stat, pentru că oricum nu angajează persoane cu dizabilități dar, din păcate, de multe ori, ele nu sunt interesate de produsele și serviciile noastre. De multe ori preferă să cumpere tot ce au nevoie din comerț și să nu aibă legătură cu unitățile protejate.

5. Unde sunt distribuite produsele realizate în cadrul unității protejate și care este atitudinea societății față de acestea? Cum rezistă aceste produse presiunii concurențiale ale pieței?

É.G. Noi ne vindem produsele pe site-ul nostru numit www.woodjoy.ro. Ne-am îndreptat atenția către grădinițele din zonă pentru a ne distribui produsele, iar în acest sens am avut un contract cu Primăria Târgu Mureș pentru a mobila patru grădinițe în primăvara anului 2012.

De asemenea, am participat la mai multe licitații pentru a face locuri de joacă pentru copii și am reușit să le câștigăm. Prin această oportunitate am reușit să facem multe spații de joacă în comunele din zonă.

Participăm și la târguri de profil, cum este și acesta la care ne aflăm, însă aici nu vindem neapărat ci ne promovăm produsele și ne facem cunoscuți comunității. De multe ori se întâmplă ca la aceste târguri oamenii să nu aibă nevoie de produsele noastre, însă ei rețin faptul că existăm și ne caută ulterior. Adesea, cumpărătorii noștri sunt doar ceilalți expozanți care înțeleg ce înseamnă ajutorul reciproc.

Produsele noastre pot face față concurenței pentru că noi am ținut spre acest lucru: să facem produse care să fie utile și să fie competitive la ceea ce există pe piață. Eu consider că este necesar să vinzi produse utile și de calitate pentru că, dacă mă uit în jur, la acest târg de profil lucrurile expuse sunt drăguțe dar în mod cert majoritatea nu pot face față cerințelor pieței. Trebuie să fii în temă cu principiile economice și astfel vei crea produse care să fie cerute pe piață, pentru că altfel nu vei rezista și vei fi nevoit să închizi activitatea unității protejate.

Din punctul meu de vedere, ceea ce lipsește economiei sociale românești este partea economică, pentru că partea socială există preponderent, dar acest aspect nu te ajută să vinzi și să faci față concurenței de pe piața liberă. Este nevoie să ai cunoștințe minime de economie dacă

vrei să faci parte din domeniul economiei sociale, să vezi domeniul ca o afacere, în sensul bun, pentru că altfel nu vei putea să-ți ajuți angajații.

6. Care sunt posibilitățile și capacitatea de extindere ale acestei unități protejate? Ce rol joacă în acest demers atragerea de parteneriate/fonduri?

É.G. Avem nevoie de extindere și atragerea fondurilor este necesară pentru acest aspect. Acum două săptămâni am aplicat pe dezvoltare rurală, axa 3.2^[1] și sperăm ca într-un an jumătate să primim un răspuns în acest sens.

7. Ce probleme sociale importante de la nivelul comunității rezolvă activitățile inițiate în cadrul unității protejate? Cum contribuie acestea la dezvoltarea locală? Care este elementul inovator pe care îl aduc în comunitate?

É.G. Nu pot spune că am rezolvat problemele sociale de la nivelul comunității, dar prin faptul că noi lucrăm cu persoane cu dizabilități consider că suntem de ajutor comunității. Spun acest lucru mai ales deoarece la noi lucrează persoane cu dizabilități dar și persoane fără probleme de sănătate, din medii total diferite și reușesc să facă activitățile într-o atmosferă prietenoasă.

Faptul că acești oameni lucrează împreună a dus la o situație îmbucurătoare, în sensul că oamenii care nu au probleme de sănătate au „deschis ochii” la problemele persoanelor cu dizabilități.

Contribuția noastră la dezvoltarea locală a fost aceea că am creat locuri de muncă. Chiar dacă în acest moment am redus numărul locurilor de muncă, sper ca odată cu dezvoltarea punctului de lucru, pe care o avem în vedere, să ajungem să angajăm mai multe persoane. Faptul că noi ne desfășurăm activitatea într-o comună în care posibilitățile

^[1] Programul Național pentru Dezvoltare Rurală (PNDR), Axa 3: Calitatea vieții în zonele rurale și diversificarea economiei rurale, măsura 3.1.2. Sprijin pentru crearea și dezvoltarea de micro-întreprinderi.

de angajare sunt reduse și noi reușim să oferim zece locuri de muncă este nemaipomenit pentru acei oameni.

Elementul inovator pe care unitatea noastră protejată îl aduce cred că este faptul că noi creăm jucării și mobilier pentru copii, competitive cu cele care se găsesc în comerț dar care sunt făcute de persoane cu dizabilități. De asemenea, trebuie să amintesc faptul că nu sunt multe firme și, cu atât mai puțin, unități protejate, care să producă astfel de produse și la aceeași calitate.

8. Ce înseamnă din punctul dumneavoastră de vedere conceptul de economie socială, cum îl definiți? Prin ce mijloace ar trebui să se promoveze economia socială astfel încât aceasta să fie cunoscută tot mai mult în România?

É.G. Pentru mine economia socială înseamnă a pune suflet, a avea interes și deschidere față de oamenii diferiți de marea majoritate, și de a desfășura activități care să creeze valoare adăugată.

Cred că economia socială ar trebui promovată mai mult în mediul business, pentru că noi venim la târguri de profil dar de cele mai multe ori nu vezi pe nimeni din mediul de afaceri. Aceste târguri sunt necesare pentru a promova domeniul economiei sociale în rândul oamenilor obișnuiți, dar acestea se desfășoară doar o dată pe an și nu este suficient. Cred că ar trebui să existe și un alt fel de activități de promovare, cum ar fi mai multe întâlniri pe an cu cei care sunt implicați în economia socială.

Promovarea se poate face și online, pentru că tot mai multe persoane au legătură cu mediul online și este o variantă bună să îți vinzi produsele. Orice modalitate de promovare este utilă și depinde de domeniul de activitate al entității de economie socială, însă este necesar să se ajungă la mediul business pentru a putea colabora în vederea dezvoltării acestui domeniu.

9. Considerați că legislația din România avantajează sau limitează activitatea de economie socială pe care o desfășurați? Cum considerați că ar trebui să se implice reprezentanții Guvernului României în promovarea și reglementarea legislativă a economiei sociale?

É.G. Eu cred că este necesară reglementarea economiei sociale printr-o lege, însă trebuie ca aceasta să fie coroborată cu celelalte legi care există deja pentru a nu se suprapune. În caz contrar, nu vor putea funcționa nici legile deja existente în România, dar nici noua lege a economiei sociale la care se lucrează în acest moment.

Consider că reprezentanții Guvernului României ar trebui să fie persoane implicate în domeniul economiei sociale și să cunoască ce anume trebuie făcut. Ar trebuie să fie mai interesați și mai sensibili la acest sector pentru că ar avea mai multe de câștigat. Spun acest lucru pentru că ei ar trebui să înțeleagă că o persoană cu dizabilități este mult mai utilă în câmpul muncii pentru că în acest fel aduce bani la bugetul de stat, decât să fie o persoană asistată, în acest caz necesitând bani.

10. Ce sfaturi aveți pentru cineva care dorește să înființeze o unitate protejată?

É.G. Depinde sub ce formă dorește să aibă această unitate protejată, pentru că eu nu i-aș sfătui să fie S.R.L. ca noi, deoarece este mult mai greu decât dacă aleg să o deschidă în cadrul unei asociații sau fundații.

Indiferent de forma pe care o aleg pentru unitatea lor protejată, eu consider că orice individ ar trebui mai întâi să își facă un plan de business pentru a vedea care sunt produsele sau serviciile care ar avea succes pe piață. De asemenea, este important să vadă care este capacitatea beneficiarilor lor și dacă aceștia ar putea produce/oferi produsele/serviciile la care s-au gândit să le vândă, în caz contrar să renunțe la ideea deschiderii unei unități protejate.

**INTERVIEW WITH MRS. ÉVA GYÖRKI,
ADMINISTRATOR OF THE PROTECTED UNIT
S.C. TIMURAL GROUP S.R.L.^[1]**

Mihaela Pitea^[2]

Summary

This interview was made at the National Fair of Protected Units, the third edition, which took place during the 4th and 8th of October 2012 in Târgu Mureş and joined together initiators and promoters of the social economical institutions and structures from Romania and Italy.

Éva Györki is the administrator of the protected unit S.C. TIMURAL GROUP S.R.L and before having this position she was for eight years the director of the “Alpha Transilvană” Foundation.

*Key words: protected unit, social economy,
protected unit, people with disabilities, promotion*

1. What is the profile of the protected unit that you are managing?

É.G. The company S.C. TIMURAL GROUP S.R.L. entered the market in 2003, having as associates the “Alpha Transilvană” Foundation and the „Târgu Mureş” Foundation from Holland. The later has two main targets: to create work places for people with disabilities and to support the “Alpha Transilvană” Foundation with their obtained profit. The Transylvanian Alpha Foundation had at that moment a program for mediation and integration on the labor market of the youth with disabilities, which they still run also in the present time.

The company S.C. TIMURAL GROUP S.R.L. was born because we thought it would be good to give an example by creating work places.

^[1] Protected unit that produces and distributes wooden pieces for children, www.woodjoy.ro.

^[2] Sociologist, the Center for Human Resources in Social Economy, Social Alternative Association, 24, Şos. Nicolina, Iaşi; Tel.: 0735840022; e-mail: mpitea@alternativesociale.ro.

Until that moment we have just tried to persuade the employers to hire people with disabilities.

Starting with 2006 we became authorized as a protected unit but I must specify that also until that time half of our staff people were people with disabilities. In the first phase we have started the electric cables activity because we had a demand from Holland that came with the help of our partners there, who made this easier for us. Later on, we have performed several activities and we have produced various things of which I mention: advertising materials, bicycle chain protectors, cleaning services at companies. Right now we produce children toys, wooden furniture, we deliver cleaning and assemblage/packing services for other companies.

In 2003, with the help of our partner from Holland we have bought a building that was in a very bad condition, we have arranged it and since then we perform our activity there. Our head office is in Târgu Mureș and our work station is in a village 15 km from the city. Most of our employees are locals and for those people who commute, especially the people with disabilities, we offer transportation.

Regarding the activity of the toy and small furniture factory, it takes place in a new compartment, endowed with 14 machineries for wood processing that we have built using funds from a MINIMIS^[1] project in the year 2009 and we are very satisfied with this.

2. What are the beneficiaries that work within the protected unit? What is the professional integration rate of the vulnerable people that were employed by the protected unit? Please give details.

É.G. During the last period of time we have made dismissals because our contracts expired or we exchanged contracts with the clients and the market demand of some specific products made by us decreased; currently we have 14 employees out of which six are people with

^[1] Minimum aids for the development or modernization of small and medium enterprises.

disabilities. We hire people with disabilities for a clearly defined job and, especially, for the jobs that require handmade work.

The employment rate of the people with disabilities is almost maximum because, during the selection phase of the staff, we get a lot of help from a foundation that has specialized programs in this area. After the people with disabilities pass the tests of the foundation, we receive a list of them and we are sure that those people shall handle the job.

3. Which are the funding sources of the protected unit that you coordinate? Where do you reinvest the obtained profit?

É.G. At first we have benefited from the support of our partner foundations but since 2007 we are trying to support ourselves, although it is quite difficult. We have managed so far because we considered also the activities demanded by the market and which do not involve people with disabilities, and this brought us profit. We reinvested the profit in order to develop economical activities where we could involve also people with disabilities; in this way we could help this category of people.

4. Which are the obstacles that you meet during the performing, developing and keeping the on-going activity of the protected unit?

É.G. I have never liked the idea of the legislative change that provided that the association working with persons with disabilities can trade because I believe that this does not favor the involvement in the work process. If we go to the companies in the city to sell our products, they are not interested because they want us to trade only stationery products or other similar. Because of the fact that I could not trade, I had to dismiss this year five persons with disabilities. This is the reason why I say that this part of the law shall not necessarily integrate these disadvantaged people in the work force.

According to Law 448, dated December 06th, 2008 regarding the protection and the promotion of the disabled people rights, the companies should hire people with disabilities, buy products from protected units or pay taxes to the state. For this purpose, we go and present the products so that the companies do not pay to the state, because they don't hire people with disabilities anyway, but, unfortunately, many times, they are not interested in our products and services. Often they prefer to buy everything they need from the market and to not have any connections with the protected units.

5. Where are the products made by the protected unit distributed and what is the attitude of society towards these? How do these products handle the competitive pressure of the market?

É.G. We sell the products on our website called www.woodjoy.ro. We focused on the kindergartens from the area in order to distribute the products, and for this purpose we had a contract with the City Hall of

Târgu Mureş in order to provide the furniture to four kindergartens, during the spring of 2012.

Also, we have participated in many tenders in order to make playgrounds for children and we have succeeded to win them. By this opportunity we managed to create several playgrounds in the communes of the area.

We also participate to fairs of this kind, as the one we are here today, but here we do not necessarily sell but we promote the products and we make ourselves known to the community. Many times it happens at these fairs that people do not need our products, but they remember that fact that we exist and they look for us at a later time. Often, our buyers are the other participants of the fair that understand the meaning of mutual support.

Our products can handle competition because our target was this: to make products that are useful and competitive to what there is on the market. I believe that it is necessary to sell useful and quality products because, if I look around, at this fair, the things exhibited are nice but

certainly most of them do not meet the market demands. One must be knowledgeable of the economical principles and this is how to create products demanded by the market, otherwise one cannot survive and shall be forced to close the activity of the protected unit.

From my point of view, what is missing from the Romanian social economy is the economical part, because the social part exists mostly, but this shall not help you sell and deal with the competition of the free market. It is necessary to have minimum economical knowledge if you want to be a part of the social economy area, to see this field as a business, in the good way, because otherwise you will not be able to help your employees.

6. What are the possibilities and the expansion capacity of this protected unit? What is the role played in this process by attracting partnerships/funds?

É.G. We need to expand and it is necessary to attract funds for this. Two weeks ago we have applied for rural development, axe 3.2^[1] and we hope that in one year and a half to receive a response for this.

7. What important social problems at the level of the community do the activities initiated within the protected unit resolve? How do they contribute to the local development? What is the innovation element brought into the community?

É.G. I can't say that we have solved the social problems at the level of the community, but because we work with people with disabilities I believe we help the community. I say this especially because we have people with disabilities working but also people without any health problems, from totally different environments and they succeed to perform the activities in a friendly environment.

^[1] The National Programme for Rural Development (PNDR), Axe 3: Quality of life in the rural areas and the diversification of rural economy, measure 3.1.2. Support for creating and developing small enterprises.

The fact that these people work together led to a joyful situation, in the sense that the people without health problems have “opened their eyes” to the problems of the disabled people.

Our contribution to the local development was that fact that we have created work places. Although currently we reduced the number of the jobs, I hope that once the work station is completed, we shall be able to hire more people. The fact that we perform our activity in a village where the employment opportunities are low and we succeed to offer a dozen of jobs is extraordinary for those people.

I believe that the innovation element used by our protected unit is the fact that we create toys and furniture for children, competitive with the ones existing on the market but they are made by people with disabilities. Also, I must remind that there are not many companies and, so much the less, protected units, that make such products and of this kind of quality.

8. What does the concept of social economy mean from your point of view, how do you define it? Through what means social economy should promote itself in order to become more and more known in Romania?

É.G. As far as I am concerned, social economy means having your heart in the work, having interest and openness for the people who are different from the vast majority and performing activities that create added value.

I believe that social economy should be promoted more in the business environment, because we come at this kind of fairs but most of the time we don't see people from the business environment. These fairs are necessary to promote the area of social economy amongst the ordinary people, but they take place only once a year and it is not enough. I think there should be also other type of promotion activities, such as having more meetings with those involved in social economy during the year.

Promotion can be done also online, because more and more people are connected to the online environment and it is a good option to sell

the products. Any promotion manner is useful and depends on the activity field of the social economy entity, but it is necessary to reach the business environment in order to collaborate for the development of this area.

9. Do you consider that the Romanian laws are in the favor of or do they limit the social economy activity that you perform? How do you think the representatives of the Romanian Government should get involved in promoting and regulating the laws of the social economy area?

É.G. I believe it is necessary to regulate social economy by a law, but it must be colligated with the other laws that already exist in order to avoid overlaps. If not, the existing Romanian laws shall not be able to function, neither the new social economy law that is in progress right now.

I believe that the representatives of the Romanian Government should be involved in the field of social economy and know what must be done. They should be more interested and more sensitive to this field of activity because they would have many benefits. I say this because they should understand that a disabled person is much more useful in the workforce because in this way they bring money to the state budget, rather than being a supported person, in which case money is necessary.

10. What advice do you have for someone who wishes to set up a protected unit?

É.G. It depends on the form that they wish to have this protected unit, because I wouldn't advice a S.R.L. as we have, because it is much more difficult than having an association or a foundation.

Regardless of the form they chose to have for their protected unit, I believe that any individual should first make a business plan in order to see which are the products or services that would be successful on the market. Also, it is important to see what the capacity of the beneficiaries is and if they could produce/offer products/services that they think of selling, if not they should give up the idea of setting up a protected unit.

**Economie socială.
Organizații și practici**

**Social economy.
Organisations and practices**

EFICIENTIZAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE A STRUCTURILOR DE ECONOMIE SOCIALĂ ȘI ACUMULAREA DE EXPERIENȚĂ PRIN EVENIMENTE DEDICATE

Mihaela Steliana Munteanu^[1]

Abstract

Pentru al treilea an consecutiv Fundația Alături de Voi România organizează Târgul Național al Unităților Protejate, eveniment la care expun structuri de economie socială diverse. De la an la an se cercetează impactul la un alt tip de public sau punerea în evidență a produsului social prin mijloace diverse. Asociat evenimentului se realizează și Conferința „Politici și tendințe în economia socială” – pretext de dialog cu specialiștii din domeniu pe teme de interes. Concluziile celor două evenimente sunt extrem de interesante și pot fi puncte de plecare pentru dezvoltarea, în continuare, a domeniului și eficientizarea activității structurilor de economie socială.

Cuvinte cheie: *economie socială, eficientizare, experiență, persoane dezavantajate, forță de muncă specială, beneficiu*

Introducere

După începerea micii producții, sau poate chiar înainte, fiecare entitate de economie socială pornește drumul greu al căutării cumpărătorului pentru a realiza demersul ultim al actului de producție sau prestație - valorificarea produsului sau serviciului.

Suma căutărilor cu finalitatea dorită delimitează piața, așa spune teoria economică. Este la fel și pentru structurile de economie socială? Majoritatea acestor entități s-au dezvoltat empiric și, pentru a supraviețui, au devenit extrem de adaptabile, făcând un joc continuu între capacitatea de producție a angajaților cu dizabilități și o eventuală nevoie a pieții.

^[1] Director de dezvoltare și comunicare, Fundația „Alături de Voi” România, Tel.: 0740513864; e-mail: mihaela.munteanu@yahoo.com.

ADV România, pornind de la propriile căutări care au dus la dezvoltarea unităților protejate autorizate Util Deco Iași, Constanța și Mureș, a încercat să realizeze proiecte prin care să creeze vehicule de promovare a produsului de economie socială dar și de învățare a modului în care se poate dezvolta un business social în România. Obiectul nostru de interes au fost unitățile protejate autorizate, angajatori ai persoanelor cu dizabilități, iar modalitatea de profesionalizare a sectorului a fost organizarea de evenimente specifice de promovare care să ducă, până la urmă, la contact cu piața în condiții diferite, în diverse momente ale anului, și la contact cu posibilul client din economia clasică.

Prima problemă apărută a fost crearea unei relații între economia socială, unitățile protejate, obiectele comercializate dintr-o gamă foarte largă - decorațiuni, confecții, obiecte de utilitate casnică, obiecte hand-made și obiecte unicate și înțelegerea și aprecierea clientului.

De asemenea, am urmărit și schimbul de experiență între cei din sector, cu nivele diferite de dezvoltare. Târgul Național al Unităților Protejate a fost doar o etapă în acest demers susținut prin investiții în sector, realizate prin proiectele „Primul pas spre o viață independentă” și „Alianța pentru dezvoltarea economiei sociale” cofinanțate din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 – INVESTEȘTE ÎN OAMENI, axa prioritară 6 „Promovarea incluziunii sociale”. În același scop, ADV România a dezvoltat, prin Centrul Național de Economie Socială, mai multe instrumente utile în domeniu:

- cursuri de formare pentru 77 de persoane;
- vizite de studiu la propriile structuri de economie socială;
- Catalogul Unităților Protejate, ediția I, distribuit la peste 1000 de companii mari din România;
- Manualul de bune practici în domeniu;
- site-urile www.unitatiprotejate.ro (pentru prezentare și licitații on-line de produse și servicii de la unități protejate din țară), www.job-direct.ro (primul site resursă cu locuri de muncă pentru persoane cu dizabilități), www.ropes.ro (centru de resurse online în domeniul economiei sociale).

Catalogul Unităților Protejate din România este o inițiativă singulară de inventariere a actorilor care își recunoșteau la momentul respectiv

statutul de unitate protejată și considerau important să se promoveze ca atare. Din cele peste 300 de unități protejate autorizate la acel moment, doar 13 au aplicat pentru înscrierea în catalog. Personalul angajat în multe dintre unitățile protejate nu știa statutul firmei în care activau. Site-ul www.unitatiprotejate.ro a reflectat aceeași realitate.

După constatarea realităților, dar și datorită multor intenții de a pătrunde în domeniu din partea unor organizații cu experiență, am decis sprijinirea celor care au într-adevăr angajate persoane cu dizabilități și vor să le creeze acestora o șansă.

Târgul Național al Unităților Protejate, ediția I

Organizat la Iași, unde tot mediul business spune ca e o piață atipică unde nu lipsesc produsele de artizanat sau lumânările, am încercat să profităm de oferta cadourilor de sărbători. Prin urmare organizarea în

3-5 decembrie 2010 a evenimentului și promovarea ca târg cu cadouri trebuie să asigure punctul de interes.

Comunicarea din timp a acestei intenții de a pune în evidență produsele unităților protejate însă nu a presupus alinierea ofertei la cererea identificată deoarece multe unități protejate au expus ceea ce aveau

deja realizat. Motivul cel mai des invocat este acela că pentru o nouă producție era necesară investiția în materie primă, ceea ce reprezenta o problemă.

În ceea ce privește marketingul, cu rădăcini adânci în zona asistenței sociale, cei 40 de expozanți de la prima ediție a târgului au dovedit din plin că afișul este singura variantă cunoscută, că ambalarea comercială și atitudinea de vânzări sunt străine sectorului.

Descoperiți, așadar, în opoziție cu clientul, fără arme în lupta pentru un loc pe piață – așa s-au prezentat expozanții. Față în față cu ei, clienții manifestau mai mult interes pentru utilitatea și prețul produselor decât pentru povestea acestora. E drept că majorității clienților le erau străine noțiuni precum „unitate protejată” sau „economie socială”, deoarece această înțelegere nu putea apărea deodată fără informație.

Un moment important în formarea participanților a fost și experiența business dinner-ului când expozanții s-au putut întâlni cu reprezentanții firmelor sau instituțiilor care au peste 50 de angajați și care ar fi fost interesate de contracte la Legea 448/2006 pentru a nu mai plăti taxa pe handicap la buget. Reacțiile timide, dar existente, ne-au dovedit că expozanții sunt la început, dar pe un drum bun.

Lecția predată la eveniment - la care am fost și elevi și profesori - s-a numit „Abordarea clientului și promovarea produselor proprii în relația

directă cu clientul”. Suplimentar s-au tras concluzii privind „punerea în valoare a produselor prin marketing”.

Conferința „Politici și tendințe în economia socială” a pus accentul pe intenția evenimentului și primele concluzii.

Târgul Național al Unităților Protejate ediția a II-a

La Constanța, în ultima săptămână a lunii august 2011, a avut loc cea de-a doua ediție a târgului, de data aceasta ca eveniment asociat unui târg de îmbrăcăminte și încălțăminte. Așadar, am urmărit să atragem suplimentar cumpărători prin asocierea cu alt eveniment, iar tema stabilită a fost „suveniruri”.

Numărul de standuri identic cu cel de la Iași și repetarea unei mari părți a participanților au reprezentat pentru noi repere importante în cercetarea evoluției domeniului.

De data aceasta am atras atenția asupra necesității expunerii de produse vandabile, utile, adaptate sezonului, ambalate comercial, atitu-

dinii de vânzări pe care cei de la stand trebuie să o aibă. Interesant a fost că am găsit la unii expozanți o mare schimbare, atât în expunerea și vânzarea produselor, cât și în grija pregătirii ofertei în acord cu clientul estimat. Mai mult, de la standuri au dispărut pozele și afișele ca unic produs. Au apărut roll up-urile ca mijloc de promovare și etichetare. Atragerea atenției asupra faptului că trebuie asigurate produse pentru toate zilele de târg a determinat și renunțări. Nu a dispărut dorința de a vinde povestea și nu produsul. Diferența dintre cei care au dobândit experiență s-a văzut și în nivelul vânzărilor.

Conferința internațională „Politici și tendințe în economia socială” a adus în prim plan experiența colegilor din Uniunea Europeană în dez-

voltarea sectorului și a ridicat probleme privind viitorul domeniului din perspectiva politicilor publice.

Târgul Național al Unităților Protejate ediția a III-a

La Târgu Mureș, în perioada 5-7 octombrie 2012, la Teatrul Național a avut loc al treilea eveniment de acest gen, la care au participat peste 250 de persoane, care au expus produse la 40 de standuri. Evenimentul a inclus atât expoziția cu vânzare, cât și Conferința Națională „Politici și tendințe în economia socială”.

De această dată, am vrut să mărim efectul de imagine al evenimentului și am invitat pentru deschiderea expoziției cu vânzare delegați ai Ministerului Muncii Familiei și Protecției Sociale (MMFPS) – Anna Maria Neagoe, directorul adjunct al Direcției Generale pentru Protecția Persoanelor cu Handicap (DGPPH) și Gheorghe Păun – consilier al ministrului Mariana Câmpeanu, autorități județene și locale.

Ca idee de îmbunătățire a evenimentului, ne-am oprit asupra realizării de ateliere demonstrative în care publicul larg a putut participa la realizarea produselor alături de persoanele cu dizabilități. Și de această dată am selectat mulți dintre participanții de la edițiile anterioare, ceea ce a facilitat observația atentă a evoluției.

Am constatat de-a lungul celor trei zile că expozanții care au venit la târg cu produse vandabile și au avut un comportament de marketing corect, au reușit să aibă vânzări mai bune decât la anterioarele ediții. Îmbucurător a fost să constatăm că în situația în care nu a fost o temă clară a evenimentului, cei „cu experiență” au încercat să se adapteze perioadei din an și să crească diversitatea ofertei.

Au fost, însă, câțiva expozanți care au venit cu așteptări imense privind obiectul de vânzare, dar cu produse din hârtie care, deși înglobau efortul persoanelor cu dizabilități, nu prezentau interes de cumpărare, ceea ce înseamnă că investiția în profesionalizarea pe acest segment este încă foarte necesară. De asemenea, am constatat că cei mai mulți expozanți și-au însușit programul și au asigurat prezența la stand, iar ideea realizării de ateliere demonstrative s-a dovedit a fi atractivă pentru public și expozanți, deopotrivă.

Conferința „Politici și tendințe în economia socială” a devenit un forum al opiniilor cu privire la domeniul economiei sociale. Atât prezentările stabilite în program, cât și dialogurile participanților au adus în prim plan discuții privind economia socială, dezvoltarea și legiferarea sectorului. Stimulativ pentru dialog a fost și faptul că printre invitați s-au aflat cei doi reprezentanți ai Ministerului Muncii – Anna Maria Neagoe și Gheorghe Păun, dar și deputații Kerekes Karoly și Theodora Bertzi, prefectul Alexandru-Petru Frătean și directorul de programe din cadrul Institutului pentru Politici Publice (IPP) Elena Iorga, informațiile transmise de aceștia fiind subiectul central al dezbaterii.

Modificări la Legea nr. 448/2006 și propunerea de lege a economiei sociale, nivelul de angajare a persoanelor cu dizabilități în instituțiile publice, dar și cheltuielile per angajat cu dizabilități în urma proiectelor finanțate prin POSDRU au suscitat comentarii aprinse.

În condițiile unor dezbateri aprinse, pentru a avea un feedback exact asupra celor discutate, concluziile s-au desprins prin aplicarea de chestionare participanților care să releve nivelul lor de informare privind

demersurile legislative de modificare a Legii 448/2006 și de aprobare a Legii economiei sociale.

Reținem din chestionarele aplicate participanților unanimitatea opiniilor asupra necesității modificării Legii 448/2006 în sensul găsirii de soluții pentru ca aplicarea ei să fie corectă și să fie salubritat sectorul unităților protejate de cei care au practici necinstite.

Interesant a fost și faptul că doar 50% dintre participanții la conferință știau că există un proiect de lege a economiei sociale și majoritatea consideră că nu este oportună promulgarea legii înaintea alegerilor și că este necesar un dialog larg pe marginea acestui cadru legislativ. O altă opinie este că adoptarea în grabă a legii ar putea aduce mai mari prejudicii decât lipsa ei.

O altă discuție aprinsă a fost generată și de încadrarea în economia socială a tuturor organizațiilor neguvernamentale, fapt care mărește neînțelegerea exactă a obiectului de interes al acestui domeniu.

Târgul Național al Unităților Protejate a fost organizat în parteneriat cu DGPPH – MMFPS, Fundația Motivation România, Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Iași, Cooperativa Socială Il Poliedro Italia, iar partenerii conferinței au fost și IPP, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile și NESsT România.

Prezentările realizate la toate cele trei conferințe, precum și alte detalii privind târgurile organizate de către ADV România sunt disponibile online pe site-ul www.unitatiprotejate.ro.

Au loc pe piață structurile de economie socială?

Sigur da, fie că vând povestea, fie că vând produse și servicii, există un segment de cumpărători și pentru aceste structuri. Din păcate, lipsa experienței de business face foarte dificilă găsirea căii spre cumpărător și satisfacerea acestuia.

Marketingul și vânzarea trebuie făcute de profesioniști sau cu ajutorul lor, pentru că unitățile protejate intră pe piață cu dezavantajul miciei producției și al unei forțe de muncă pentru care atingerea opti-mului de productivitate se face cu investiții mai mari, de suport, la locul de muncă.

Instituțiile care au mai mult de 50 de angajați sunt obligate ca minim 4% din numărul acestora să fie persoane cu dizabilități. În caz contrar, acestea au posibilitatea de a achiziționa produse realizate în cadrul unităților protejate, iar valoarea acestora să fie echivalentă cu suma pe care trebuie să o vireze la bugetul de stat. Această măsură nu este suficientă, însă pentru a susține realist activitatea economică a unităților protejate.

Apelarea la implicarea și răspunderea comunității nu ține locul calității, diversității, atractivității prețului produselor și serviciilor și nici nu înlocuiește marketingul eficient și vânzarea profesionistă. Așadar, pentru a supraviețui pe piață și pentru a se dezvolta, și structurile de economie socială au nevoie de eficiență economică și profesionalism, iar evoluția remarcată de ADV România prin experiența prezentată – cele trei ediții ale Târgului Unităților Protejate - dovedește existența voinței și resurselor de învățare în multe structuri de economie socială. Aceasta este o premisă încurajatoare, care ar putea duce în timp la existența importantă în viața economică românească a celui de-al treilea sector – economia socială.

IMPROVING THE ECONOMICAL ACTIVITIES OF SOCIAL ECONOMY STRUCTURES AND GATHERING EXPERIENCE THROUGH DEDICATED EVENTS

Mihaela Steliana Munteanu^[1]

Abstract

For the third consecutive year, ADV Romania has organized the National Fair of Shelter Units, event which brings together different social economy structures. Each year we research its impact on another type of audience or we try to emphasize the social product through different means. Associated with the event we also develop the Conference “Policies and tendencies in social economy” – the chance to bring together specialists and to discuss topics of interest in the field. The conclusions to the two events are very interesting and can be the starting point for the further development of the field and for improving the activities of structures of social economy.

Key words: *social economy, improving, experience, under privileged people, special workforce, benefit*

Introduction

After beginning small production, and even before that, each social economy entity begins taking the long road of finding the buyer in order to achieve the final goal of each product or service – selling it.

The sum of all searches with the desired goal establishes the market, at least in economical theory. Is this true for social economy structures? Most of such entities have developed empirically and, in order to survive, have become extremely adaptable, marching continuously between the production capacities of employees with disabilities and the needs of the market.

Starting from its own searches which have led to the development of the Util Deco authorized shelter units in Iasi, Constanta and Targu

^[1] Development and Communication Director, “Alături de Voi” Romania Foundation, Tel. 0740513864; E-mail: mihaela.munteanu@yahoo.com.

Mures, ADV Romania tried to develop projects through which to create vehicles for promoting the social economy product and to teach the ways of developing a social business. Our object of interest has been authorized shelter units, employers of disabled people. Our way of rendering the sector more professional has been through organizing specific promotion events that would eventually lead to the contact with the market under different circumstances, in different times of the year, as well as to the contact with the possible client from classical economy.

The first issue has been the creation of a relationship between social economy, shelter units, the objects sold in a very wide range – decorations, clothing or household objects, handmade and unique objects – and the way the public understood and valued such objects.

We also aimed at the experience exchanges between those in the sector who were at different stages of development. The National Fair of Shelter Units has been only a stage of this approach supported through investments in the sector made through the projects "The first step to social economy" and "Alliance for the development of social economy" co-financed from the European Social Fund through the Sectorial Operational Programme Human Resources Development 2007-2013 - INVEST IN PEOPLE , priority axis 6 "Promoting social inclusion". With the same goal, through the National Centre of Social Economy, ADV Romania developed several useful instruments in the field:

- trainings for 77 people;
- study visits in its own social economy structures;
- the first edition of the Catalogue of Shelter Units sent to over 1000 big companies from Romania;
- the sites www.unitatiprotejate.ro (for presentation and online auctions for products and services from shelter units from Romania), www.jobdirect.ro (the first resource site with workplaces for people with disabilities), www.ropes.ro (online resource centre in the field of social economy).

The Catalogue of Shelter Units from Romania is a singular initiative of making an inventory of actors which, at that time, acknowledged one's status of shelter unit and believe it is important to promote the entity as such. Of the 300 authorized shelter units which existed at the

time, only 13 applied to be included in the catalogue, many now knowing their own statute. The site www.unitatiprotejate.ro showed the same reality.

After acknowledging these realities and due to many intentions of entering the field on behalf of serious organizations, we decided to support those who really employed people with disabilities and who want to create real chances for this category.

The National Fair of Shelter Units, first edition

The event took place in Iasi, an atypical market, according to business people. It does not lack handmade products or candles and we tried to take advantage of the offer for holiday presents. That is why the event took place during December 3-5 2010 and it was promoted as a fair with holiday presents – this should have ensured its point of interest.

The on time communication of the intent of highlighting the products made in shelter units did not imply aligning the offer to the request identified, because many shelter units exhibited the products they had already made. The most frequent reason for this was that in order to make other products it was necessary to make an investment in raw materials, which represented a problem.

As far as marketing was concerned, with deep roots in social assistance, the 40 exhibitors at the first edition fully proved the poster is

the only idea they have, that commercial packaging and sales-directed attitude are totally unfamiliar to the sector.

So, they were fully unprepared for facing the client, had no weapons for fighting for a place on the market – that is how exhibitors came at the fair. Faced with this situation, the clients had to choose between the story of the objects exhibited and the interest for utility and price. Of course they chose the latter. At the same time, many clients were not

familiar with phrases like “shelter unit” or “social economy” because understanding such concepts could not happen without proper information.

An important moment in training the participants has been the experience of the business dinner, where exhibitors could meet representatives of companies or institutions with over 50 employees and who could be interested in signing agreements based on the Law 448/2006 in order not to pay the disability taxes for the state budget. Timid reactions, but still existing, proved that exhibitors are at the starting point, but on the right road.

The lesson taught (and learned) during the event – in which we have been both teachers and students – was called “Approaching the client

and promoting the products in direct connection with the customer”. There were further conclusions on “valuing the product through marketing strategies”.

The Conference “Policies and tendencies in social economy” focused on the intent of the event and the first conclusions.

The National Fair of Shelter Units, second edition

The second edition of the fair took place in Constanta, during the last week of August, this time being an event associated to clothing and shoes fair. This time, our goal was to attract more buyers through the association with another event, and the topic established was “souvenirs”.

The number of presentation stands, identical to the fair in Iasi and the return of many of the participants were important landmarks in researching the evolution of the field.

This time we drew attention to the need of exhibiting products easy to sell, useful, adapted to the season, packaged in a commercial way, as well as to the sales attitude that people at the stand had to have. It was interesting to discover a change with respect to exhibiting and to selling products, as well as with respect to the care given to preparing the offer

in accordance with the estimated client. Furthermore, there were no photos and posters as unique promotion means – there were rollups for promotion and labeling. Drawing attention to the fact that participants had to ensure products for all days of the fair caused drop-outs. Under certain circumstances, there was still certain shyness in the dialogue with the client and the will to sell the story instead of the product. The difference between participants who acquired experience was also obvious from the point of view of sales.

The international conference “Policies and tendencies in social economy” brought to attention the experiences of colleagues from the European Union in developing the sector and raised issues with respect to the future of the field from the point of view of public policies.

The National Fair of Shelter Units, third edition

The event took place during October 5-7 2012 at the National Theatre in Targu Mures, being the third of its kind organized by ADV Romania. Over 250 people were present, exhibiting in 40 presentation stands products of social economy. The Fair included an exhibition for selling different objects as well as the National Conference „Policies and Tendencies in Social Economy”.

This time we wanted to increase the image effect of the event and we invited at the official opening from the Romanian Ministry of Labor, Family and Social Protection – Anna Maria Neagoe, deputy manager of the General Department for the Protection of Disabled people and Gheorghe Paun – counselor of Mariana Campeanu, Ministry of Labor. Other local and county authorities attended the event.

In order to make the event more efficient, we decided to organize demonstrative workshops in which the public could be involved in making different products together with other people with disabilities. On this occasion, as well, we selected many participants from previous editions, which helped us in carefully observing their evolution.

During the three days of the exhibition, we realized that exhibitors who brought with them products which can be easily sold and who had correct marketing ideas managed to have better sales than during previous editions. We were happy to see that, under the circumstances in which there was no clear topic for the event, the “experienced” participants tried to adapt to the time of the year and to increase the diversity of their offer.

There were also exhibitors who came at the fair expecting too much with respect to the objects they were selling; they brought paper products, which, despite the fact that they encapsulated the efforts of disabled people, presented no interest with respect to being sold. This

means that the investment in making the field more professional is still very necessary. We also noticed that, with very few exceptions, the exhibitors accepted the program and ensured the presence at the stand. The idea of organizing demonstrative workshops turned out to be very attractive to the public and to exhibitors.

The conference “Policies and tendencies in social economy” has become a forum for expressing ideas with respect to the field of social economy. Both the presentations scheduled and the dialogues carried

out by participants brought into discussion social economy, the development and legislation in the field. The dialogue was also stimulated by the presence among guests of two representatives of the Ministry of Labor – Anna Maria Neagoie and Gheorghe Paun, of the Members of Romanian Parliament Kerekes Karoly and Theodora Bertzi, the Prefect Alexandru-Petru Fratean; Elena Iorga, program manager from the Institute of Public Policies was also present at the debates. The information they supplied were topic for debate.

The changes in the Law 448/2006 and the proposal for the law of social economy, the level of employment of disabled people in public institutions and the expenses for each employee following projects financed through POSDRU – also caused many comments and discussions.

In the conditions of tense debates, in order to have precise feedback on the topics discussed, the organizers applied questionnaires to participants from which to see their level of information regarding the legislative approaches for changing the Law 448/2006 and for approving the Law of Social Economy.

It is important to mention that the questionnaires applied to participants and the dialogues which have taken place were unanimous in that the law 448/2006 needs changing in the direction of finding solutions so that it is correctly applied, that the sector of shelter units needs to be cleared of people with unfair practices.

Only 50% of the participants in the conference were aware of the fact that there is a law project for social economy, while most of them said it is not the moment to pass this law before the autumn elections, but that it is necessary to have a clear dialogue from this point of view. Other opinions were that a hurried passing of this law would bring more prejudice than the lack of it.

Other important discussions were caused by the fact that all NGOs have been included in social economy, which increased the level of misunderstanding of the object of interest of the field.

The National Fair of Shelter Units is organized in partnership with the General Department for the Protection of Disabled People – The Ministry of Labor, Family and Social Protection, Motivation Romania, The General Department of Social Assistance from Iasi, Il Poliedro Social Cooperative, the Institute for Public Policies, the Foundation for the Development of the Civil Society and NESsT Romania.

The presentations made in all three conferences, as well as other details concerning the fairs are posted on www.unitatiprotejate.ro.

Is there room on the market for social economy structures?

Of course there is, whether they sell the story or products or services, there will always be buyers for this type of structures. Unfortunately, the lack of their experience in business makes it very difficult to find the way to the buyer and to satisfying them.

Marketing and selling should be made by professionals or with their help, because these entities already come to the market with the disadvantage of small production and of a workforce for which outmost productivity is made with bigger investments, of support at the workplace.

It is not enough to guarantee the market advantage by making it possible for the employer with over 50 employees and who does not have people with disabilities as 4% of the number of employees to order from shelter units of the amount they would otherwise give to the state budget.

The appeal to community involvement and responsibility cannot replace quality, diversity, attractiveness of the price of products and services and does not replace efficient marketing and professional selling. So, in order to survive on the market and to increase, social economy structures also need economical efficiency and professionalism. ADV Romania's experience – the three editions of the National Fair of Shelter Units – proves the existence of a will and of learning resources in many social economy structures. This is an encouraging premise which could lead in time to an important presence in the Romanian economical life of a third sector – social economy.

Recenzii

Book reviews

INERȚIE ȘI SCHIMBARE. DIMENSIUNI SOCIALE ALE TRANZIȚIEI ÎN ROMÂNIA

*Autori: Traian Rotariu și Vergil Voineagu (coord.)
Editura POLIROM, Iași, 2012*

Alexandru Ovidiu Bufnilă^[1]

Volumul *Inerție și schimbare. Dimensiuni sociale ale tranziției în România*, apărut la Editura Polirom, în anul 2011, este coordonat de Traian Rotariu și Vergil Voineagu și cuprinde 14 studii elaborate de o echipă formată din sociologi, antropologi și economiști. Cartea își propune să pună în evidență schimbările produse în anumite sectoare ale vieții sociale românești după Decembrie 1989, elaborându-se și o paralelă între evoluția României și a țărilor Uniunii Europene. Volumul are în vedere toate aspectele importante ale societății, de la populație, la muncă și fenomenul migrației, de la căsătorie și familie la educație, de la viața rurală și cea urbană la sănătate.

Partea I „Populație, comunități și structuri sociale” are în componență nouă capitole.

Populația României. Volum, structuri și procese demografice (cap. unu) încearcă să descrie o parte din fenomenele și procesele importante în care a fost implicată populația României în ultimii ani. Există mai multe „populații ale României”, în funcție de criteriul folosit pentru definirea acestei noțiuni, una dintre ele putând fi și cea definită prin cetățenie. Mai există și o altă variantă a conceptului, pe care autorii îl denumesc „populație oficială” și care, în esență reprezintă efectivul ei pentru o anumită dată calendaristică (p. 17). Natalitatea privește nașterile prin prisma rezultatelor acestora - născuții vii - adică a contri-

^[1] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departament de Sociologie și Asistență Socială, Masterat Familia și Managementul Resurselor Familiale, email: alex_bufnila@yahoo.com.

buției lor la sporirea populației. România a atins un maxim de nașcuți vii în anul 1967, valoarea fiind de 527.764 (p. 20). Mortalitatea reprezintă pierderile de populație prin deces, iar acestea se pot exprima în două feluri: în cifre absolute și în cifre relative - numărul sau rata brută de mortalitate (p. 21). Sporul natural este diferența dintre numărul nașterilor și cel al deceselor, iar rata sporului natural este diferența dintre rata brută de natalitate și cea de mortalitate (p. 23). Sporul migratoriu este o sursă a schimbării populației și reprezintă balanța sosirilor și plecărilor dintr-o populație (p. 23). Distribuția pe sexe în România nu este foarte diferită de a altor țări de mari dimensiuni unde predomină persoanele de sex feminin, ce manifestă un grad superior de rezistență în fața factorilor cauzatori de deces (p. 28). Creșterea duratei medii de viață generează în populațiile actuale un proces de îmbătrânire, a cărui intensitate este în bună măsură dependentă de fertilitate, procesul fiind inevitabil. Pentru perioada actuală, în care autorul include și următoarele câteva decenii, nivelul îmbătrânirii se amplifică dincolo de acțiunea factorilor de scădere a mortalității și nivelul fertilității deoarece în vârsta a treia intră populații mari născute după anul 1966 (pp. 38-39).

Munca, structura forței de muncă, ocuparea și șomaj (cap.doii) tratează probleme ca piața muncii, populația ocupată, șomajul, flexibilitatea pieții muncii și reconcilierea cu viața personală, grupuri vulnerabile pe piața muncii și politici privind piața muncii. Ca orice altă piață, cea a forței de muncă se formează și funcționează după principiile de bază care se manifestă între cerere și ofertă. Piața muncii este într-o permanentă mobilitate, cu fluxuri de migrare între principalele segmente - ocuparea și șomajul, iar în cadrul ocupării, între sectorul formal și sectorul informal (p. 45). Scăderea nivelului general al ocupării forței de muncă și deteriorarea structurii acesteia, în condițiile tranziției la economia de piață și ale restructurării economiei naționale, pe fondul îmbătrânirii demografice și al emigrării masive, au creat impedimente severe accederii pe piața muncii, în special pentru unele grupuri considerate „vulnerabile”: vârstnici, tineri din mediul rural, persoane cu un nivel scăzut al educației și calificare (p. 66). Politicile privind piața muncii s-au dezvoltat după anul 2002, când a intrat în vigoare noua lege care a reglementat șomajul. Cheltuielile pentru politicile care vizează

piața muncii au scăzut continuu ca pondere în PIB, lansându-se pe un trend ascendent din anul 2009, după o perioadă de creștere vertiginosă a ratei șomajului înregistrat, implicit a numărului de persoane șomere, acestea reprezentând un grup vulnerabil în perioada de criză economică.

În capitolul *Starea de sănătate a populației și evoluția mortalității*, al treilea, autorii consideră că sănătatea este un drept fundamental al omului, iar în societatea modernă este considerată ca pilon fundamental al dezvoltării permanente. Sistemul sanitar românesc centralizat, care a funcționat până în 1990 și a fost controlat în mod unitar de Ministerul Sănătății, a intrat într-un proces de modernizare și restructurare, încercând să se adapteze cerințelor unei societăți moderne (p. 95) și a produs schimbări importante în infrastructura sistemului sanitar și în structura personalului implicat în asigurarea serviciilor de sănătate (p. 96). Populația României prezintă unii dintre cei mai defavorabili indicatori de sănătate la nivel european. Principalele cauze de deces în România sunt: bolile aparatului cardiovascular, tumori, boli digestive, leziuni traumatice, otrăviri și bolile aparatului respirator (p. 120).

Căsătoria și reproducerea populației (cap. patru) prezintă faptul că majoritatea statelor europene s-au confruntat cu unele evoluții similare ale nupțialității și fertilității și anume cu răspândirea formelor alternative de parteneriate de viață (p. 125). Autorii consideră că familia românească rezistă mai bine decât cea din majoritatea societăților occidentale, atât în privința dimensiunii nupțialității, cât mai ales a stabilității (p. 132). Anchetele cu caracter demografic realizate în ultimii ani în România arată că nu atât un nivel ridicat al femeilor nu vor să aibă copii, ci o proporție tot mai mare de femei care, având unul sau doi copii, nu mai doresc să mai nască alții (femeile educate, care investesc în carieră).

Procese de configurare a claselor sociale în România. O analiză relațională a căsătoriilor pentru cinci generații (cap. cinci) prezintă reconfigurarea claselor sociale în România ultimelor decenii, articulată în jurul unor profunde procese economice, sociale, culturale și politice anterioare schimbării datorită evenimentelor din 1989. Acest capitol își propune descrierea și examinarea unor dinamici particulare ale acestor procese de clasă: închiderea socială prin omogamie maritală ocupa-

țională de-a lungul a peste jumătate de secol, ca proces fundamental de generare, reproducere și transformare a inegalităților sociale (p. 161).

Sărăcie și marginalizare socială în rândul familii cu copii (cap. șase) prezintă o abordare a sărăciei în termenii „riscului de sărăcie și excluziunii sociale” ce este frecvent criticată pentru ignorarea structurii istorice a relațiilor de muncă și a diviziunilor de clasă (p. 179). În România contemporană, un sfert dintre copii trăiesc în gospodării cu venituri sub pragul relativ de sărăcie, iar două din cinci familii cu trei sau mai mulți copii se situează sub acest prag (p. 184).

Migrația internațională a cetățenilor români după 1989 (cap. șapte) a început cu liberalizarea regimului de pașapoarte la începutul anului 1990, ce s-a constituit ca un fenomen social major (p.204). Tranziția economică a generat un alt context, determinând multe categorii să considere migrația o oportunitate de a obține resurse necesare menținerii traiului cotidian sau susținerii materiale a statusului social (p. 206).

Satul și agricultura (cap. opt) fac astăzi obiectul unei abordări centrale, la nivel european cel puțin, pentru dezvoltarea rurală (p. 221). Spațiul rural de azi se confruntă cu numeroase carențe, pentru reducerea cărora una dintre soluții ar reprezenta-o elaborarea și implementarea unor strategii integrate de dezvoltare a comunităților locale, având ca punct de plecare nevoile identificate la nivel local și potențialul endogen (p. 245).

O privire statistică asupra sistemului educativ (cap. nouă) concluzionează că, în România, după 1989, schimbarea conținuturilor și a legislației din învățământ a fost o prioritate permanentă a politicilor din domeniul educației (p. 251). Această perioadă a fost marcată de noi planuri și programe de învățământ, de seturi alternative de manuale, schimbări în evaluarea continuă și finală, mai ales în organizarea examenelor de capacitate și bacalaureat (p. 251).

Partea a II-a, Dimensiuni valorico-atitudinale și răspunsuri comportamentale are în componență cinci capitole.

Identitatea națională a românilor: perspective psihologice (cap. zece) descrie procesul de achiziție și interiorizare a modelelor categoriale referitoare la națiune și acoperă un continuum pozitiv-negativ, de la identitatea negativă până la identitatea pozitivă (p. 276). Reprezentarea mentală a identității românilor era dată de autostereotipul pozitiv (os-

pitalitate, hărnicie și omenie) și de autostereotipul negativ (necinste, hoție și lene) (p. 287).

Cercetări asupra tiparelor valorice și atitudinale (cap. 11) prezintă câteva rezultate ale unor studii asupra dinamicii valorilor și atitudinilor populației din România, însoțite de o serie de reflecții care trec de rezultatele obținute. Deși investigațiile au fost realizate pe eșantioane din zona vestică a țării, autorii consideră că rezultatele lor au relevanță mai largă, ele fiind valabile la nivelul întregului spațiu românesc.

Valori umane bazale și religiozitatea ca valoare (cap. 12) expune faptul că există un sistem de principii despre ceea ce este dezirabil, care reglează conduita membrilor unei societăți, dă coerență produselor materiale și spirituale și determină un anumit profil de personalitate (p.321). Valorile și religiozitatea se intersectează în sensul că o parte din valori sunt religioase sau au o atare conotație. Credința religioasă presupune și o dezvoltată bază cognitivă despre cosmos și om, despre structura și funcționalitatea societală, implicând la modul mai subtil sau mai simplu și direct prezența divinității (p. 323).

Religia în societatea românească (cap. 13) este intens dezbătută în literatura sociologică, analizele evidențiind atât procese secularizatoare, cât și emergența unor mișcări religioase ce structurează procese sociale și culturale semnificative (p. 335). România, în comparație cu alte țări europene, prezintă un nivel foarte ridicat al credinței în Dumnezeu (p. 347).

Opinia publică despre România politică (cap. 14) acest capitol propune să ofere o descriere a opiniilor, atitudinilor și valorilor românilor pe parcursul ultimilor 20 de ani cu privire la spațiul politic, o prezentare dintr-o perspectivă longitudinală a schimbărilor observate la nivelul opiniei publice în legătură cu o serie de probleme.

Lucrarea de față este destinată unei game largi de cititori, de la persoane obișnuite, dar interesate de schimbările din societatea românească postdecembristă la studenți și specialiști în domeniul științelor sociale, fără a omite, desigur clasa politică.

BOOK REVIEW
INERTIA AND CHANGE. THE SOCIAL
DIMENSIONS OF TRANSITION IN ROMANIA

Eds: Traian Rotariu and Vergil Voineagu (coord.)
Polirom Publishing House, 2012

Alexandru Ovidiu Bufnilă^[1]

The volume *“Inertia and change. The social dimensions of transition in Romania”*, was published at the Polirom Printing House, in the year 2011, is coordinated by Traian Rotariu and Vergil Voineagu and comprises 14 studies created by a team formed by sociologists, anthropologists and economists. The book aims to highlight the changes produced in certain sectors of the Romanian social life after December 1989, making also a parallel between the evolution of Romania and of the European Union countries. The volume has in view all the important aspects of society, from population to work and the migration phenomenon, from marriage and family to education, from rural and urban life to health.

Part I „Population, community and social structures” has nine chapters.

Population of Romania. Volume, structures and demographic processes (chap.one) tries to describe a part of the important phenomenon and processes where the population of Romania was involved during the last years. There are several “populations of Romania”, depending on the criteria used to define this concept; one of them could possibly be defined by citizenship. There is also another alternative of the concept, that the authors call “official population” and which, basically represents its effective for a certain calendar day (p.17). Birth rate regards births in terms of their results – liveborns - meaning their contribution

^[1] University „Alexandru Ioan Cuza”, Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences, Department of Sociology and Social Assistance, Master Program: Family and the Management of Family Resources, alex_bufnila@yahoo.com.

to the increase of population. Romania has reached a maximum of liveborns in the year 1967, with a value of 527.764 (p.20). Mortality represents the loss of population due to death, and these can be expressed in two ways: in absolute numbers and in relative numbers – the number or the raw rate of mortality (p.21). Natural growth is the difference between the number of births and the number of deaths, and the natural growth rate is the difference between the raw birth rate and the death rate (p.23).

The positive migration balance is a source of population change and represents the balance of the in and out from the population (p.23). Distribution per gender in Romania is not very different to the one of the other countries of large dimensions where there are mainly female persons that shows a superior degree of resistance in the relation with the death-causing factors (p.28). The increase of the average life duration generates in the current populations an ageing process, whose intensity is mainly dependent on fertility, the process being inevitable. For the current period, where the author includes also the next few decades, the level of ageing is amplified beyond the action of the decrease factors of mortality and the level of fertility because old age includes large populations born after the year 1966 (pp. 38-39).

Labor, the structure of the work force, employment and unemployment (chapter two) treats issues such as the labor market, the employed population, unemployment, the flexibility of the labor market and reconciliation with personal life, vulnerable groups on the labor market and labor market policies. As any other market, the labor market is formed and functions on the basic principles of the supply and demand relationship. The labor market is in a continuous mobility, with migration flows between the main segments – employment and unemployment, and within employment, between the formal and informal sector (p.45). The decrease of the general level of employment and the damage of its structure, in the conditions of transition from market economy to the restructure of national economy, due to demographic ageing and massive emigration, have created severe obstacles for accessing the labor market, especially for some groups considered “vulnerable”: old people, young people from the rural environment, people with a low level of education and qualification (p.66). The policies regarding the labor market have developed after the year 2002, when the new law for

unemployment was enforced. The expenses for policies that regard the labor market have continuously decreased as a weight in the GDP, launching on an upward trend since the year 2009, after a period of rapid increase of the unemployment rate, implicitly the number of unemployed persons, them representing a vulnerable group in the period of the economical crisis.

In the chapter *The health state of population and the evolution of mortality*, the third one, the authors consider that health is a fundamental right of the individual, and modern society is considered to be a fundamental pillar of permanent development. The centralized Romanian health system, that functioned before 1990 and was controlled in an unitary way by the Ministry of Health, has entered a process of modernization and restructure, trying to adapt the requests to a modern society (p.95) and has produced important changes in the infrastructure of the sanitary system and in the structure of the personnel involved in health services (p.96). The population of Romania presents one of the most disadvantaged health indicators at European level. The main death causes in Romania are: heart disease, tumors, digestive diseases, traumas, poisonings and the respiratory diseases (p.120).

Marriage and reproduction of population (chapter four) presents the fact that most European states have faced some similar evolutions of marriage and fertility and more precisely the spread of alternative forms of life partnerships (p.125). The authors consider that Romanian family resists better than the family from most occidental societies, both regarding the dimension of marriage and especially the dimension of stability (p.132). The demographic investigations carried out in the last years in Romania have showed that the level of women that do not wish to have children is not that high, but there is an increasing proportion of women that, having already one or two children, do not wish to give birth to others (educated women, that invest in their career).

Configuration processes of the Romanian social classes. A relational analysis of the marriages for five generations (chapter five) presents the reconfigurations of the Romanian social classes in the last decades, articulated around some profound economical, social, cultural and political processes previous to the change due to the events of 1989. This chapter aims to describe and examine some particular dynamics of these class processes: social closure through occupational marital

homogamy during over half of century, as a fundamental process of creation, reproduction and transformation of social inequalities (p.161).

Poverty and social marginalization among the families with children (chapter six) presents an approach on poverty in terms of “the risk of poverty and social exclusion” that is frequently criticized for ignoring the historical structure of the work relationships and class divisions (p.179). In contemporary Romania, a quarter of children live in households with incomes under the relative poverty threshold, and two out of five families with three or more children live under this threshold (p.184).

International migration of Romanian citizens after 1989 (chapter seven) has started with the liberalization of the passports regime at the beginning of the year 1990, and this represented a major social phenomenon (p.204). The economical transition has generated another context, determining many categories to consider migration as an opportunity to obtain the resources necessary for the daily living or to financially support their social status (p.206).

The village and agriculture (chapter eight) is today the object of a central approach, at least at European level, for rural development (p.221). The rural space of today deals with numerous shortage, and in order to reduce some of them one of the solutions would be to draft and implement some integrated strategies for the development of local communities, having as a starting point the needs identified at local level and the endogenous potential (p.245).

A statistical view on the educational system (chapter nines) concludes that, in Romania, after 1989, the change of the contents and of the laws in the field of education was a permanent priority for the educational policies (p.251). This period was marked by new plans and programs for education, by alternative sets of text books, by changes in the continuous and final evaluation and especially in the organization of the capacity and baccalaureate exams (p.251).

Part II, *Value-attitude dimension and conduct responses* has five chapters.

The national identity of Romanians; psychological perspectives (chapter ten) describes the process of purchase and interiorization of the category models referring to nation and covers a continuum positive-negative, from negative identity to positive identity (p.276). The mental represen-

tation of the identity of the Romanian people was given by the positive stereotype (hospitality, diligence and humanness) and by the negative stereotype (lack of honor, thievishness and sloth) (p.287).

Research on value and attitudinal patterns (chapter 11) presents some of the results of certain studies on the dynamics of the values and attitudes of Romanian population, accompanied by a series of considerations that pass beyond the obtained results. Although the investigations were made on sample of population from the western part of the country, the authors believe that their results have a larger relevance, being valid at the level of the entire Romanian space.

Basic human values and religiosity as values (chapter 12) shows the fact that there is a system of principles on what is desirable, that regulated the conduct of the members of a society, gives coherence to the material and spiritual products and determines a certain profile of personality (p.321). Values and religiosity cross paths in the sense that a part of the values are religious or gave such a connotation. The religious faith implies also an extended cognitive base on cosmos and the human, on the societal structure and functionality, involving in a more subtle or in a more simple and direct way the presence of divinity (p.323).

Religion in the Romanian society (chapter 13) is intensely debated in the sociological literature; the analysis highlighted both the processes of secularization, and the emergence of some religious movements that structure the significant social and cultural processes (p.335). Romania, in comparison with other European countries, presents a very high level of faith in God (p.347).

Public opinion on the political Romania (chapter 14) this chapter aims to offer a description of the Romanian opinions, attitudes and values during the last 20 years regarding the political space, a presentation from the longitudinal perspective of the changes noticed at the level of public opinion with regards to a series of problems.

This study is intended for a large range of readers, from regular people, interested in the changes of the post-December Romanian society to students and specialists in the field of social sciences, without forgetting of course, the political class.

RECOMANDĂRI PENTRU AUTORI

Autorii vor avea în vedere audiența interdisciplinară și multinațională atunci când își redactează contribuția. Trebuie avute în vedere implicațiile analizei pentru cititorii din alte domenii, alte țări și alte discipline. Prezentarea stereotipizantă a indivizilor și a grupurilor sociale va fi evitată.

Scop: *Revista de Economie Socială* se dorește a fi un cadru de promovare, reflecție și dezbateră a temelor de interes pentru domeniul economiei sociale. Articolele și studiile publicate vor reflecta aspecte teoretice și practice, experiențe locale, naționale și transnaționale. Revista încurajează abordări inovatoare inter și transdisciplinare pentru dezvoltarea economiei sociale, reunind perspective teoretice din mediul academic și de cercetare cu perspectivele practice ale organizațiilor profit și non-profit, ale experților din întreprinderile sociale și administrație.

Articolele vor conține numărul specificat de cuvinte, inclusiv rezumatul, cuvintele cheie, notele și bibliografia, în funcție de tipul articolului:

1. Pentru studii teoretice: 5000-7000 cuvinte
2. Pentru studii empirice: 5000-7000 cuvinte
3. Pentru descrieri de experiențe și bune practici: 1800-2200 cuvinte
4. Pentru recenzii: 800-1200 cuvinte

Este de dorit ca textul să nu mai fi fost publicat sau trimis spre publicare în altă parte. Dacă autorul are un articol înrudit publicat, va specifica acest lucru.

Autorul va respecta îndrumările tehnice, datele limita de trimitere a articolelor/studiilor (15 ianuarie, 01 aprilie, 15 iunie, 15 septembrie și 01 noiembrie) și de retrimiteră a acestora în termen de o săptămână după primirea opiniilor din peer-review.

Pentru a asigura procesul de peer-review, autorii sunt rugați să trimită articolul în limba română și în limba engleză, în două fișiere a câte două exemplare, din care câte unul fără datele de identificare și fără vreun reper cu privire la autorul acelei contribuții.

Este încurajată citarea articolelor din publicații cotate ISI și/sau recunoscute de către CNCSIS/CNCS, respectiv din numere anterioare ale acestei reviste. Articolele vor fi trimise în format electronic, ca fișier atașat, la adresa: jse@alternativesociale.ro.

Sunt binevenite contribuțiile care reflectă studii și cercetări realizate de autori în ultima perioadă pe următoarele teme:

- a. istoria și originile economiei sociale;
- b. solidaritate socială și antreprenoriat;
- c. democrație participativă/ active citizenship;
- d. justiție socială;
- e. incluziune socială;
- f. liberalism și solidaritate creștină;

- g. binele individual – binele social;
- h. responsabilitate individuală – responsabilitate socială;
- i. autonomie individuală – socială;
- j. conflicte și cooperare societală;
- k. forme de economie socială și practici;
- l. familia – ca unitate a structurii sociale;
- m. mișcarea cooperatistă europeană contemporană;
- n. dezvoltarea durabilă;
- o. lupta împotriva sărăciei;
- p. coeziune socială;
- q. ocupare deplină;
- r. vulnerabilitate și grupuri vulnerabile;
- s. experiențe locale, regionale și naționale în domeniul economiei sociale;
- t. experiențe și practici de formare în domeniul economiei sociale;
- u. alte teme de interes pentru domeniul economiei sociale.

Structura articolelor

Autorii sunt rugați să urmeze următoarele indicații cu privire la *structura articolelor*:

- ✓ TITLU: Cambria, 14, litere mari, centrat;
- ✓ Prenume și nume: aliniat dreapta, Cambria, 12;
- ✓ Date de contact (la subsol, câte o notă pentru fiecare autor): titlul academic/ poziția în organizație, denumirea departamentului și a instituției, adresa de corespondență, numărul de telefon, e-mail (Cambria, 9);
- ✓ Rezumat: 150-200 de cuvinte, în acord cu structura de mai jos, Cambria 10, 1 rând;
- ✓ Cuvinte cheie: între 3 și 8, Cambria 10, aliniat dreapta, italic;
- ✓ Textul: Cambria 12, 1,5 rânduri;
- ✓ Mulțumiri (eventuale);
- ✓ Contribuția autorilor la redactarea articolului;
- ✓ Note;
- ✓ Bibliografie (references);
- ✓ Un scurt curriculum vitae, precizând principalele contribuții științifice ale autorului, alte publicații.

Tabelele și figurile pot fi inserate în text sau prezentate câte unul pe pagină la sfârșitul articolului, cu titlu, numerotate, cu precizarea sursei.

Structura rezumatelor

Pentru studii empirice / experimentale:

1. Tema și obiectivul cercetării.
2. Metodologia de cercetare
3. Caracteristici ale participanților la studiu / ale comunității studiate
4. Rezultatele obținute sau estimate.
5. Concluzia, cu implicațiile și aplicațiile rezultatelor.

Pentru sinteze / studii teoretice:

1. Tema studiului.
2. Perspectiva teoretică de la care pornește studiul; obiectivul studiului.

3. Sursele utilizate (ex: baze de date, tipul de literatură analizată, eventual criteriile de selecție a acesteia).

4. Concluziile principale la care s-a ajuns în urma analizei / sintezei teoretice.

Pentru prezentarea de experiențe:

1. Tipul de experiență.

2. Caracteristicile ale organizației / acțiunii prezentate

3. Aspectele noi / pozitive din respectiva experiență

4. Posibile întrebări / sugestii pentru studii / experiențe viitoare

Stilul textului

Autorii sunt rugați să urmeze următoarele indicații cu privire la *stilul textului*:

- ✓ Utilizați varianta britanică a limbii engleze.
- ✓ **Primul titlu** se scrie cu **bold**, prima litera cu majuscule și aliniat la stânga.
- ✓ Numerotați paragrafele sau secțiunile cu cifre arabe. Evitați paragrafele foarte scurte sau formate dintr-o propoziție.
- ✓ Utilizați **bold** în text doar pentru **subtitluri** (numerotate, alineate).
- ✓ Pentru sublinieri în text, utilizați *caractere italice*.
- ✓ În textul principal, numeralele de la unu la zece trebuie scrise în cuvinte, dar pentru numerele mai mari trebuie utilizate cifrele (ex.: 11, 23, 264)
- ✓ Toate acronimele trebuie scrise în întregime prima dată, chiar și cele care sunt foarte des utilizate (ex.: UK, EU etc.)
- ✓ Scrieți procent (nu %!) cu excepția parantezelor ilustrative.
- ✓ Între textul din stânga și semnele de punctuație nu se lasă spațiu .

Citarea și bibliografia

În text, dați numele de familie al autorului, anul apariției cărții și pagina (dacă există) între paranteze (Cole 1992, p. 251).

Pentru referințe care au între unu și trei autori, trebuie menționați toți (Cole, Green și Black 2003).

Pentru referințe cu patru sau mai mulți autori se utilizează următoarea formă (Cole ș.a. 2003).

IMP: toți autorii vor trebui menționați la bibliografie (nu se permite trimitere de genul *et al.*!)

Lista completă a referințelor citate, aranjate în ordine alfabetică a numelor de familie, va trebui scrisă la 1.5 rânduri, la sfârșitul articolului, în următoarea formă:

1. Cole, T. (1992). *The Journey of Life. A Cultural History of Aging in America*. Cambridge University Press, Cambridge.

2. Elder, G.H. and Clipp, E.C. (1988). Wartime losses and social bonding: influences across 40 years in men's lives. *Psychiatry*, **51** (1), 177-198.

3. Ruth, J.-E. and Oberg, P. (1996), Ways of life: old age in life history perspective. In Birren, J.E., Kenyon, G., Ruth, J.-E., Schroots, J.F.F. and Svensson, T. (eds), *Aging and Biography: Explorations in Adult Development*. Springer, New York, 167-186.

Trimiterile la documente legislative vor respecta următoarea formă:

In *text*: denumirea cunoscută a documentului și codul de identificare (Com(2007) 332 Final) sau denumirea cunoscută și anul: Legea asistentei sociale (2011);

La *bibliografie*: Emitent. An. Titlul documentului. Codul de identificare. Publicat în sau Disponibil la:.....; Consultat la data de:

Se respectă următoarele:

✓ Autorii sunt rugați să reducă la minim trimiterile la lucrări nepublicate sau care urmează să fie prezentate la conferințe, pentru că sunt dificil de găsit de către cititori. Dacă se optează pentru astfel de trimiteri, se va indica: titlul conferinței, organizatorul, locul și data la care va fi susținută prezentarea.

✓ *Titlurile de Cărți și Reviste sunt Scrise cu Caractere Italice, Tile Case.* (fiecare cuvânt cu literă mare).

✓ Titlurile de Lucrări, articole și capitole din cărți se scriu tip sencecase (doar primul cuvânt cu majusculă) fără caractere italice.

✓ Se utilizează (eds / coord.) și (ed./coord.) acolo unde este cazul (fără litere mari, cu punct după ed., dar nu și după eds!)

Citarea paginilor de internet sau a publicațiilor online

✓ Menționați autorul, data, titlul, instituția care a publicat sau numele celei care găzduiește lucrarea, asemeni unei publicații tipărite. Apoi specificați: Disponibil online la sau Adresa completa de internet [data accesării].

Tabele

✓ Tabelele trebuie inserate în text, numerotate consecutiv, cu precizarea sursei.
✓ Dimensiunile trebuie să se potrivească încadrării într-o pagină de 190 mm x 130 mm.

✓ Titlul trebuie scris înaintea tabelului, cu prima literă mare, cu caractere italice.
✓ Conținutul tabelului: numele rândurilor/coloanelor se scriu cu prima literă mare. Sunt preferate titlurile scurte. Detaliile tehnice sau metodologice (cum ar fi eșantionul, tipul de statistică) ar trebui descrise în denumire sau în note cu privire la table. Se utilizează doar o decimală.

Figurile

✓ Se trimit inserate în text sau pe pagini separate, numerotate consecutiv și denumite.

✓ Capturile vor fi în fișiere separate.

✓ În interiorul textului menționați locul aproximativ al tabelelor și al figurilor.

Copyright: Responsabilitatea conținutului articolelor revine, în întregime, autorului (autorilor). Autorul care trimite un manuscris (care este indicat pentru corespondență, în cazul semnării de către mai mulți autori) are responsabilitatea de a se asigura ca trimiterea spre publicare / publicarea a fost încuviințată de toți autorii. Este de asemenea responsabilitatea autorului de a primi acceptul instituției de proveniență pentru publicare, dacă acesta îi este solicitat. Corespondența legată de un manuscris va fi purtată cu autorul care va trimite textul, dacă nu există specificată, de la început, o altă solicitare din partea semnatarilor articolului.

RECOMMENDATIONS FOR AUTHORS

The authors should take into consideration the interdisciplinary and multinational addressability when they write their works. They should also take into consideration the implications of the analysis for the readers from other study areas, other countries and other subjects. The stereotypical presentation of individuals and social groups should be avoided.

The articles will contain the specified number of words including the abstract, keywords, notes and references:

1. For theoretical studies: 5000-7000 words
2. For empirical studies: 5000-7000 words
3. For described experiences and best practices: 1800-2200 words
4. For book reviews: 800-1200 words

The text should not have already been published or sent to another publication. If the author has a similar article published, he/she should specify this.

The text should respect the technical recommendations.

The authors should respect *the deadlines for:*

- *papers submissions* (**15th January, 01th April, 15th June, 15th September and 01th November**)

- and for *submitting the reviewed papers* (one week after peer-review feedback).

It is encouraged the quotation of the articles from the ISI publications, from journals approved by CNCSIS/CNCS) and from other volumes of the publication.

Articles will be sent electronically as an attachment to: *jse@alternativesociale.ro*

In order to ensure the peer-review process, the authors are asked to send the article in Romanian and in English Languages, in two copies each, of which one without the identification data and without any clue regarding the article's author.

We welcome articles that reflect the studies and researches conducted by the authors in recent years on the following topics:

- a. the history and origins of the social economy;
- b. social solidarity and entrepreneurship;
- c. participatory democracy / active citizenship;
- d. social justice;
- e. social inclusion;
- f. liberalism and Christian solidarity;
- g. individual welfare - social welfare;
- h. individual responsibility – social responsibility;
- i. personal autonomy – social autonomy;
- j. societal conflicts and cooperation;
- k. forms of social economy and practices;
- l. family - as a unit of social structure;
- m. contemporary European cooperative movement;
- b. sustainable development;

- o. fight against poverty;
- p. social cohesion;
- q. full employment;
- r. vulnerability and vulnerable groups;
- s. experiences of local, regional and national social economy;
- t. experience and training practices of the social economy;
- u. other topics of interest to social economy.

Structure of article

The authors are asked to respect the following indications regarding *the articles' structure*:

- TITLE: Cambria, 14, centred, uppercase;
- Name and surname (Cambria 12, right align);
- Contact details – as footnote, one for each author - academic title, the name of the department and of the institution, correspondence address, phone number, e-mail address (Cambria 9);
- Abstract: 150 – 200 words, Cambria, 10, 1;
- Key words: between 3 and 8, Cambria, 10, right align, it;
- The main text: Cambria, 12, line spacing 1.5, justified;
- Acknowledgments (if needed);
- The author's contribution to the article;
- Notes;
- References;
- A short CV with the main scientific contributions of the author, other publications.

The tables and the images should be presented one by one on the page at the end of the article, with title, numbering and the source.

Structure of abstracts

For empirical / experimental manuscripts:

1. Theme and objective research.
2. Research methodology
3. Characteristics of participants in the study / studied community
4. Approximate or expected results.
5. Concludes with implications and applications results.

For synthesis / theoretical studies:

1. Theme study.
2. Theoretical perspective from which starts the study, the objective of the study.
3. The sources used (eg databases, the type of literature review, possible criteria for selecting it).
4. The main conclusions reached in the analysis / synthesis theory.

For the presentation of experiences:

1. Type of experience.
2. Characteristics of the organization / action set
3. New issues / positive experience
4. Possible questions / suggestions for future studies / future experiences.

Text style

The authors are asked to take into consideration the following indications regarding *the text's style*:

- For the English language use the British style;
- The first title should be written with bold, the first letter is capital and left aligned;
- Number the paragraphs or the sections with Arab numbers. Avoid very short paragraphs or one sentence paragraph;
- Use bold in text only for subtitles (numbered, aligned);
- For underlining use italic characters;
- In the main text, the numerals from one to ten should be written in words, but for higher numbers should be used numbers (e.g. 11, 23, 264);
- All the acronyms should be written fully for the first time, even those that are used really often (e.g. UK, EU etc);
- Footnotes are allowed only for details and technical information (including statistical data);
- Write 'percent' (not %!) with the exception of illustrative brackets;
- Do not leave empty spaces between text and punctuation.

Quotation and bibliography

Write the author's surname, the year of the book's apparition and the page (if it exists) between brackets, in the text (Cole 1992, p. 251).

For references that have between one and three authors, should be all mentioned (Cole, Green and Black 2003).

For references with four or more authors should be used the following formula: (Cole *et al.* 2003).

IMP: every author should be mentioned in the bibliography (it is not allowed a style as this: *et al!*).

The complete list of the quoted references, arranged in alphabetical order by surnames should be written with 1.5 line spacing, at the end of the article, using the following style:

1. Cole, T. (1992). *The Journey of Life. A Cultural History of Aging in America*. Cambridge University Press, Cambridge.
2. Elder, G.H. and Clipp, E.C. (1988). Wartime losses and social bonding: influences across 40 years in men's lives. *Psychiatry*, **51** (1), 177-198.
3. Ruth, J.-E. and Oberg, P. (1996), Ways of life: old age in life history perspective. In Birren, J.E., Kenyon, G., Ruth, J.-E., Schroots, J.F.F. and Svensson, T. (eds), *Aging and Biografy: Explorations in Adult Development*. Springer, New York, 167-186.

For references on laws:

Please indicate, inside *text*: the known title of document and the identification code: (Com(2007) 332 Final) or the known title of document and year: Social assistance law (2011);

On *references*: The author / the institution that published or the name of the host institution. The date/year. The title. Identification code. Published in or Available at:..... [the date of the page's visit].

The following indications should be respected:

- The authors are asked to reduce at minimum the references to unpublished works or that which are to be presented at conferences, as they are difficult to find by readers. If this type of reference is used, you should indicate: the conference's title, the organiser, the place and the date at which the work will be presented.

- *Titles of Books and Magazines are Written with Italics, Title Case* (each word with capital).

- The Works Titles, articles and chapters should be written using sentence case (only the first letter capital) without italics.

- You should use (eds/coord) and (ed/coord) where necessary (without capitals, dot after 'ed.', but not after 'eds'!)

Internet pages or online publications quotation

- Mention the author, the date, the title, the institution that published or the name of the host institution, as the same as a printed publication.

- Then specify: Available online ator the Complete internet address [the date of the page's visit]

Tables

- The tables should be in text or presented on separate pages at the end of the paper, consecutively numbered and you should write the source.

- The dimensions should fit the dimensions of a page of 228 x 152 mm (of which the text takes 184 x 114 mm).

- The title should be written before the table, with the first letter capital, italics.

- The content of the table: the names of the rows / columns should be written with the first letter capital. Short titles are preferred. The technical or methodological details (for example, the sample, type of statistics) should be described in the name or in the notes regarding the tables. Only one decimal should be used.

Images

- The references are made on separate pages, consecutively numbered.

- The captions should be in separate files.

- Inside of the text you should mention the approximate place of the tables and images.

Copyright: Submission of a manuscript implies that the work described has not been published before (except in the form of an abstract or as part of a published lecture, or thesis), that it is not under consideration for publication elsewhere. The author (authors) has (have) the full responsibility of the articles' content. The submitting (Corresponding) author is responsible for ensuring that the article's publication has been approved by all the other coauthors. It is also the authors' responsibility to ensure that the articles emanating from a particular institution are submitted with the approval of the necessary institution. Only an acknowledgment from the editorial office officially establishes the date of receipt. Further correspondence and proofs will be sent to the corresponding author(s) before publication unless otherwise indicated.